

**ROMSKA I EGIPĆANSKA ZAJEDNICA:
ZDRAVSTVO, OBRAZOVANJE,
ZAPOŠLJAVANJE I SOCIJALNA PRAVA**

NEZAŠTIĆENI

Romska i egipćanska zajednica:
zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna prava

Nezaštićeni/e

Romska i egipćanska zajednica: zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna prava
NEZAŠTIĆENI/E

Izdavač:

Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG)

Urednica izdanja:

Milka Tadić Mijović

Autori/ke:

Đurđa Radulović

Andrea Jelić

Miloš Rudović

Maja Boričić

Lektura:

Željana Đurović

Dizajn i prelom:

Dragan Lučić

Štampa:

Studio Mouse

Tiraž:

400

Podgorica, januar 2024.

ISBN 978-9940-836-04-7

9 789940 836047 >

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna biblioteka Crne Gore, Cetinje
ISBN 978-9940-836-04-7
COBISS.CG-ID 28159492

Ova publikacija je dio projekta: „RE zajednica: zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna prava“ koji finansira Evropska unija, a kofinansira Ministarstvo javne uprave, digitalnog društva i medija. Sadržaj ove publikacije predstavlja isključivu odgovornost CIN-CG-a i ni na koji način ne odražava stavove i mišljenja donatora.

- 7** **Uvod**
- 8** **Prepušteni sebi i strašnim sjećanjima**
- 14** **Djeca rađaju djecu**
- 20** **Završe školu, ali neki ne znaju da pišu**
- 27** **Prolaznost sve manja, a odgovora nema**
- 34** **Decenijama na birou rada**
- 40** **Sankcije jedini lijek**
- 45** **Bol koju drugi ne vide**
- 52** **Rađaju i umiru mlade**
- 58** **Prepreke i na putu do indeksa**
- 64** **Presude rijetke i ispod zakonskog minimuma**
- 69** **LGBT Romi - nevidljivi u zajednici**
- 73** **Djeca žrtve dilera**
- 78** **Mračni krug zlostavljanja**

UVOD

Publikacija koja je pred vama je rezultat dvogodišnjeg projekta: „Romska i egipćanska zajednica: zdravstvo, obrazovanje, zapošljavanje i socijalna prava“, koji je realizovao Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) u partnerstvu sa Centrom za romske inicijative (CRI), uz podršku Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i Ministarstva javne uprave.

Cilj ovog projekta bio je osnaživanje romske i egipćanske zajednice, kada su u pitanju obrazovanje, zdravstvo, zapošljavanje i socijalna prava. Poseban fokus projekta bio je na onim djelovima zajednice koji su još ranjiviji – djevojčicama i ženama, osobama koje koriste drogu, kao i onima drugačijih seksualnih opredjeljenja.

Istraživanja koja smo sproveli pokazuju da su pojedine kategorije u ovim zajednicama pod višestrukom stigmom. Često su izopšteni iz društva samo zbog toga što su Romi/kinje i Egipćani/ke, a iz sopstvenih zajednica zato što su žene, kojima je zadatak prije svega da rađaju i rade najteže poslove; djevojčice, koje udaju u ranoj dobi na silu kao moderno roblje; pripadnici/e LBGTQ, koje kažnjavaju zbog seksualnih opredjeljenja...

Istraživanja objedinjena u ovoj publikaciji potresna su svjedočenja o životu ovih ljudi, koji su i u sopstvenoj zajednici bez ikakvih šansi. Tako su žene primorane da rađaju i onda kada trudnoća može biti fatalna po njih, a djevojčice u krhkoj dobi prekidaju školovanje i trpe teror od muškaraca kojeg nijesu same izabrale za partnera, dok osobe koje koriste droge žive na ulici, bez prilike da se liječe i bilo kakve nade da će se društvo pobrinuti za njih.

Život u ovoj populaciji mnogo je kraći nego kod opšte populacije, a grupe koje smo istraživali, žive još kraće. Institucije se na pravi način ne bave njima, prepušteni su sebi. Svaka od ovih priča trebalo bi da bude upozorenje, alarm da se počne raditi na poboljšanju života ovih zaboravljenih ljudi.

Pred Crnom Gorom je dug put da integriše ranjive grupe. To je, prije svega, posao institucija, ali i medija i civilnog sektora, koji imaju posebnu odgovornost da podstiču svijest o poziciji Roma/kinja i Egipćana/ki i vrše stalni pritisak na donosioceljeljke odluka, kako bi se konačno izašlo iz začaranog kruga siromaštva, diskriminacije i patnje.

**SLABA PODRŠKA DRŽAVE ŽRTVAMA TRAFIKINGA
I UGOVORENOG DJEČIJEG BRAKA:**

Prepušteni sebi i strašnim sjećanjima

— —
Andrea Jelić/Đurđa Radulović

Dječak i djevojčica, žrtve trgovine ljudima, nakon što su izbavljeni nijesu dobili adekvatnu sistemsku podršku. To je sudbina i mnogih drugih žrtava

„**P**osljedice užasa koji su moja djeca preživjela na Kosovu vidljive su i danas. Obilježena su za čitav život”, kaže za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) majka djevojčice koja je sa sedam godina odvojena od nje. U kući u kojoj već danima fali struje, majka se

prisjeća višegodišnje agonije tokom koje je samo slutila šta proživljava dvoje, od sedmero njene djece. Pored nje sjedi četrnaestogodišnjakinja zdravog izgleda i dvanaestogodišnji nasmijani dječak, koji djeluje kao da mu je tek devet.

Djecu su otac i djed bez dozvole majke odveli iz Crne Gore na Kosovo prije sedam godina. Tamo je djevojčica prvo bila prisiljena na rad, a kada je napunila svega 11 godina, prodali su je - udali za dvadesetogodišnjaka. Trpila je brutalno seksualno i fizičko zlostavljanje.

”Kada su me udali falsifikovali su moja dokumenta i slagali da imam 18 godina. Bila sam potpuno zbunjena - više ni

sama nijesam znala ko sam. Počela sam da vjerujem da sam zaista toliko odrasla”, kazala je ona novinarkama CIN-CG-a, u prisustvu majke.

Njenog brata, koji je kada je došao na Kosovo imao tek pet godina, otac i djed su tjerali na prosjačenje i druge oblike nelegalnog dječijeg rada. Otac, heroinski zavisnik, prisiljavao je sina da konzumira drogu, što je jednom umalo imalo fatalan ishod.

”Pronašli su mog sina srećom kosovski policajci, u nekoj kolibi. Bio je predoziran, bez svijesti i umotan u čebe... Vjerovatno su ga tu bacili, jer su htjeli da se otarase njegovog tijela, misleći da je mrtav”, kaže majka, i sama žrtva ugovorenog braka - bila je primorana da se uda za čovjeka koji je kasnije uništavao i život njene djece.

Djevojčica i njen brat imali su sreću, jer su ipak vraćeni majci. Njihov slučaj je procesuiran. No, mnoge slične priče ostaju neispričane, a djeca zarobljena.

”Iako se u Crnoj Gori na ugovoreni dječiji brak u RE populaciji gleda kao na dio tradicije, to je klasična trgovina ljudima koja podrazumijeva seksualnu eksploataciju maloljetnica, kao i fizičko i psihičko zlostavljanje. To je teško kriminalno djelo, koje ostavlja nesagledivu traumu”, objašnjava za CIN-CG Fana Delija, izvršna direktorica Centra za romske inicijative (CRI), nevladine organizacije koja je pružila najveći doprinos tome da ova djeca budu spašena.

Iako konačno na sigurnom, djevojčica i dječak u Crnoj Gori nijesu dobijali neophodnu institucionalnu podršku. Danas su prepušteni uglavnom podršci majke, koja živi u oskudici i ne može da im obezbijedi potrebnu psihološku i zdravstvenu zaštitu. U razvijenim društvima, djeca koja su žrtve trgovine ljudima imaju snažnu pomoć države, koja je od suštinskog značaja za povratak u normalan život.

Centar za socijalni rad Nikšić (CSRN) je u maju 2020, kao zvanični staratelj, smjestio ovu djecu u Dom u Bijeloj, koji nikada nije imao licencu za rad sa žrtvama trafikinga. Licencu za to ima jedino sklonište u okviru NVO Institut za socijalnu i obrazovnu politiku (ISOP), koje funkcioniše od 2019.

”Moj brat, nekolicina drugara i ja smo se strašno plašili jedne starateljke u Domu u Bijeloj. Dani, kada bi ona bila u smjeni, bili su užasni. Tjerala je nas dvoje da čistimo toalete i da ranije idemo u krevet - bez druženja sa ostalom djecom. Sve druge radnice su bile dobre prema nama”, priča djevojčica.

Iz JU Dom Mladost demantuju ove tvrdnje za CIN-CG. “U ovom slučaju nijesu utvrđeni elementi zlostavljanja, a raspoređivanje zaposlene na drugo radno mjesto bilo je adekvatan odgovor na navode djece i njihov subjektivni doživljaj, uz uvažavanje njihovog najboljeg interesa”. Utvrđeno je i da “kod djece nikada nije primijećena nijedna fizička i psihološka karakteristika mogućeg nasilja”.

Iz CSRN-a nijesu odgovorili na pitanje CIN-CG-a po kom osnovu su djeca smještena u sklonište u Bijeloj, s obzirom na to da nije imalo odgovarajuću licencu.

Djeca su u Domu provela oko 15 mjeseci, a za to vrijeme im je, kako još tvrde nadležni te ustanove, pružena intenzivna i stručna podrška. “Možemo se pohvaliti mješovitom strukturom djece, kojoj se pristupa jednako, i čija se prava jednako uvažavaju”, navode iz Doma u Bijeloj za CIN-CG.

Dom u Bijeloj bio je više puta pod lupom javnosti, zbog slučajeva fizičkog i psihičkog nasilja prema šticienicima od strane zaposlenih, koji nikada nijesu dokazani. U prošlogodišnjem mišljenju institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda upozorava se na to da u Domu “postoje ozbiljni problemi u funkcion-

sanju ustanove i pružanju usluga zaštite djece bez roditeljskog staranja”.

Danas sestra i brat idu u školu, ali u znatno niže razrede. Četrnaestogodišnjakinja ide u peti razred, dok je njen dvanaestogodišnji brat u drugom.

Iako voli da uči, i želi da bude prevoditeljica, već govori pet jezika, djevojčici smeta što pohađa nastavu sa mnogo mlađom djecom. “Drugi primjećuju da nijesam kao oni, i rugaju mi se. Ja se stidim i nalazim razloge da ne idem u školu”, ispričala je ona za CIN-CG.

Podrška i razumijevanje porodice joj mnogo znače, ali bi voljela da stekne i prijatelje koji bi mogli da je shvate i prihvate. Dječak takođe ide u školu i on ima problem socijalizacije.

”Postoji visok rizik da djevojčica napusti obrazovni sistem, zbog nerazumijevanja vršnjaka, gubitka motivacije ili srama”, kaže za CIN-CG Jovana Knežević, psihološkinja pri CRI, koja je do sada pružala psihološku podršku maloljetnici. CRI je u komunikaciji sa upravom škole i traže rješenja. “Vanrednim školovanjem bismo pokušali da osiguramo da završi osnovnu školu. Obezbijedićemo i mentora za podršku u učenju”, kaže Kneževićeva.

Žrtvama trgovine ljudima, seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja nužan je kontinuiran psihoterapijski tretman. “To pomaže da se oslobode od odgovornosti i povrate samopoštovanje i samopouzdanje”, objašnjava za CIN-CG Dijana Popović Gavranović, socijalna radnica i načelnica Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva (VDT). “Čin seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja

izaziva osjećaj poniženja, stida i krivice, a doživljaj krivice je pojačan kada se nasilje dešava u krugu osoba od povjerenja. Sve to dovodi do iskrivljene slike o sebi, narušavanja samopouzdanja i samopoštovanja”.

Najčešće žrtve trgovine ljudima su djeca i žene RE populacije

Za zločine nad djecom, otac nije kažnjen kako bi trebalo, kaže majka u razgovoru za CIN-CG. “Moj bivši muž odgovarao je kratko na Kosovu za trgovinu ljudima, ali je, kako smo čuli, već na slobodi i sada tamo živi. Djed, koji je osmislio cijelu ‘operaciju’ prodaje i krijumčarenja preko granice, nabavku lažnih dokumenta, ugovorio cijenu od 5.000 po kojoj je moja ćerka prodana, nikada nije odgovarao. U bjekstvu je od 2020. godine”, objašnjava majka.

”Djed je moj najveći mučitelj i i zlo-tvor. Voljela sam ga, i nijesam očekivala da bi mi mogao tako nešto uraditi”, priča djevojčica.

Prema podacima Osnovnog suda u Podgorici, u periodu od 2015. do 2021. godine donijete su ukupno tri presude zbog krivičnog djela vanbračna zajednica sa maloljetnicima/cama. Koliko je ugovorenih brakova u Crnoj Gori - o tome nema pouzdane statistike. Zna se, međutim, da je ovo ozbiljan problem, koji često ostaje skriven u zatvorenim zajednicama, u kojima se djeca prodaju od par stotina do nekoliko desetina hiljada eura.

”Najčešće žrtve trgovine ljudima u Crnoj Gori su djeca i žene romske

Fana Delija (privatna arhiva)

i egipćanske (RE) populacije”, kaže za CIN-CG Marko Brajović, inspektor u sektoru kriminalističke policije.

U Višem državnom tužilaštvu u Podgorici, tokom 2015. i 2016. godine nije bilo optužnica za krivično djelo trgovina ljudima. Od 2017. do 2022. podignuto je ukupno 14 optužnica.

Prema podacima koje je CIN-CG dobio od Višeg državnog suda, u 2019. izrečene su dvije pravosnažne presude. Kažnjene su dvije osobe – jedna je dobila 17, a druga 15 godina zatvora. Naredne 2020, donijeta je još jedna pravosnažna presuda, a dva procesa iz te godine su još u obradi. U 2021. takođe je došlo do jedne pravosnažne presude, a okrivljeni je dobio kaznu od dvije godine zatvora. Zaključen je i jedan sporazum o priznanju krivice. Tri procesa za trgovinu ljudima, iz iste godine, još su u toku. Od početka ove godine nije bilo presuda za ovo krivično djelo.

Prema izvještaju GRETA za Crnu Goru, sačinjenog 2021, eksperti Savjeta Evrope za borbu protiv trgovine ljudima navode da nijedna od žrtava nije dobila obeštećenje od izvršioca krivičnog djela, a nije bilo ni presuda u kojima je imovina okrivljenog zaplijenjena ili konfiskovana.

Dječiji brak u Crnoj Gori – bez zakonskog okvira

Crnogorsko zakonodavstvo, kako se navodi u studiji Sprečavanje dječijih brakova u Crnoj Gori koju je CRI radio pod okriljem UNICEF-a, ne definiše konkretno dječiji brak. “Ipak, postoji implicitna definicija - Porodični zakon utvrđuje minimalnu starosnu granicu za brak na 18 godina starosti, dozvoljavajući, izuzetno, da dijete starosti od 16 do 18 godina stupi u brak uz dozvolu suda, u skladu sa Zakonom o vanparničnom postupku”, navodi se u toj studiji.

Krivični zakonik Crne Gore nalaže da

će se zatvorom u trajanju od tri mjeseca do tri godine kazniti roditelj, usvojlac ili staralac koji maloljetniku/ci omogući da živi u vanbračnoj zajednici ili ga/je na to navede. Ako je to djelo učinjeno silom, prijetnjom ili iz koristoljublja, počinioci se mogu kazniti zatvorom od šest mjeseci do pet godina. Dalje se navodi da se, ako se ovakav brak zaključi, gonjenje neće preduzeti, a ako je preduzeto, obustaviće se.

Sudska praksa za ovo krivično djelo je takva, kako ističe za CIN-CG advokat Marko Ivanović, da se vanbračnom zajednicom smatra i ona koja je trajala i 20 dana, a ne najmanje tri godine kao što je propisano Porodičnim zakonom. “Kada bi bilo drugačije, ne bi se moglo uzeti u obzir to krivično djelo nad maloljetnikom/com od 15, 16 ili 17 godina, jer bi prije isteka od tri godine postali punoljetni”, naglašava Ivanović.

Trgovina ljudima ima jasnu rodnu dimenziju

U Analizi sudske prakse za predmete trgovine ljudima u Crnoj Gori za 2021. godinu, koju je sačinio Vrhovni sud, navodi se da su okrivljeni u najvećem broju slučajeva muškarci. Od 48 okrivljenih, 42 su muškog pola. Isto je i kada je riječ o osuđenima – 85 odsto, od ukupnog broja, su muškarci.

Podaci u Analizi potvrđuju da trgovina ljudima ima jasnu rodnu dimenziju. Od ukupno 39 žrtava identifikovanih sudskim presudama, njih 26 su ženskog pola, dok je 13 muškog.

Sporo idu i krivični postupci. U prosjeku traju gotovo tri godine.

U Izvještaju Evropske komisije za Crnu Goru iz 2021. godinu navodi se da je tim zadužen za identifikaciju, upućivanje i inicijalnu pomoć žrtvama registrovao njih 52. Među njima bilo je 21 žena i 10 djece. Sva djeca bila su iz

romskih i egipćanskih zajednica i bila su žrtve prisilnog prosjačenja i braka.

Prema tom izvještaju Crna Gora “treba da poboljša svoj kapacitet za otkrivanje velikih mreža za trgovinu ljudima, naročito za svrhe seksualne eksploatacije, kao i da pruži robusniji odgovor krivičnog pravosuđa”.

Stejt department: Vlada ne ispunjava minimalne standarde

U Izvještaju o trgovini ljudima Stejt departmenta iz 2021. navodi se da “Vlada Crne Gore ne ispunjava minimalne standarde za eliminaciju trafikinga, ali pravi izuzetne napore na tom polju”.

”Zaposlenima u skloništu nedostajalo je iskustvo u pomoći žrtvama, naročito kada se radi o povjerljivosti; zaposelni su često objavljivali fotografije žrtava na socijalnim medijima sa cenzurisanim licima, ali je druge karakteristike bilo lako identifikovati poput odjeće i lokacije”, navodi se u ovom izvještaju.

Ističe se i da je “policija odbila da uputi žrtvu na institucijonalnu podršku zbog mjera u cilju suzbijanja pandemije, i zahtijevala da žrtva bude u karantinu tokom 28 dana, što je dovelo do toga da bude izložena nasilju u porodici”.

U GRETA izvještaju podvlači se važnost specijalizovanog dječijeg psihologa u slučaju trafikovane djece, kao i da svaka žrtva mora imati klinički pregled od strane iskusnog kliničkog psihologa.

Na globalnom nivou, trgovina ljudima je jedan od najvećih problema. U posljednjih 13 godina, prema podacima međuna-

rodne organizacije Ujedinjenih nacija za drogu i kriminal (UNODC), identifikovano je oko 225 hiljada žrtava trgovine ljudima. Od toga su 49 odsto bile žene, 21 odsto muškarci, dok su 30 odsto bila djeca (od čega 23 odsto djevojčice). Žene i djevojčice su najčešće bile identifikovane kao žrtve seksualne, a muškarci i dječaci radne eksploatacije.

U studiji Globalne procjene modernog ropstva iz 2017. Međunarodne organizacije rada (ILO) i fondacije Walk Free Foundation, navodi se da je prosječno u danu tokom 2016. bilo 40,3 miliona žrtava modernog ropstva, od čega je njih 24,9 miliona bilo prisiljeno na rad, a 15,4 na brak. Ovaj dokument je temeljna studija savremenog ropstva, koji uključuje intervjue sa preko 70 hiljada ljudi iz cijelog svijeta i brojna dokumenta.

Prema Strategiji za borbu protiv trgovine ljudima za period od 2019. do 2024. godine, Crna Gora namjerava da do 2024. unaprijedi sistema prevencije, identifikacije, zaštite, pomoći i praćenja žrtava trgovine ljudima, sa posebnim fokusom na djecu.

”Želim da se moja djeca školuju i da nekako nastave sa životom. Teško je kada u tom procesu nema prave pomoći države”, kaže majka sa početka naše

priče. Ali, po svemu sudeći, dug je put do oporavka i inkluzije ne samo njene djece, već mnogih drugih žrtava o čijoj se sudbini ne zna.

Nedovoljno dječijih psihijatara

Nakon saslušanja pred državnim tužilaštvom, djeca žrtve trafikinga se upućuju na psihološko-psihi-

Jovana Knežević (privatna arhiva)

jatrijsku podršku.

”Nemaju svi gradovi u Crnoj Gori mogućnost ovakve pomoći”, kaže za CIN-CG Dijana Popović Gavranović, socijalna radnica i načelnica Stručne službe Vrhovnog državnog tužilaštva.

”Djecu, žrtve trafikinga, upućujemo u Centar za autizam, razvojne smetnje i dječiju psihijatriju u Podgorici i na ambulantu za djecu u Specijalnoj bolnici za psihijatriju u Dobroti, s obzirom na to da u navedenim ustanovama sada ordiniraju ukupno tri psihijatra za djecu i adolescente. U drugim sredinama postoji samo mogućnost psihološke podrške u okviru postojećih savjetova-lišta u domovima zdravlja, gdje rad nije usmjeren na djecu i ne ordinira psihijatar za djecu i adolescente”, objasnila je ona.

”Državni tužioci trebalo bi da preduzmu sve mjere za smanjenje broja saslušanja djece kao ranjivih lica”.

Dodaje da bi komunikaciju između žrtve i počinioca krivičnog djela trebalo ograničiti, posebno u slučajevima seksualne eksploatacije, zlostavljanja i nasilja, objašnjava ona.

ZA DESET GODINA VIŠE HILJADA MALOLJETNIČKIH POROĐAJA, MAJKE POSTAJU I SA 14 GODINA:

Djeca rađaju djecu

Miloš Rudović

Problem maloljetničkih trudnoća veoma izražen kada je RE zajednica u pitanju, imajući u vidu da je dječji ugovoreni brak usko povezan sa ranim trudnoćama”, kazala psihološkinja iz Centra za romske inicijative Jovana Knežević

Više hiljada maloljetnica porodilo se u posljednjih deset godina u Crnoj Gori, a među njima ima i 14-godišnjakinja. Sagovornice Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) ističu da je uglavnom riječ

o pripadnicama romske i egipćanske (RE) populacije, kao posljedica njihovog običaja ugovorenih brakova.

”One rano stupaju u bračne odnose i od djevojčica se očekuje da već sa 15 ili 16 godina rode prvo dijete. I očevi su nezreli vršnjaci, tako da nijedno od njih ne shvata ozbiljnost i komplikacije rane trudnoće”, upozorava u razgovoru za CIN-CG direktorica ulcinjskog Doma zdravlja, ginekološkinja Sadije Holaj.

Dječji fond Ujedinjenih nacija (UNICEF) upozorava da su djevojčice koje se udaju u ranom uzrastu izložene opasnostima po zdravlje zbog čestih porođaja, neplaniranih trudnoća, seksualno prenosivih bolesti i abortusa. Rano rađanje djece vodeći je uzrok smrtnosti

za djevojčice uzrasta od 15 do 19 godina, zbog komplikacija u vezi sa trudnoćom i porođajem.

I doktorka Holaj ističe da maloljetničke trudnoće nose sa sobom veći stepen smrtnosti i majke i djeteta. "Pored toga, ima i ozbiljne komplikacije od bolesti kao što su prevremeni porođaj, hipertenzija, anemija i toksenija", pojašnjava ona.

Iz Instituta za javno zdravlje (IJZ) kazali su za CIN-CG da rana trudnoća ostavlja zdravstvene posljedice u vidu rizika od ponovne mogućnosti rađanja, a da je karakteristično i to da se zbog fizičke nezrelosti porodilje, porođaji uglavnom završavaju carskim rezom.

"Takođe, maloljetničko roditeljstvo najčešće utiče na društveno-socijalni život maloljetnice. Rana trudnoća najčešće dovodi do promjena raspoloženja, razdražljivosti, depresivnog stanja, iskivljenog doživljaja sebe i novorođenčeta, poremećaja u vršnjačkim odnosima i školovanju", poručuju iz IJZ.

Istraživanje koje je UNICEF sproveo u Bugarskoj pokazuje i da porodice nisu niti zabrinute niti svjesne rizika od ranih trudnoća i da većina Roma, na primjer, smatra da mlade majke rađaju zdravu djecu i da rano rađanje nije rizično ni za nju ni za bebu. Čak i kada im medijatorke predstave podatke o negativnim posljedicama ranog rađanja, to nema značajan uticaj na praksu dječjih brakova, što, navodi se u dokumentu UNICEF-a, znači da ih običajne norme nadjačavaju.

UNICEF je kod nas u saradnji sa Upravom za statistiku (MONSTAT) više puta u posljednjih deset godina sproveo istraživanja višestrukih pokazatelja u romskim naseljima u Crnoj Gori (MICS). Istraživanje je pokazalo i da 18,2 odsto ispitanica i 6,5 odsto ispitanika prvi put stupilo u brak ili zajednicu prije navršene 15. godine. Prije navršene 18. godine taj procenat je 56,4, odnosno 34,9 odsto.

Procenat mladih starosti od 15 do 24 godine koji su imali seksualne odnose prije navršene 15. godine kod žena je bio 19,5, a kod muškaraca 11,4 odsto.

Jedno od tih istraživanja pokazalo je da je 36,9 odsto ispitanica u starosnoj grupi od 20 do 24 godine rodilo najmanje jedno dijete prije svoje 18. godine.

IJZ je dostavio CIN-CG podatke o ukupnom broju porođaja u Crnoj Gori, ali i udio porodilja koje su u trenutku porođaja imale do 19 godina. Iz IJZ su kazali da ne raspolažu podacima o broju porođaja maloljetnica. Prema Svjetskoj zdravstvenoj organizaciji, trudnoće i porođaji u kojima majka ima manje od 20 godina smatraju se adolescentskim.

U periodu od 2010. do 2020. godine ukupno je bilo 80.430 porođaja, a udio porodilja do 19. godine činilo je 3.193. To je oko četiri procenata od ukupnog broja.

Dok je broj porođaja u posljednjih deset godina opao za oko 900 godišnje, sa 7.820 2010. godine na 6.919 slučajeva 2020, opadao je i broj porođaja među adolescentima. Ta brojka se smanjila za više od 100 porođaja godišnje, sa oko 370 u 2010. godini na 252 u 2020. godini.

Evidenciju o maloljetničkim porođajima imaju zdravstvene ustanove, pa je u najvećoj zdravstvenoj ustanovi u državi – Kliničkom centru Crne Gore (KCCG) – u posljednjih pet godina zabilježeno 48 slučajeva. "Najmlađa maloljetna osoba porođena u tom periodu je imala 14 godina", navodi se u odgovoru iz KCCG.

Najveći broj maloljetničkih porođaja je, međutim, imala beranska bolnica. U posljednjih pet godina, u bolnici su obavljena 103 maloljetnička porođaja, a najmlađa majka imala je 15 godina.

Direktor barske Opšte bolnice "Blažo Orlandić" Igor Karišik kazao je za CIN-CG da su u istom periodu imali 15 maloljetničkih porođaja, od koji su dvije porodilje u tom trenutku imale po 14

godina, dvije od po 15, četiri od 16, a sedam od 17 godina. Broj maloljetničkih porođaja u Baru porastao je u posljednje dvije godine.

Nikšićka Opšta bolnica imala je 19 maloljetničkih porođaja u posljednjih pet godina, a iz tamošnje službe su za CIN-CG kazali da je najmlađa među njima imala 15 godina, dok je uglavnom riječ o 17-godišnjakinjama. Iz bjelopoljske Opšte bolnice kazali su da je u posljednjih pet godina bilo 11 maloljetničkih porođaja, među kojima je najmlađa porodilja imala 16 godina.

Glavna sestra kotorske Opšte bolnice Dijana Kukuličić kazala je za CIN-CG da se kod njih na godišnjem nivou obično porodi jedna ili dvije maloljetnice, a da je najmlađa među njima takođe imala 16 godina. Isto toliko godina imala je i najmlađa porodilja u cetinjskoj Opštoj bolnici "Danilo I", kazala je za CIN-CG Anđelka Lopičić, glavna sestra ginekologije i akušerstva. U prijestoničkoj bolnici u posljednjih pet godina imali su tri maloljetnička porođaja.

Opšta bolnica Pljevlja je od 2017. godine imala 14 maloljetničkih porođaja, a najmlađa pacijentkinja imala je 16 godina.

Slučajeve prijavljuju centrima za socijalni rad i policiji

Direktor barske bolnice, Igor Karišik, kazao je da je u slučaju porođaja maloljetnica praksa da se obavijeste policija i lokalni Centar za socijalni rad. Direktorica tamošnjeg Centra za socijalni rad Biljana Pajović kazala je za CIN-CG da su u posljednjih pet godina imali tri prijavljena slučaja porođaja maloljetnica u Baru, a jedan više u Ulcinju. Ona je pojasnila da se obično dešava da budu obaviješteni o porođaju maloljetnice od strane odjeljenja ginekologije bolnice.

"Odmah po saznanju, stručni radnici službe za djecu i mlade odlaze na

odjeljenje ginekologije, gdje obavljaju razgovor sa maloljetnom porodiljom. Tom prilikom je potrebno utvrditi gdje i sa kim živi maloljetnica, da li je spremna, uz pomoć porodice da preuzme brigu o bebi i na adekvatan način brine o njoj. Uobičajeno je i da se stupi u kontakt sa članovima porodice – roditelji, emotivni partner – kako bi se potvrdilo da je porodilja prihvaćena, te da će joj biti pružena potrebna pomoć", kazala je Pajovićeva.

Dodala je da ukoliko je potrebno, sprovodi se praćenje porodice, u određenom vremenskom periodu i to na način što se sačinjava plan usluga podrške korisniku i porodici, obavljaju se savjetodavni razgovori u Centru, puža psihosocijalna ili materijalna podrška.

Uglavnom prijave stižu iz Opšte bolnice – porodilišta, ili tokom trajanja trudnoće maloljetnice prijava stigne ili od vaspitno-obrazovnih ustanova ili od roditelja, pojasnili su predstavnici više centara za socijalni rad u razgovoru za CIN-CG.

Zavisno od situacije i prihvatanja ili neprihvatanja maloljetnice od strane roditelja, Centar za socijalni rad može da reaguje na sljedeće načine – ako porodica prihvati maloljetnicu sa djetetom, onda prate porodičnu situaciju i kroz praćenje obavljaju savjetodavni rad i upućuju članove porodice u skladu sa potrebama na relevantne institucije. Takođe, pored savjetodavne, Centar u skladu sa mogućnostima pruža i razne vrste materijalnih pomoći. U slučajevima kada porodica ne prihvata maloljetnicu sa djetetom, Centar pronalazi adekvatan vid zaštite majke i djeteta, a to obično bude porodični smještaj, dok dijete ne navršiti tri godine.

U posljednjih pet godina to se desilo jednom, kazala je rukovoditeljka Službe za djecu i mlade Centra za socijalni rad Nikšić Marija Nikčević. "U međuvremenu

RASPROSTRANJENOST DJEČJIH BRAKOVA

DRŽAVA	STUPILE U BRAK DO 15. GODINE		STUPILE U BRAK DO 18. GODINE	
	OPŠTA POPULACIJA	RE POPULACIJA	OPŠTA POPULACIJA	RE POPULACIJA
BiH	0,4%	14,6%	9,5%	48,3%
Crna Gora	0,5%	18,2%	6,2%	56,4%
Kosovo	0,8%	11,6%	10%	42,7%
S. Makedonija	1,4%	11,9%	10,7%	47%
Srbija	0,8%	16,9%	6,8%	57%

Izvor: MICS

Grafik: Jasna Kaladž

radi se na osnaživanju i osamostaljivanju korisnice kako bi samostalno preuzela brigu o djetetu kada joj pravo na uslugu prestane. Porodični smještaj pružaju lica koja su prošla licenciranu obuku”, pojasnila je ona.

Direktor beranskog Centra za socijalni rad Petar Pajković kazao je da je tamošnja bolnica prijavila tri maloljetnička porođaja u posljednjih pet godina. “Takođe je bitno naglasiti da obavještenje Centru od strane bolnice uglavnom dolazi kada su u pitanju nesređeni porodični odnosi i nezadovoljstvo roditelja maloljetnice zbog situacije u kojoj se našla”, pojasnio je on.

U više slučajeva, podaci centara za socijalni rad i zdravstvenih ustanova, koji se tiču maloljetničkih porođaja se ne poklapaju.

Zajednica prepreka do kontracepcije

Psihološkinja iz Centra za romske inicijative (CRI) Jovana Knežević kazala je za CIN-CG da “možemo sa sigurnošću da kažemo da je problem maloljetničkih trudnoća veoma izražen kada je RE zajednica u pitanju, imajući u vidu da je

dječji ugovoren brak usko povezan sa ranim trudnoćama”.

Knežević je mišljenja da se posljednjih desetak godine povećao trend ne samo maloljetničkih trudnoća i porođaja, nego i pobačaja.

Na pitanje CIN-CG na koji način se može podići svijest o opasnostima koje sa sobom nose maloljetničke trudnoće i porođaji, Kneževićeva je kazala da se CRI od 2011. godine intenzivno bavi suzbijanjem dječjih ugovorenih brakova i u sklopu rada u kontinuitetu ukazuju na rizike koje nosi rana trudnoća kao i posljedice sa kojima se suočavaju djevojčice prilikom porođaja.

“S obzirom na to da je zajednica Roma i Egipćana još pod strogim patrijarhalnim normama, jedan od glavnih problema jeste da zajednica generalno ne dozvoljava mladima a pogotovo djevojčicama da se upoznaju sa temom reproduktivnog zdravlja, pogotovo kada su u pitanju kontracepcijska sredstva”, navodi Knežević razloge.

To potvrđuju i rezultati MICS istraživanja, koje pokazuje da je svega 4,1 odsto ispitanica koje su u tom trenutku bile udate ili u zajednici kazalo da koriste neko kontraceptivno sredstvo.

Izvršna direktorka CRI Fana Delija kazala je da je visok procenat maloljetničkih trudnoća, pogotovo između 16 do 18 godina.

”Ono što dodatno zabrinjava jeste da su kroz praksu registrovani i slučajevi maloljetnih trudnoća i prije 16. godine, što ukazuje na problem zakonodavnog okvira u slučajevima sprečavanja dječjeg nedozvoljenog braka. Naša praksa takođe ukazuje da prilikom sprečavanja dječjih brakova najčešće nailazimo na to da ‘prilikom vraćanja djevojčica kod bioloških roditelja kao najbolji interes djeteta’ ugovoreni brak postaje ‘javna tajna’, što za posljedicu ima maloljetničku trudnoću i da nam djeca rađaju djecu”, kazala je ona.

”Sve naše ispovijesti žrtava potvrđuju činjenicu da su djevojčice postale majke prije punoljetsva, što ne isključuje mogućnost da one u tim ranim fazama i u toku braka ne odlučuju da li će postati majke, a nažalost su često i žrtve silovanja u toku braka”, navodi Delija.

Kada je u pitanju zdravstvena njega ona je dostupna, međutim Delija ističe

da moramo imati u vidu da određeni broj žrtava iz zajednice Roma ne posjeduje dokumenta, pa po automatizmu nemaju zdravstvene knjižice i samim time se uskraćuje pravo na zdravstveno obrazovanje.

I Evropska komisija je u posljednjem godišnjem izvještaju o Crnoj Gori istakla da sve zdravstvene usluge nisu dostupne za osobe bez regulisanog pravnog statusa, uključujući pripadnike RE populacije.

Brak iz ljubavi, pored svoje, stara se o još troje djece

Mada se djevojčice nerijetko udaju protiv svoje volje i stupaju u ugovorene bračne zajednice, slučaj Andrijane Kajtazaj je prilično drugačiji.

Ona je kazala za CIN-CG da se u svog supruga zaljubila dok je još išla u školu i da se na brak odlučila iz ljubavi.

”Mi smo se zabavljali i u tom periodu sam željela da se udam za njega. Moji stvarno nisu željeli da se udam. Sa njim sam i dan danas. I srećno sam udata. Imamo sedmoro djece. Prvo dijete sam rodila od 14 godina, drugo sam rodila od 16... i sve tako”, kazala je ova 37-godiš-

njakinja u razgovoru za CIN-CG.

Gotovo svi porođaji obavljaju se u zdravstvenim ustanovama. MICS istraživanje je takođe pokazalo da je tokom posljednje trudnoće najmanje jedan pregled imalo 85,7 odsto ispitanica, a najmanje četiri pregleda njih 63,5 odsto. Ovo je procenat žena koje su bile trudne u periodu od dvije godine koje je prethodilo istraživanju. Od njih je samo 77,1 odsto kazalo da im je izmjeren krvni pritisak i da su dale uzorak urina i krvi tokom posljednje trudnoće.

Sagovornica CIN-CG kazala je da je tokom svojih sedam porođaja imala odlično iskustvo sa zdravstvenim sistemom i da je njeno zdravlje i sada odlično.

Nakon što je njena rođaka preminula, Kajtažaj je odlučila da se stara i o njeno još troje djece.

"Oni su htjeli da dječake smjeste u dom, a djevojčicu da uzimaju. Centar za socijalni nije bio za to. Ja sam rekla – ja ću da ih usvojim, što da ne. Kako sam odgojila svoje, tako ću odgojiti i njih. Srećna sam, nemamo nikakvih problema", istakla je sagovornica CIN-CG.

Crna Gora prva po ranim brakovima

Kada je u pitanju rasprostranjenost dječjih brakova, podaci iz MICS istraživanja iz zemalja regiona pokazuju da su oni najčešći u crnogorskoj romskoj zajednici.

Tako je u Crnoj Gori najveći procenat Romkinja koje su stupile u brak do 15. godine – 18,2, dok je kod opšte populacije taj procenat 0,5. U grupi do 18 godina taj procenat je među Romkinjama čak 56,4 odsto, a u opštoj populaciji 6,2. U ovoj drugoj grupi neznatno viši stepen ima samo Srbija – 57 odsto Romkinja uđe u brak do 18. godine.

Ovo istraživanje obuhvatilo je i Bosnu i Hercegovinu, Kosovo i Sjevernu

Makedoniju.

Mladi Romi i Romkinje iz siromašnijih porodica u većem su riziku od stupanja u brak prije 15. godine u odnosu na vršnjake koji žive u bogatijim porodicama, pokazuje istraživanje. Iz najsiromašnijih porodica prije 15. godine u brak stupi čak 27 odsto, a iz najbogatijih 16 odsto.

Mladi iz romskih naselja koji nisu u braku pismeni su u 57 odsto slučajeva. Među onima koji su stupili u brak prije 18. godine pismeno je nešto više od polovine (54 odsto). S druge strane, od onih koji su stupili u brak prije 15. godine samo dvoje od petoro je pismeno (42 odsto), pokazalo je istraživanje MICS. Među mladim Romima koji su nepismeni, 45 odsto nije u braku, jedna trećina (32 odsto) stupila je u brak između 15. i 18. godine, a skoro dvije četvrtine (23 odsto) prije 15. godine. Od onih koji ne pohađaju školu više od polovine (55 odsto) nije u braku, skoro jedna trećina (31 odsto) stupila je u brak između 15. i 18. godine, a 14 odsto prije 15. godine.

ROMSKA I EGIPĆANSKA DJECA I SISTEM OBRAZOVANJA:

ćelija je osnovna jedinica strukture
i funkcije živih bića

juče su kosci pokosili bijele rade

JASAM ALEKSANDAR

IMAM ŽUTOK PSA ZOVE SE SNUPI

Završe školu, ali neki ne znaju da pišu

Andrea Jelić/Đurđa Radulović

Ipored rastućeg trenda upisa, pitanje kvaliteta obrazovanja koju dobijaju RE djeca ostaje ključni problem

Amedina ide u sedmi razred jedne osnovne škole u Baru. Na molbu novinarki Centra za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) da pročita jedan pasus iz knjige, nesigurno pristaje, uz upozorenje da ne zna dobro da čita. I počinje da sriče.

Njen brat Aleksandar, šesnaestogodišnjak koji pohađa peti razred, uzima

olovku i ispisuje jednostavnu rečenicu koju mu novinarka diktira - "Imam žutog psa, zove se SnuPI". Neprecizna štampana slova izgledaju kao da ih piše neko ko je tek u prvom razredu, umjesto "g" pojavljuje se "k", a mladić se zbunjuje i zastaje na riječi "pas".

Devetogodišnji Petar, njihov brat koji pohađa treći razred, stidljivo gleda u prazan papir dok ga novinarke CIN-CG-a mole da napiše svoje ime, a zatim različita slova i brojeve. Nakon što novinarke odustanu, pomalja se, nesigurnom rukom napisan broj četiri. Na pitanje koji je to broj, Petar ne zna da odgovori.

Ova djeca ne pohađaju školu redovno. Ipak, prolaze razrede bez obnavljanja, i očekuje se da će osnovnu školu završiti u roku.

Oni nijesu usamljeni primjer toga da romska djeca izađu iz osnovne škole nepismena.

”I mi se pitamo kako prelaze iz razreda u razred. Iz škole su zvali nekoliko puta da pitaju zašto su djeca izostala. Mi objasnimo, i to je to”, kaže za CIN-CG Sabedin, otac djece, koji osim njih ima još tri kćerke predškolskog uzrasta. Želi da svi završe makar osnovnu školu.

Iz OŠ “Meksiko” u Baru, koju pohađa 18 učenika RE populacije, među kojima su i Sabedinova djeca, kažu da nastavnici imaju poseban kriterijum prema romskim đacima. ”Zbog teških uslova u kojima žive, ovim đacima nastavničko osoblje toleriše mnogo više nego što je to uobičajeno”, kaže za CIN-CG Lejla Bubić, pomoćnica direktorice OŠ “Meksiko”.

U Crnoj Gori nijesu rađena istraživanja o nivou osnovnih vještina (čitanje, pisanje, govor, računanje) kod djece iz RE populacije koja pohađaju osnovnu školu.

UNICEF je, u posljednjem talasu Istraživanja višestrukih pokazatelja (MICS6) u periodu od 2017. do 2019, u mnogim zemljama ispitao dvije osnovne vještine kod djece - čitanje i numeričke sposobnosti u zavisnosti od različitih faktora - poput pripadnosti manjinskim populacijama, dječijeg rada, nivoa siromaštva...

”Nalazi pokazuju da djeca iz romskih naselja imaju manje šanse da steknu osnovne vještine u čitanju i numeričkim sposobnostima u poređenju sa nacionalnim prosjekom”, a “samo školovanje možda nije dovoljno da bi se u potpunosti postigli ravnopravni rezultati u obrazovanju”, navodi se u izvještaju UNICEF-a iz 2022. godine pod nazivom “Obrazovni putevi u romskim naseljima”.

Iz kancelarije UNICEF-a za Crnu

Goru kazali su za CIN-CG da “zbog ograničenih kapaciteta crnogorskih institucija nije bilo prostora za mjerenje osnovnih vještina djece u Crnoj Gori, prilikom UNICEF-ovog istraživanja MICS6”. ”Sljedeći talas istraživanja mogao bi biti realizovan tek oko 2025. godine”, tvrde.

CIN-CG je poslao pitanja na adrese 25 osnovnih škola u Crnoj Gori, u vezi sa procentom pismenosti djece iz RE zajednica. Iz 11 škola koje su odgovorile objasnili su da se ne vodi evidencija isključivo za djecu RE populacije, a generalne stope pismenosti RE đaka ovih škola kreću se od 70 do 90 odsto.

Iz škole sa najviše učenika iz RE populacije u Crnoj Gori - OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin”, navode da se u prva tri razreda opismeni 90 odsto romskih đaka.

Ipak, učenici romske populacije nerijetko upisuju srednju školu - potpuno nepismeni.

”Dolaze nam đaci sa završenom osnovnom školom koje moramo da učimo štampana slova, jer u suprotnom, ne mogu da savladaju gradivo”, kaže za CIN-CG Milanka Okuka, pedagoškinja JU Srednje stručne škole u Baru, koja obavlja i posao mentorke za RE učenike te škole.

Prema podacima Strategije socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period od 2021. do 2025. godine, stopa završavanja osnovne škole kod romske djece iznosi 56 odsto, a srednje svega tri odsto.

”Ova razlika između stope završavanja osnovne i srednje škole bez dileme odražava loš kvalitet obrazovanja RE djece, prvenstveno tokom osnovne škole. Briga škola prema RE populaciji je svedena na formu, a djeca završavaju razrede tako da nijesu funkcionalno pismena”, napominje za CIN-CG Biljana Maslovarić, direktorica Pedagoškog centra Crne Gore koja ima bogato isku-

stvo u radu sa romskom djecom.

”Dešava se da djeca između šestog i devetog razreda osnovne škole pišu štampanim slovima, miješaju glasove i nijesu na nivou koji je potreban za razred koji pohađaju”, navodi se u izvještaju “Identifikacija i mapiranje relevantnih izazova sa kojima se suočava zajednica Roma i Egipćana u Crnoj Gori”, programa ROMACTED iz 2019. godine.

Pitanje kvaliteta obrazovanja ostaje ključni problem “bez obzira što smo”, kako se još navodi u ovom izvještaju, “posljednjih godina svjedoci rastućeg trenda upisa u školu”.

Odgovornost za propuste u obrazovanju RE učenika treba da snosi škola, odnosno nastavničko osoblje, tvrdi još Biljana Maslovarić.

”Tokom jedne školske godine rade se tri provjere znanja. Škola mora da preuzme odgovornost ukoliko dijete nakon svih ovih provjera izađe, a da nije elementarno obrazovano”, kaže ona.

Tolerancija neredovnog pohađanja nastave medveđa usluga

Za Almedinu, Petra i Aleksandra redovno pohađanje nastave znatno je otežano zbog udaljenosti njihovog prebivališta. Od trošne barake na padini planine Sutorman iznad Bara, gdje žive, kilometri su do prvog naselja ili prodavnice, a do škole ima čak 40 minuta vožnje.

Organizaciju dolazaka djece do škole i nazad njihova porodica dijeli sa jedinim susjedima, porodicom Stanković, takođe Romima, koja podiže petoro djece

Biljana Maslovarić (foto: UCG)

školskog uzrasta.

”Danima kojim djeca prate nastavu, moramo nekoliko puta da se spuštamo sa Sutormana do grada, jer su svi u različitim smjenama i školama. Naš čitav život se vrti oko školskih obaveza”, kaže Sabedin. Da bi sakupili novac za gorivo i nastavili da prate nastavu, ali i pomogli svojim porodicama, ova djeca poslije škole rade različite poslove.

”Nemamo izbora”, kaže Sabedin.

”Dječiji rad je povezan sa slabim rezultatima u učenju, odnosno slabijim osnovnim vještinama čitanja i numeričkih sposobnosti”, navodi se u izvještaju UNICEF-a “Dublja istraživanja: dječiji rad i učenje” iz 2020.

Faktori poput siromaštva, neobrazovanih roditelja i pripadnosti ženskom polu značajno umanjuju šanse kod romske djece da postignu temeljne vještine čitanja i numeričkih sposobnosti, navodi se još u izvještaju “Obrazovni putevi u romskim naseljima”, iz 2022. “Ova djeca nijesu napredovala u svom obrazovanju, bez obzira na redovno pohađanje nastave ili kompletiranje školovanja”.

Crna Gora je jedina zemlja posljednjeg talasa UNICEF-ovih istraživanja u kojoj je procenat romske i egipćanske djece koja su angažovana u dječijem radu, a koja završe osnovnu školu, gotovo identičan procentu one RE djece koja ne rade. Za razliku od ostalih testiranih zemalja u regionu, u Crnoj Gori mogućnost izbacivanja iz škole ne povećava se ukoliko dijete radi i samim tim neredovno pohađa nastavu, navodi se u izvještaju “Obrazovni putevi u romskim naseljima”.

Iz kancelarije UNICEF-a za Crnu

Goru nisu odgovorili na pitanje CIN-CG-a da li ovakva statistika pokazuje pretjeranu popustljivost osnovnih škola prema đacima RE populacije. "Prema Protokolu koji propisuje obaveze institucija u cilju sprečavanja napuštanja škole, imamo obavezu da reagujemo ukoliko postoji rizik od napuštanja škole", naveli su iz UNICEF-a u dopisu za CIN-CG.

Izbacivanje iz škola je rjetkost, ali i ponavljanje razreda, uprkos neredovnom pohađanju časova, svjedoče iskustva iz škola koje su odgovorile CIN-CG-u.

Podaci UNICEF-ovog Istraživanja višestrukih pokazatelja iz 2018. pokazuju da su romska djeca iz siromašnijih porodica u manjem riziku od ponavljanja razreda u osnovnoj školi u odnosu na djecu iz bogatijih porodica. "Romska djeca ne ponavljaju razred", tvrde iz OŠ "Meksiko". "Uglavnom, u svim razredima, ne pohađaju redovno nastavu, što znatno utiče na loš uspjeh i upravo iz tog razloga veoma mali broj takvih učenika može čitati i pisati bez problema", navodi pomoćnica direktorice Bubić.

"Imamo veliki problem sa neredovnim pohađanjem nastave učenika RE populacije, i to u procentu od preko 70 odsto. Nemoguće je formirati ocjenu", kaže za CIN-CG direktorica OŠ "Njegoš" u Kotoru Tamara Radonjić.

Iz podgoričke OŠ "21. maj" za CIN-CG su kazali da RE djeca do trećeg razreda djelimično postižu obrazovne ishode. "U četvrtom razredu njihov uspjeh je dobar, a od petog do devetog ostvaruju minimalne obrazovne ishode, dovoljan uspjeh". Almedini, Petru i Aleksandru fali osnovna informisanost koju je do sada trebalo

da steknu u školi. Na pitanje novinarki šta je to ćelija, tvrde da im je ta riječ poznata. "To je ono kad odeš u zatvor", najzad govori Aleksandar. Na pitanje da li znaju šta je ćelija iz biologije, nastaje muk. Na pitanje ko je Njegoš, niko ne zna odgovor, ali Almedina tvrdi da joj je ta riječ - poznata.

Ovoj djeci nema ko da pomogne sa gradivom propuštenim u školi. "Mi sigurno ne možemo da im pomognemo", kaže Sabedin, otac djece.

Diskriminacija ubija motivaciju

Na pitanje novinarki CIN-CG-a voli li da ide u školu i igra se sa djecom, devetogodišnji nasmijani Petar postaje ozbiljan i odmahuje glavom.

"Nemaju s kim da se druže, igraju. Zato vole više da ostanu ovdje, na Sutormanu", objašnjava Sabedin.

"Pored siromaštva, ključni faktori koji ometaju romske učenike da redovno pohađaju škole su i stigma, maltretiranja od strane vršnjaka ili zaposlenih, diskriminacija, nedostatak ličnih dokumenata koja su potrebna za upis u škole, česte migracije...", navodi se u Strategiji socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period od 2021. do 2025. godine.

Iskustva romske djece u učionice karakteriše nedostatak integracije i očigledna diskriminacija, navodi se u studiji programa ROMACTED iz 2019.

"Išao sam u školu do VI razreda, a zatim sam počeo sa vanrednim školovanjem jer je to jednostavno bilo bolje za mene", izjava je jednog od diskriminiranih

*Enes Eminović
(foto: privatna arhiva)*

dječaka RE nacionalnosti, navedena u ovoj studiji.

”Diskriminacija dovodi do toga da se djeca osjećaju manje bitnom. Njihovo samopoštovanje je narušeno i, u većini slučajeva, prestaju da se bore i ne pokušavaju da se poboljšaju i izađu na kraj sa problemom... Pod povećanim su rizikom od napuštanja škole”, kaže za CIN-CG psihološkinja u Centru za romske inicijative (CRI) Jovana Knežević.

Tradicionalni nedostatak integracije, gdje RE djeca ne razvijaju bliske društvene veze sa drugom djecom, negativno utiču na njihovu motivaciju za nastavak školovanja, navodi se dalje u studiji.

”Obezbeđivanje odjeće i obuće, besplatnih udžbenika i školskog pribora, uključivanje roditelja u život i rad škole, besplatan prevoz, prihvaćenost vršnjaka i nastavničke kompetencije su faktori koji utiču da djeca RE populacije redovnije pohađaju nastavu”, smatra Jelena Popović, direktorica OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin”.

”Roditelji, na primjer, često odlučuju da djecu ne šalju u školu, jer nemaju ništa čisto da obuku. Nijesu u mogućnosti da obezbijede školski pribor i uslove za život koji bi djeci omogućili da uče kod kuće”, navodi se u istraživanju ROMACTED 2019.

Da segregacija postoji i po školama potvrđuje činjenica da pripadnici RE populacije pohađaju svega sedam škola na teritoriji glavnog grada. Škole koje se tradicionalno smatraju elitnim gotovo da nemaju đake RE populacije. Tako škola “Pavle Rovinski” nema ni jednog đaka RE populacije, bez obzira na rela-

tivnu blizinu naselja Vrela ribnička. OŠ “Sutjeska” ima svega jednu učenicu RE populacije.

”Radimo na tome da ih upisujemo i u ostale takozvane ‘elitne škole’, ali moramo im obezbijediti i prevoz do tih škola”, kazali su za CIN-CG iz Direktorata za obrazovanje manjinskih naroda Ministarstva prosvjete.

”Djeca nerijetko imaju osjećaj da u školama nijesu u potpunosti prihvaćena. Često kažu: ‘Sjednu nas u posljednje klupe, i naše je da budemo mirni i da dolazimo redovno’”, ističe za CIN-CG direktorica Dnevnog centra pri Centru za bezbjednosna, sociološka

i kriminološka istraživanja Crne Gore - defendologija u Nikšiću Jelena Milić.

Trenutno, 202 djece, većinski iz romske i egipćanske populacije, aktivni su korisnici tog centra. Tu uče, dobijaju psiho-socijalnu podršku i obroke, a nerijetko dolaze i samo da obave osnovne fiziološke potrebe - da se istuširaju, ošišaju ili da operu i osuše veš. ”Centar prvobitno nije bio osmišljen samo za potrebe djece iz RE populacije. Vremenom se ispostavilo da oni čine najveći broj korisnika”, objašnjava Jelena Milić.

Bez sankcija za zanemarivanje učenika

Dopuštanje učeniku da pređe razred, iako prethodno nije savladao potrebne vještine, kažnjivo je zakonima Crne Gore. Zakonom o zabrani diskriminacije, diskriminacijom se, između ostalog, smatra “otežavanje ili uskraćivanje mogućnosti praćenja nastave, razvrstavanje ili pravljenje razlika ili nejednako postupanje

Jelena Milić (foto: privatna arhiva)

prema đacima /učenicima/studentima”.

Etički kodeksi, koje svaka škola ima, propisuju obavezu nastavnika da se prema svakom učeniku odnosi pažljivo i objektivno - u ocjenjivanju, rješavanju sukoba i u primjeni disciplinskih mjera.

I pored zakona, gotovo nikada se ne dešava da neko od nastavnika ili iz rukovodstva škole bude sankcionisan zbog toga što učenik do kraja osnovne škole nije savladao slova i brojeve. Škole uglavnom reaguju i informišu roditelje i relevantne institucije onda kada dijete ne dolazi redovno na časove.

”Događalo se da pošaljemo dopis školi da bismo provjerili kako neko dijete napreduje ili, ukoliko izostaje sa nastave, da li škola informiše o tome roditelje. Iz iskustva, ne mislim da škole prečesto kontaktiraju roditelje”, kaže još za CIN-CG Jelena Milić.

”Ako dijete nije u školi i negdje prosi, počinjen je niz prekršaja”, kaže za CIN-CG Duška Šljivančanin, savjetnica Zaštitnika ljudskih prava i sloboda Crne Gore (Ombudsmana) za oblast zaštite prava djeteta, mladih i socijalne zaštite.

”Više puta smo u našim izvještajima davali smjernice šta bi u ovakvim slučajevima trebalo raditi, a pokretali smo i prekršajne prijave protiv roditelja jer oni zakonski moraju da odgovaraju”, tvrdi savjetnica ombudsmana.

Prema njenim riječima, prekršajni sudovi u Crnoj Gori imaju lošu praksu po ovom pitanju. ”Da ne bi dodatno osiromašavali porodice, puštaju ih i ne kažnjavaju. To je kontraproduktivno”.

Djeci barijera jezik, djevojčice ranije napuštaju škole

”Obrazovanje na jeziku koji djeci nije maternji dovodi do značajnog problema - neki učenici završavaju školu, a da prethodno ne savladaju osnovne vještine čitanja ili pisanja”, navodi se u Strategiji

socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period od 2021. do 2025. godine.

U odjeljenjima kotorske OŠ “Njegoš”, u koju inače ide 29 učenika RE populacije, u kojima ih ima više, Romi i Egipćani među sobom govore na jeziku na kojem pričaju kod kuće. ”To je problem pri usvajanju gradiva”, navodi direktorica te škole Tamara Radonjić.

Iz OŠ “Milan Vuković” u Herceg Novom za CIN-CG kažu da su kod RE djece primijetili ograničenja u razumijevanju pročitnog teksta. ”Ona su uslovljena jezičkim i pojmovnim fondom kojim ova djeca raspolažu”.

Iz OŠ “Njegoš” u Kotoru naveli su za CIN-CG da posebno djevojčice RE populacije ranije napuštaju nastavu. ”I pored angažovanja školske pedagoško-psihološke službe i odlične saradnje koju imamo sa Kancelarijom za prevenciju bolesti djevojčice ranije napuštaju škole od dječaka”.

I u pomenutom istraživanju ROMACTED-a u razlozima za prijevremeno napuštanje škola posebno se ističe rodna neravnoteža. ”Od djevojčica se očekuje da pomažu u obavljanju kućnih poslova, kao i da uđu u brak u vrlo ranoj dobi”, navodi se u tom istraživanju. ”Procenat žena bez škole ili sa manje od četiri razreda osnovne škole značajno je veći nego procenat muškaraca, gdje je čak 43,2 odsto žena ne posjeduje nijedan vid obrazovanja, dok je to slučaj sa svega 22,6 odsto muškaraca”, ukazano je u istraživanju Defacta koje se navodi u Strategiji socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period od 2021. do 2025. godine.

Program medijatora dobar iskorak

Poboljšanje u obrazovanju romske djece pokrenulo je angažovanje sa-

radnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja, koji bi djeci trebalo da pomažu pri učenju, kao i da budu spona između roditelja i škola. Trenutno ih, prema podacima Ministarstva prosvjete, na nivou Crne Gore ima 22 - po jedan na svakih 70 učenika.

U prošloj školskoj godini bilo ih je isto toliko. Školske 2019/2020. bilo ih je 21, a 2018/19. njih 18. Školske 2019/20. angažovano je 35 mentora za 130 učenika osmog i devetog razreda romske i egipćanske populacije, dok je u srednjim školama angažovano 44 mentora (profesora) za 120 RE srednjoškolaca.

”Trebalob i da se uspostavi mehanizam za mjerenje postignuća učenika u osnovnom obrazovanju. Prije angažovanja medijatora u obrazovnim institucijama rezultati i postignuća djece iz tih zajednica nijesu bila na zadovoljavajućem nivou. Iz godine u godinu sve je veći broj romske i egipćanske djece napuštalo školovanje. Zato je uloga i podrška medijatora od velikog značaja za njih, naročito za one lošeg socio-ekonomskog položaja”, kaže za CIN-CG Enis Eminović, medijator u OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin” i dugogodišnji romski aktivista u civilnom sektoru.

On svakodnevno vodi brigu o 53 učenika iz trećeg i 18 učenika romske i egipćanske zajednice iz devetog razreda.

Prema njegovim riječima, nedostatak komunikacije i saradnje između obrazovnih institucija i romskih i egipćanskih zajednica ozbiljna je prepreka u unapređenju obrazovanja RE populacije. ”I dalje je problem nedovoljna osviještenost roditelja. Važno je da roditelji djece steknu povjerenje u medijatora, čiji položaj treba hitno sistematizovati”.

Najveći procenat anketiranih roditelja romske i egipćanske zajednice, kako se navodi u Strategiji socijalne inkluzije

Roma i Egipćana, nema informaciju o tome da li u njihovoj zajednici postoji saradnik u obrazovanju.

UTICAJ PANDEMIJE NA OBRAZOVANJE ROMA I EGIPĆANA:

Prolaznost sve manja, a odgovora nema

Andrea Jelić

Samo 11 odsto učenika OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin” iz manjinskih populacija završilo je osmi razred ove školske godine, dok je isti razred lani prošlo njih 92,30 odsto. Država još nema temeljne analize uzroka i posljedica urušavanja sistema

Svega 11 odsto učenika iz romske i egipćanske populacije završilo je osmi razred u Osnovnoj školi “Božidar Vuković Podgoričanin” ove školske godine. Samo godinu ranije taj je razred

uspješno prošlo njih čak 92,30 odsto. U školskoj 2019/2020. godini, kada je počela pandemija, prolaznost učenika iz ove populacije je u svim školama bila 100 odsto, kao i sve ostale djece, jer je Ministarstvo prosvjete (MP) te godine donijelo preporuke da zbog kovida svi prođu razred.

Stopa prolaznosti učenika romske i egipćanske populacije u 2021/2022. godini u OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin” opala je u svim ostalim razredima od četvrtog na više u odnosu na školsku 2020/2021. Tako je prolaznost u sedmom razredu sa 81,57 odsto, koliko je bila prošle školske godine, ove pala

na svega 17,86 odsto, u šestom sa 88,13 odsto na – 22 odsto. U devetom – sa 100 na 45 odsto.

Prema riječima dekanice Filozofskog fakulteta Univerziteta Crne Gore Tatjane Novović, u kovid-19 okolnostima, već prisutne poteškoće dobile su nove dimenzije i učinile status ovih porodica i njihove djece još ranjivijim i komplikovanijim.

”Više je razloga za to – slabiji prihodi, neadekvatni uslovi života, nedostajuća digitalna pomagala za uključivanje učenika iz romske i egipćanske populacije u nastavu na daljinu.” O predškolskom kontekstu da i ne govorimo, koji je bio ‘manje važan’ za svu djecu. Stoga je i očekivano da rezultati učenja, i onako prilično upitni, budu još slabiji”, kazala je Novović za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG).

I predstavnici OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin” za CIN-CG navode pandemiju kao glavni razlog loših rezultata. U ovoj školi, u naselju Konik u glavnom gradu, od ukupnog broja učenika, 50 odsto je iz ove populacije – njih 585.

Ta škola nije jedina u kojoj su podaci u vezi s uspjehom romskih i egipćanskih učenika zabrinjavajući.

”Prosječni krajnji uspjeh pogoršao se zbog mnoštva razloga: same onlajn nastave, nedostatka tehničkih sredstava – telefona, interneta, tableta za učenike, nedostatka mogućnosti praćenja onlajn nastave, kao i održavanja dopunske nastave i slično”, potvrdio je za CIN-CG i koordinator za prevenciju ranog napuštanja školovanja i profesor razredne

Tatjana Novović (foto: UCG)

nastave u OŠ “Radomir Mitrović” u Beranama Nikola Raičević.

U toj školi, u koju ide 154 učenika iz manjinskih populacija, dobrim se pokazao projekat mentorstva u saradnji sa NVO Mladi Romi, kojim već tri godine pomažu učenicima da savladaju gradivo. U prve dvije godine, mentorstvom su bili obuhvaćeni učenici osmog i devetog razreda, dok je ove školske godine, zbog nedostatka sredstava, projekat obuhvatao samo djecu devetog razreda.

U nekim školama, i pored neredovnog pohađanja nastave i nepostojanja uslova za praćenje časova, uspijevaju da završe razrede.

”Period pandemije korona virusa negativno je uticao na obrazovna postignuća svih učenika, a naročito na romske i egipćanske učenike. Iz tih razloga, škola je bila tolerantnija i popustljivija u svojim zahtjevima. S pojavom virusa i prelaskom na onlajn nastavu, najveći broj učenika romske nacionalnosti je bio vrlo malo uključen u nastavne aktivnosti”, kazali su CIN-CG-u iz OŠ “Milan Vuković” iz Herceg Novog.

Kako su još naveli, samo manji broj učenika iz ove zajednice nije imao digitalnu opremu i nije bio u prilici da

ostvaruje kontakt s nastavnicima. “Ostali to jednostavno nijesu doživljavali kao obavezu i uglavnom nijesu izvršavali svoje zadatke. Njihovi roditelji nijesu doprinosili da se taj problem prevaziđe. Međutim, i u takvim okolnostima, svi učenici su uspješno završili razred”, napominju.

Iz OŠ “Mileva Lajović-Lalatović” u Nikšiću za CIN-CG su istakli da je opšti uspjeh

ovih učenika u 2020. i kasnije – nešto bolji nego u prethodnim godinama. Nastavnicima je sugerisano da “prilikom vrednovanja postignuća planiranih ishoda učenja, u konačnu ocjenu, pored rezultata rada učenika koji se odnose na znanje, razumijevanje ili primjenu naučenog, treba uvrstiti učenikov trud, ažurnost da na vrijeme odgovori na postavljene zadatke, poštovanje dogovora i slično...”.

”Učenicima se pruža kontinuirana individualna podrška kroz organizaciju dopunske i dodatne nastave. Takođe, u saradnji sa NVO Mladi Romi, za učenike osmog i devetog razreda je obezbijedena mentorska podrška u radu, a za učenike od šestog do sedmog razreda podrška nastavnika – tutora. Za učenike lošijeg imovnog stanja obezbijedeni su mobilni telefoni i tablet računari, kako bi imali bolje uslove za praćenje onlajn nastave”, kazali su za CIN-CG iz ove škole.

Netransparentnost baze podataka MEIS škodi poboljšanju kvaliteta nastave

Iz mnogih škola s kojima je CIN-CG kontaktirao naglasili su da podatke o procentu uspjeha učenika iz ove populacije ne mogu direktno izdvojiti. Predložili su da se obratimo Ministarstvu prosvjete (MP), odakle je, kako su sugerisali, kroz njihovu MEIS bazu moguće dobiti ove podatke.

Iz tog resora CIN-CG-u, međutim, nijesu dostavili brojke koje pokazuju procenat uspjeha učenika u posljednjoj godini. Umjesto njih, prosljedili su one koji pokazuju koliko je njih upisalo i zavr-

Dijana Vučković (foto: TVNK)

šilo osnovnu i srednju školu od 2016. do 2021.

Prema tim podacima u školskoj godini prije korone, 2018/2019, u osnovne škole u Crnoj Gori upisalo se 1.798 romskih i egipćanskih učenika, a završilo njih 89 odsto – 1.605. Naredne, 2019/2020, taj procenat je porastao na 97 odsto. U školskoj 2020/2021. od učenika koji su upisali razrede

– njih 88 odsto ih je završilo. Za posljednju godinu u kojoj je, prema našem istraživanju, drastično pala prolaznost, MP još nema podataka.

Statistika za srednje škole, u istom vremenskom periodu, malo se razlikuje. Njih 77 odsto završilo je razrede u 2016/2017. godini. Sljedeće godine – 89 odsto. Prethodne školske godine, procenat je ponovo pao na 72 odsto.

”Pravo je pitanje čemu konkretno služi MEIS baza MP koja je apsolutno netransparentna. I ja sam pokušavala da iz nje dobijem neke podatke, ni poslije više zahtjeva nijesam uspjela”, kaže za CIN-CG direktorica Pedagoškog centra Crne Gore Biljana Maslovarić.

Ona je tokom svoje dugogodišnje prakse često radila s romskom djecom i osmišljavala i alternativne metode učenja.

”Romska i egipćanska djeca mogu da postignu sjajne rezultate. No, upitno je koliko se i na koji način raspolaže resursima koje ima nadležno ministarstvo. Na primjer, baza podataka MEIS-a trebalo bi da, između ostalog, pruži smjernice na koje sve načine možemo da poboljšamo kvalitet nastave, ne samo za romsku, već za svu djecu”, rekla je Maslovarić.

Iz Ministarstva CIN-CG-u nijesu

odgovorili na pitanje da li i na koji način koriste MEIS informacijski sistem u svrhe procjene uticaja pandemije na obrazovani sistem u Crnoj Gori i kakve je to sve imalo posljedice na učenike/učenice i student/studentkinje.

”Da bismo dobili pravu sliku o efektima kovida-19 krize na obrazovanje neophodno bi bilo uraditi opsežnije, sistemski oblikovano istraživanje, s fokusom na više ključnih polja kako bismo imali detaljnije nalaze o konkretnim posljedicama izmijenjenog načina rada u obrazovnom sistemu tokom pandemije”, kaže dekanica Novović. “Kompletnija slika odnosila bi se na sve nivoe u obrazovnoj vertikali, na sva obrazovna polja, oblasti, predmete, na akademska postignuća, kao i na socio-emocionalne vještine i komunikacijske kompetencije učenika iz romske i egipćanske populacije”, ističe ona.

”Pitanje uticaja pandemije na obrazovanje je teško, gotovo nemoguće utvrditi jer je, pored pandemije koja sigurno jeste imala važnu ulogu u mnogim obrazovnim ishodima, postojao i značajan broj drugih uticaja”, kaže za CIN-CG članica Nacionalnog savjeta za obrazovanje i profesorica na Univerzitetu Crne Gore Dijana Vučković.

Utisak velikog broja profesionalaca u obrazovanju je, prema njenim riječima, da je pandemija privremeno onemogućila onakva obrazovna postignuća kakva su bila planirana i kakva bi vjerovatno bila i postignuta u uslovima direktne, redovne i potpune nastave.

Kako navodi, Zavod za školstvo (ZZŠ), Centar za srednje stručno obrazovanje (CZSSO) i Ispitni centar, nadležne institucije za realizaciju istraživanja, sprovodili su analize uticaja pandemije na sistem obrazovanja u Crnoj Gori. Ti rezultati će tek biti dostupni javnosti.

Vučković napominje da postoji i dio znanja, vještina, kompetencija koje

je nastava na daljinu posebno razvila. “Riječ je prvenstveno o digitalnim kompetencijama, bez kojih ne bi bilo moguće organizovati rad. Smatram da su učenici, kao i njihovi nastavnici, vrlo značajno unaprijedili te vještine.”

Iz MP evidentirali 500 učenika van sistema

Možda su se i razvile neke vještine prilikom učenja na daljinu, ali bilo je i dosta izazova. Iako u MP ističu da su samo školi “Božidar Vuković Podgoričanin”, u saradnji sa HELP organizacijom i Telekomom Crne Gore, donirali 70 telefona u prvoj godini pandemije, iz uprave škole nijesu mogli da ostvare kontakt sa čak 100 učenika iz manjinskih populacija. A njih čak 500 bilo je potpuno nedostupno računajući ostale srednje i osnovne škole u Crnoj Gori.

I mnogim drugim školama, gdje uče romska i egipćanska djeca, donirani su telefoni i ostala pomagala za onlajn nastavu. “Ove akcije su značajno umanjile broj djece koja su bila van sistema. Između ostalog, dodjeljivali smo i stipendije za romske i egipćanske srednjoškolce/srednjoškolke u iznosu od 60 eura na mjesečnom nivou”, ističu iz ovog resora.

Od velike pomoći su, kako ističu, u prvom talasu pandemije bili i nastavnici mentori. Njih je u osnovnim školama bilo angažovano 36, a u srednjim 43.

Pristup internetu ima samo 54, a kompjuteru tek 15 odsto domaćinstava

”Budući da samo 54,2 odsto romskih i egipćanskih domaćinstava ima pristup internetu, a samo 15 odsto ima kompjuter kod kuće, velikom broju romske i egipćanske djece nije dostupno onlajn obrazovanje, čime se dodatno povećava rizik od njihovog isključivanja iz obra-

zovnog sistema i zajednice”, upozorava se u Izvještaju o brzoprocjeni socijalnog uticaja epidemije kovid-19 u Crnoj Gori.

Iz Fonda za obrazovanje Roma, otvorenog u okviru Fondacije za otvoreno društvo, očekuju da će se ionako visoka stopa napuštanja školovanja od 68 odsto među ovom djecom još povećati zbog uslova koji ih sprečavaju da učestvuju u nastavi na daljinu. “Najčešća prepreka s kojom se suočavaju romska djeca jeste nepostojanje pristupa struji ili internetu kako bi se povezali s programima na daljinu. Često nemaju kompjutere, televizore, štampače i drugo što je neophodno za učenje onlajn”, navodi se u informaciji Fondacije za otvoreno društvo “Romi u COVID-19 krizi” iz 2020. godine.

Istraživanja NVO Phiren amenca pokazala su da je, na uzorku od 360 roditelja koji imaju djecu školskog uzrasta, samo 13 odsto odgovorilo da ima i tehničku opremu i internet konekciju za praćenje nastave na daljinu (telefon, laptop, kompjuter). Ostalih 87 odsto ispitanih nijesu imali niti internet, niti tehničku opremu, dok neki nijesu imali dovoljno aparata za svu djecu u porodici.

”Zato se može zaključiti da mnogobrojna djeca iz romske zajednice nijesu mogla adekvatno da prate nastavu na daljinu. Romska naselja su bez potrebne infrastrukture kao preduslova za realizaciju nastave na daljinu”, kaže za CIN-CG izvršni direktor NVO Elvis Beriša.

Osim ovih tehničkih preduslova za uspješnu nastavu na daljinu, prema riječima Beriše, javljali su se još neki iza-

zovi – poput izostanka podrške u učenju od strane roditelja, koje ni u redovnim okolnostima nema. “Roditelji su u velikoj mjeri nepismeni i bez potrebnog znanja da pomognu svojoj djeci u učenju. Ograničeno kretanje onemogućilo je i medijatorima da rade svoj posao i da redovno komuniciraju s porodicama i dostavljaju im potrebne materijale za učenje. Sve nabrojeno negativno je uticalo na kvalitet obrazovanja romske djece i dodatno ugrozilo ionako nizak nivo znanja s kojim ova djeca izlaze iz škole”, napominje Beriša.

Od 122 učenika devetih razreda nijedan nije bio odličan

Istražavanje NVO Mladi Romi za školsku 2019/2020. pokazalo je da, na uzorku od 122 učenika devetih razreda u Crnoj Gori, nema ni jednog odličnog

učenika. Vrlodobar je samo jedan, dobrih ima 33, dok je dovoljnih 88. “Ukupan prosjek za ove učenike je dovoljan (2,23), što je posebno problematično za nastavak školovanja. Bez mentorske podrške i bez stipendije koje obezbjeđuje MP, broj učenika u srednjoj školi bi se značajno smanjio”, ističe direktor NVO Samir Jaha.

U minuloj školskoj godini bilo je aktivnih

115 srednjoškolaca, od kojih je samo jedno pohađalo gimnaziju, dok su ostali bili na smjerovima u stručnim školama. Prema saznanjima ove NVO, protekle školske godine nije bilo novih romskih studenata. U pojedinim gradovima nema ni srednjoškolaca, poput Berana, gdje se već pet godina nijedan pripadnik/

Elvis Beriša (foto: Luka Zeković)

pripadnica romske populacije nije upisao/upisala u srednju školu.

Glavne prepreke za djecu i mlade iz ranjivih grupacija u pogledu dostupnosti, redovnog pohađanja, učenja i napredovanja u obrazovanju su, prema riječima Jahe, udaljenost ustanova i nepostojanje organizovanog prevoza, ekstremno siromaštvo, predrasude, nedovoljno poznavanje službenog jezika, nedovoljna podrška porodice, izrazita nepismenost kod majki koje provode najveći dio vremena s djecom, neefikasnost timova za sprečavanje drop outa, nepostojanje tutorskog programa, neposjedovanje adekvatne tehničke opreme, neizgrađene radne navike...

”Kvalitet znanja djece procjenjujemo kao nedovoljno dobar za osnovnu školu, posebno djece u OŠ “Božidar Vuković Podgoričanin”. Poseban problem je propuštanje djece iz razreda u razred, a polovina djece koja završi osnovnu školu ne nastavlja dalje zbog osjećaja inferiornosti. I u srednjoškolskom obrazovanju smo primijetili propuštanja učenika kako bi se ispunila forma i završio razred, posebno u manjim sredinama.”

Nedovoljna podrška širom regiona

Regionalna analiza uticaja kovid-19 na Rome na zapadnom Balkanu, u okviru projekta “Integracija Roma” Savjeta za regionalnu saradnju, pokazala je da tri od četiri romska djeteta nijesu dobila pomoć tokom nastave putem interneta – ni od nastavnika, niti od drugova i drugarica iz razreda. “Stopa napuštanja škole je povećana za 11 odsto

Samir Jaha (foto: Savo Prelević)

na regionalnom nivou, uglavnom zbog teške finansijske situacije porodica, jer je svaki drugi Rom prijavio smanjen prihod”, navodi se u ovoj analizi.

Oko 59 odsto ispitanika, prema istoj studiji, kazalo je da je pandemija uticala na njihove rezultate u školi. Njih oko 20 odsto napustilo je školu – zbog loše finansijske situacije.

”Uprkos odgovoru zemalja ZB na krizu u obrazovanju tokom trajanja pandemije virusa kovid-19, veći će biti udio učenika koji će doživjeti regresiju u stanje funkcionalne nepismenosti, a možda i u potpunosti odustati od školovanja. Prema procjenama, procenat učenika s ispod prosječnim postignućem u domenu čitalačke pismenosti porašće s trenutnih 53 na 61 odsto”, navodi se u izvještaju “Ekonomske i socijalne uticaje virusa kovid-19 s akcentom na obrazovanje” Svjetske banke (SB) iz 2020.

Trajni uticaj zatvaranja škola tokom pandemije pogoršao je i onako velike obrazovne razlike među djecom iz ove i opšte populacije, zbog nejednakog pristupa resursima i podršci, upozorava se i u izvještaju UNICEF-a “Obrazovni putevi u romskim naseljima” iz januara 2022.

Globalna kriza u obrazovanju ozbiljnija nego što se mislilo

Globalna kriza u obrazovanju ozbiljnija je nego što se mislilo, kaže se u istraživanju koje su sproveli UNESCO, UNICEF i SB. “U zemljama s niskim i srednjim dohotkom broj djece koja ne mogu da čitaju i razumiju jednostavan

tekst do 10. godine porašće s oko 50 procenata prije pandemije na oko 70", navodi se u izvještaju "Stanje u globalnoj krizi u obrazovanju: Put do oporavka", koje je objavljeno 2021.

Istraživanje navodi da su u ruralnim djelovima Pakistana rezultati učenika od prvog do petog razreda opali iz matematike i iz čitanja. U Južnoj Africi, na primjer, učenici drugog razreda u osnovnim školama nazadovali su za čak 70 odsto u čitanju i matematici. Djeca iz osnovnih škola u Etiopiji savladala su samo oko 40 odsto gradiva iz matematike, a jaz u učenju između učenika iz urbanih i seoskih sredina se povećao.

U Brazilu, učenici su postigli tek 28 odsto gradiva, a rizik od napuštanja škola porastao je trostruko. U Indiji broj učenika trećeg razreda, u državnim školama, koji je sposoban da izvede jednostavnu operaciju oduzimanja pao je sa 24 odsto u 2018. na 16 odsto u 2020.

I u zemljama s visokim dohotkom, koje su brzo preduzele mjere kako bi ublažile posljedice pandemije, nazadovanje u učenju je značajno. U Holandiji, na primjer, osmonedjeljno zatvaranje škola rezultiralo je nazadovanjem u učenju od 20 odsto. U Švajcarskoj se pokazalo da su osnovci učili više nego dvostruko brže kada su pohađali škole, nego pri učenju na daljinu.

"Više od 370 miliona djece širom svijeta propustilo je školske obroke tokom zatvaranja škola, što je za mnoge bio jedini siguran obrok. Kriza mentalnog zdravlja među mladima dostigla je neviđene nivoe. Napredovanje u rodnoj jednakosti je ugroženo, a procjenjuje se da će zbog zatvaranja škola još 10 miliona djevojaka biti u opasnosti od ranog braka sljedeće decenije, ili u povećanom riziku od napuštanja škola. U zemljama s niskim i srednjim dohotkom, prema pesimističkim procjenama, očekuje se povećanje siromaštva i na 70 odsto",

upozorava se još u izvještaju UNESCO, UNICEF-a i SB.

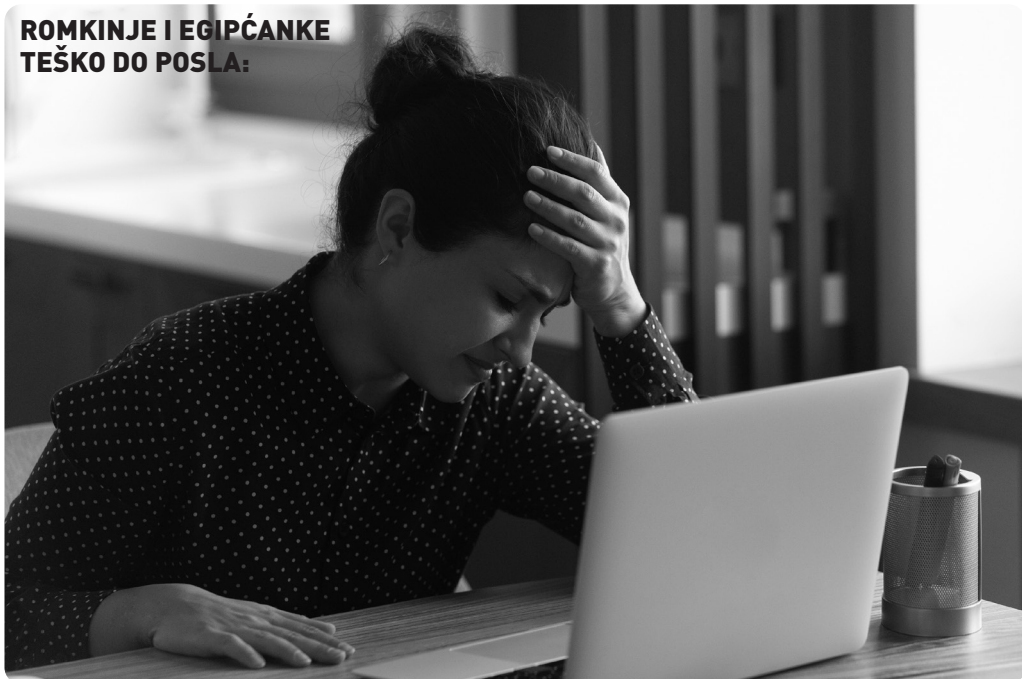
Prvo ustanoviti štetu, pa planirati nadoknadu izgubljenog gradiva

Crna Gora bi, prema riječima dekanice Novović, prvo trebalo da ustanovi štetu koju je kovid-19 nanio svima u obrazovnom sistemu. "Kad je riječ o djeci iz romske i egipćanske populacije, posebno treba markirati slabe tačke, pa napraviti akcioni plan mjera za postepeno i valjano prevazilaženje uočenih problema", objašnjava ona, dodajući da u tu svrhu mogu poslužiti radionice i seminari za djecu, roditelje, nastavnike, kao i neki modeli dopunske/dodatne nastave, praćene određenim pisanim uputstvima.

Obrazovni sistem morao bi, kako napominje Vučković, već od septembra naredne školske godine izvršiti procjenu kvaliteta i kvantiteta stečenih znanja, vještina i kompetencija, pa na osnovu nje planirati efikasnu nadoknadu onoga što se utvrdi kao propušteno ili nedovoljno usvojeno. Ona smatra da su nastavnici najkompetentniji i najpozvaniji, uz stručnu podršku ZZŠ i CZSSO, da izvrše takve procjene u svojim odjeljenjima. U suštini, kaže ona, početak naredne školske godine trebalo bi posvetiti upravo procjeni naučenog i nadoknadi nenaučenog kako se na učenje novog gradiva ne bi trajno odrazile posljedice nečega što je eventualno propušteno.

Te procjene su neophodne, jer mnoga djeca iz ove zajednice, završe osnovnu školu a ne posjeduju funkcionalnu pismenost, što im otežava nastavak školovanja i drži u začaranom krugu siromaštva.

**ROMKINJE I EGIPĆANKE
TEŠKO DO POSLA:**

Decenijama na biou rada

Miloš Rudović

Podaci Zavoda za zapošljavanje pokazuju da je za godinu gotovo jednak broj pripadnika i pripadnica iz RE zajednice dobio priliku da se zaposli, ali da je procenat žena na biou veći za oko šestinu

Utrenutku kada je dobila posao medijatora u jednoj nikšićkoj osnovnoj školi, Velbana Naza ističe da je više od polovine života provela na biou rada. Za razliku od mnogih drugih koji su takođe imali završenu srednju školu, danas pe-

desetogodišnja Naza je na putu do zaposlenja imala jednu prepreku više - ona je pripadnica romske i egipćanske populacije.

”Što će Ciganku na posao? I dalje će ta rečenica da stoji, ne znam kad će prestati da je koriste”, sumirala je svoje iskustvo sa traženjem posla za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) ova rođena Nikšićanka, koja je 1992. godine završila trgovinsku školu.

Njen primjer oslikava položaj mnogih žena iz romskih i egipćanskih porodica na tržištu rada, koje teže od muškaraca iz zajednice dolaze do

posla. Podaci Zavoda za zapošljavanje (ZZZ) pokazuju je u posljednjih godinu gotovo jednak broj pripadnika i pripadnica iz RE zajednice dobio priliku da se zaposli, ali da je procenat žena na birou veći za oko šestinu od muškaraca iz iste populacije.

Posljednjeg dana juna na evidenciji zavoda bilo je 555 muškaraca i 643 žene iz RE populacije. Mada dominantan broj čine žene sa završenim osnovnim obrazovanjem, na birou su u tom trenutku bile i dvije Romkinje sa fakultetskom diplomom.

Rezultati regionalnih istraživanja, takođe, pokazuju da je nezanemarljiv udio poslodavaca koji nastavlja da vjeruje da bi upošljavanje Roma negativno uticalo na radno okruženje u njihovoj kompaniji.

Iz institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda kazali su da je stopa zaposlenosti među marginalizovanim Romima i dalje zabrinjavajuća, dok i dalje ostaje kao dominantan model njihovo neformalno radno angažovanje.

"Kao rezultat diskriminatornih praksi, Romi i Egipćani imaju pristup, u najvećem broju slučajeva, isključivo neformalnoj ekonomiji i nesigurnim radnim zanimanjima koja su veoma slabo plaćena. Prema istraživanju UNDP-a iz 2017. godine utvrđeno je da u Crnoj Gori 61 odsto Roma i Egipćana radi na neformalnim poslovima, naspram 33 odsto pripadnika/pripadnica većinske populacije. Istraživanje CEDEM-a iz 2019. je pokazalo da je naveći stepen ukupnog etničkog distanciranja prema Romima, čime se pokazuje nizak nivo volje poslodavaca da pruže zaposlenje i priliku da rade pripadnicima RE zajednice", kazao je za CIN-CG Sokolj Beganaj, načelnik Odjeljenja za unapređenje i zaštitu prava Roma i Egipćana u Ministarstvu ljudskih i manjinskih prava.

Patrijarhat problem na putu zaposlenja

Navodi sagovornika CIN-CG ukazuju na to da su muškarci ti koji rade, odnosno imaju neki oblik radnog angažmana kojim se obezbjeđuju novčana sredstva za porodicu.

Ženama je teško da se zaposle. Pored toga što su žene primorane da ostaju kod kuće i brinu o brojnoj porodici, problem prilikom zapošljavanja su predrasude, nizak obrazovni status i nedovoljan stepen povjerenja opšte populacije prema Romima i Egipćanima. Prisutan je stav da žena treba da bude kod kuće s djecom.

Pripadnice romske i egipćanske nacionalnosti su višestruko diskriminisane, pa samim time i unutar same zajednice, s obzirom na to da i dalje vlada patrijarhat, koji utiče na jednakost između muškaraca i žena, ističe izvršna koordinatorka Centra za romske inicijative (CRI) Fana Delija.

"Romkinje i Egipćanke u 90 odsto slučajeva zavise od muških članova porodice, s obzirom na to da je veliki stepen nepismenosti. Takođe, više od 90 odsto žena iz ove populacije je nezaposleno. Romkinje i Egipćanke u ranijoj dobi zasnivaju bračnu zajednicu, postaju veoma mlade majke, pa im se ne pruža ili ograničava mogućnost da sebe usavršavaju, završe srednju školu ili fakultet. Još je žalosnije što im se često čak ograničava i mogućnost da završe osnovnu školu", navodi Delija.

Sve to ih drži u siromaštvu koje ne omogućava integraciju i bolju budućnost.

Delija ističe da se pripadnici zajednice koji završe srednje obrazovanje rijetko zapošljavaju u struci, te da najčešće završavaju u komunalnim preduzećima ili na sezonskim poslovima.

Diskriminacija baš postoji

Diskriminacija je najviše prisutna kada odeš da tražiš posao, jedan je od zaključaka istraživanja putem fokus grupa, koje je urađeno za potrebe CIN-CG i CRI.

”Evo ja, kad odem da tražim posao, odem u salon da pitam za posao i oni mi kažu: ‘Znate šta, javićemo Vam.’ Možda zbog marame, možda zbog imena i prezimena, tek - diskriminacija baš postoji”, kazala je učesnica fokus grupe iz Podgorice, koja ima završenu srednju školu.

Uočeno je da je i nizak nivo samoinicijative u potrazi za poslom jedan od faktora odgovornih za to što žena ne može da obezbijedi sebi uslove za zaposlenje.

Naza je za CIN-CG kazala da je ona sama plaćala odlazak na obuke, koje su joj pomogle da se zaposli.

”Sama sam iskoristila šansu”, kazala je ona za CIN-CG, dodajući da joj je želja bila da radi u obrazovanju i da je bila uporna.

Sagovornici ističu da je, kako bi se ženama pružila podrška na adekvatan način, neophodno razvijati i unapređivati modele podrške zasnovane na praktičnim obukama. Međutim, nije dovoljno organizovati i realizovati obuke nakon kojih se neće uspostaviti njihova održivost. Neophodno je da nakon završetka obuka žene budu stvarno radno angažovane i da taj angažman traje duže od nekoliko mjeseci. Na pitanja koja se odnose na plate ispitanice iz fokus grupa odgovaraju da postoje dvije vrste isplata - na račun u banci i “na ruke”.

”Pa više preko računa, a ima onih koji rade privatno, pa im to onda bude plaćeno kešom”, kazala je učesnica fokus grupe iz Nikšića.

Upravo oblast u kojoj radi Naza, obrazovanje, iz institucije Zaštitnika ljudskih prava i sloboda vide kao posebnu šansu

za zapošljavanje Romkinja i Egipćanki. Od Vlade i nadležnih ministarstava traženo je da saradnici učenicima RE populacije mogu zasnivati radni odnos na neodređeno vrijeme. ”Cilj preporuka bio je da se zanimanje saradnik/saradnica u socijalnoj inkluziji RE u oblasti obrazovanja izmjesti iz kategorije povremenih i nepredviđenih poslova u kategoriju stalnih i sistematizovanih poslova. Preporuke su date u 2020. i još uvijek nijesu izvršene”, upozorili su iz institucije u razgovoru za CIN-CG.

Rijetki primjeri zapošljavanja u javnoj upravi

Predstavnik Ministarstva ljudskih i manjinskih prava Sokolj Beganaj kazao je za CIN-CG da osim njega u ministarstvima unutrašnjih poslova, evropskih poslova i rada i socijalnog staranja radi po jedna osoba iz zajednice, a tri u Ministarstvu zdravlja “u Domovima zdravlja Podgorica, Nikšić i Berane, na radno mjesto saradnika u socijalnoj inkluziji RE u oblasti zdravstva”.

Beganaj dodaje da se u Ministarstvu prosvjete na osnovu javnog konkursa na neodređeno vrijeme svake školske godine angažuje na devet mjeseci od 20 do 22 saradnika u socijalnoj inkluziji Roma i Egipćana u oblasti obrazovanja, ali da sve angažovane osobe nisu ujedno i pripadnici zajednice.

Iz Glavnog grada istakli su da, na primjer, među saradnicima gradonačelnika Ivana Vukovića radi troje predstavnika RE populacije - saradnik u administrativnim poslovima Službe gradonačelnika, saradnica u administrativnim poslovima u gradskoj pisarnici i saradnik u tehičkoj službi Centra za informacioni sistem.

Glavni grad ima i posebnu Kancelariju koja se bavi pitanjima od značaja za sugrađane koji su dio RE populacije.

Sekretar Opštine Bijelo Polje Haris Malagić kazao je da je kod njih zaposlena jedna pripadnica RE populacije na neodređeno vrijeme i to u Kancelariji za Rome u Sekretarijatu za lokalnu samoupravu. U Komunalnom "Lim" radi jedan muškarac na neodređeno, a četiri na određeno. U Opštini Berane u Komunalnom radi jedan pripadnik RE populacije, dok je u Sekretarijatu za kulturu, sport, mlade i socijalno staranje Opštine Nikšić zaposlen službenik iz ove zajednice radi brže i efikasnije komunikacije sa samom zajednicom u rješavanju njihovih potreba.

Iz nikšićke Opštine ističu da je bilo projekata koji se odnose na zapošljavanje pripadnika ove populacije, ali da je njihov radni angažman bio samo u toku realizacije projekta, a ne i nakon. Iz Opštine dodaju da je prošle godine otpočeo sa realizacijom jedan projekat koji je podrazumijevao dodjelu grantova preduzetnicima kako bi obučili i zaposlili novu radnu snagu, a u okviru istog je akcenat bio na podsticaju zapošljavanja pripadnika/pripadnica RE i OSI populacije. Međutim, nije zaposlen nijedan pripadnik ili pripadnica RE populacije.

U Tivtu je započeta procedura izrade "Lokalnog akcionog plana za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u opštini Tivat za period 2022-2026. godine" ali, kako su kazali iz Opštine, nije usvojena zbog nestabilne političke situacije u gradu.

Međutim, njihov Sekretarijat za privredu je ove i prošle godine imao više obuka u vezi sa pospješivanjem zapošljavanja, koje uključuju konkurs za

žensko preduzetništvo, mjere podrške poljoprivredi, radionice o navodnjavanju i obradi zemljišta...

Iz Opštine su kazali da nemaju u upravi zaposlenih pripadnika ove populacije, da ih je u tivatском Vodovodu oko 10, a u Komunalnom najmanje 20.

"U oba preduzeća uglavnom su zaposleni pripadnici RE populacije, i to na operativnim poslovima. Pripadnice RE populacije uglavnom su zaposlene u ugostiteljstvu", navodi se u odgovoru na pitanje o rodnoj zastupljenosti.

"Na osnovu zapažanja nastalih u radu sa RE zajednicom, kao i kroz razgovor s korisnicima raznih oblika podrške zaključujemo da se Romkinje, kao pripadnice manjinske zajednice u Crnoj Gori, nalaze u lošijem položaju u odnosu na muškarce", kazala je za CIN-CG koordinatorka u organizaciji HELP za projekte koji se odnose na RE populaciju Dijana Anđelić. Među razlozima za to, ona navodi i to što maloljetne romske djevojke češće nego mladići ulaze u vanbračne zajednice, u velikom broju i na mnogo različitih načina su žrtve nasilja, ali su i lošijeg zdravstvenog stanja.

Organizacija Help je u prethodnom periodu realizovala nekoliko projekata koji su za cilj imali podršku zapošljavanja RE populacije, a posebno Romkinja. Projekti su realizovani uz finansijsku podršku njemačke vlade i Evropske unije u iznosu od oko 700.000 eura. Iz Helpa su kazali da su kroz njihove programe pružili podršku za oko 400 Romkinja.

Sokolj Beganaj (foto: Vlada CG)

Poseban biznis inkubator na Koniku

Na pitanje CIN-CG na koji način se može unaprijediti položaj pripadnika RE populacije u procesu zapošljavanja, Delija je kazala da se to može postići “na način da se uvedu subvencije za poslodavce koje bi podstakle poslodavce da zaposle određeni broj pripadnika/pripadnica RE nacionalnosti”.

Imajući u vidu da veliki broj odraslih u zajednici ne posjeduje određeni stepen nivoa kvalifikacija koje su konkurentne na tržištu rada neophodno je, prema mišljenju Delije, razviti modele zapošljavanja u skladu sa stepenom i znanjem koji oni posjeduju - zanatski poslovi, poslovi poljoprivrede i sl. Neophodno je raditi i na promociji mladih koji su završili određeni stepen obrazovanja kako bi se zaposlili u skladu sa strukom, kao i povezali s poslodavcima.

Iz institucije Ombudsmana naveli su da će primjena mjera afirmativne akcije u korist pripadnika RE zajednica biti neophodna sve dok se u dovoljnoj mjeri ne promijeni nepovoljan položaj u kojem se pripadnici ove populacije nalaze.

Kao jedan od pozitivnih primjera istakli su otvaranje prvih biznis inkubatora za pripadnike RE populacije na Koniku, kojima su “stvorenii uslovi da samostalno i legalno privređuju i zarađuju za svoju porodicu stolari, frizeri, kozmetičarke, električari i šnajderi”.

Iz Crvenog krsta Crne Gore (CKCG) su kazali da je na samom početku biznis inkubator činilo devet pripadnika RE populacije.

Oni su prethodno uspješno završili obuke za zanate koje su registrovali u biznis inkubatoru. Po završetku obuka CKCG im je u saradnji s partnerima pružio podršku prilikom procesa registracije. Cilj je bio da ova lica ne budu

više na evidenciji ZZZ, već da postanu samostalni preduzetnici.

Pored podrške pri registraciji CKCG je podržao i opremanje i prilagođavanje prostora koji smo im ustupili na korišćenje. Uz to, članovi biznis inkubatora su bili oslobođeni plaćanja komunalija, te im je pružena podrška i kada je riječ o plaćanju poreza za prve dvije godine bavljenja zanatskom djelatnošću.

Trenutno su dio biznis inkubatora četiri pripadnice RE populacije koje pružaju krojačke, frizerske i kozmetičarske usluge. “Moramo reći da je ovo bio veliki iskorak jer činjenicom da više nijesu na evidenciji Zavoda gube pravo da budu korisnici socijalnih davanja. Pokazali su hrabrost da se samostalno pobrinu za ekonomski boljitak svojih porodica”, poručili su iz CKCG za CIN-CG.

Najniža stopa zapošljenih Romkinja u regionu

Izveštaj UNDP-a iz 2018. godine o zapošljavanju pripadnika ove zajednice u regionu pokazuje da Romkinje u Crnoj Gori imaju pet puta nižu stopu zapošljavanja od Roma, a oko osam puta nižu od žena koje nisu Romkinje, a nalaze u neposrednoj blizini.

U Crnoj Gori je bila najniža stopa zaposlenosti Romkinja starosti od 15 do 65 godina u regionu - svega tri odsto. Kod neromkinja, taj procenat je bio 24 odsto.

Ta razlika je bila manja na Kosovu i u BiH, gdje je taj odnos četiri u odnosu na šest i četiri u odnosu na 15 odsto. U Srbiji je devet u odnosu na 30 odsto za neromkinje, u Albaniji 11 u odnosu na 22 odsto, a u Sjevernoj Makedoniji 13 u odnosu na 26 odsto.

Podaci su pokazivali da jedna od dvije zaposlene Romkinje nije imala zdravstveno ili penziono osiguranje.

Ranije objavljeni Indeks integracije

Roma iz 2015. pokazao je da je, na primjer, u Crnoj Gori u odnosu na opštu stopu zaposlenosti, ona u slučaju Roma manja za 11 odsto, a ukoliko se gleda samo na Romkinje, taj procenat je niži za 39 odsto.

Kada je u pitanju neformalni rad, on je činio pet odsto ukupne populacije, za romsku je iznosio 56 odsto, a u slučaju Romkinja 51 odsto.

Kada je u pitanju nezaposlenost, tada je u odnosu na 20 odsto opšte popula-

cije taj procenat kod Roma iznosio 30 odsto, a kod Romkinja 41 odsto. Stopa dugogodišnje nezaposlenosti je u opštoj populaciji bila 16, romskoj 24, a kod Romkinja 47 odsto.

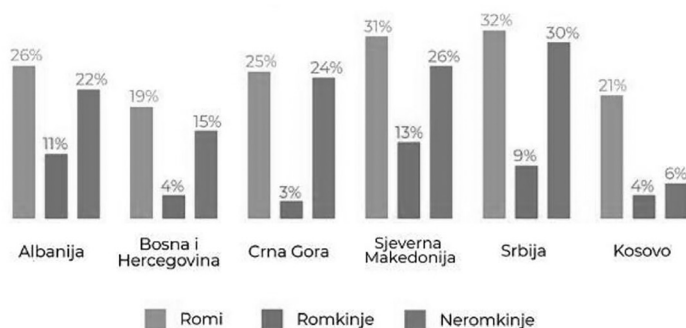
Na pitanje iz istraživanja da li imaju nekog od predstavnika ranjivih grupa u kompaniji, među zemljama regiona, Crna Gora imala je najmanji procenat ispitanika koji je kazao da imaju Rome - svega četiri odsto. Na regionalnom nivou, taj procenat je 17 odsto.

ROMKINJE NA ZAPADNOM BALKANU: SUMORNA PERSPEKTIVA

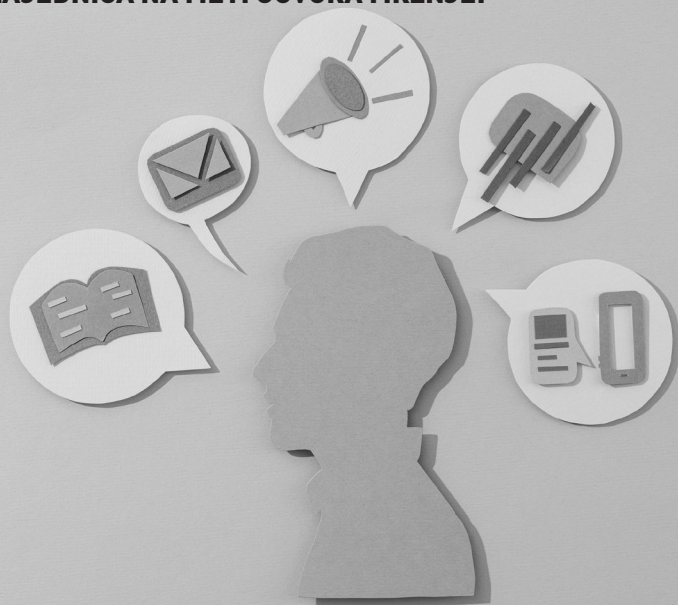
ZAPOSLENOST

Stopa zaposlenosti prema populaciji
(% populacije, između 15-64 godina)

Izvor: UNDP, 2018.

ROMSKA ZAJEDNICA NA METI GOVORA MRŽNJE:

Sankcije jedini lijek

— — — — —
Miloš Rudović

Ipolitikari nekažnjeno koriste neprimjeren jezik - podstiču diskriminaciju i predrasude

Šugavi", "glibavi" i "bahati smećari" samo su neki od komentara kojima su crnogorski studenti, ali i pojedini politikari opisivali pripadnike romske i egipćanske (RE) nacionalnosti. Poseban problem predstavlja komentari na društvenim mrežama, a prijavljeni slučajevi nadležnim uglavnom ostaju neriješeni. Sagovornici Centra

za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) saglasni su da se ovaj problem može smanjiti kada oni koji raspiruju mržnju prema romskoj zajednici budu snosili odgovornost.

I u posljednjem izvještaju Evropske komisije (EK) ističe se da su ranjive grupe, među kojima i RE populacija, bile više nego ranije podložne diskriminaciji, govoru mržnje i zločinima iz mržnje.

"Romi i Egipćani su najranjivije i najdiskriminisane osobe koje pripadaju manjinama", navodi se u izvještaju EK.

Institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda ove godine imala je pune ruke posla.

Zaštitnik je postupao po pritužbi Romskog savjeta, povodom Viber komunikacije studenata Arhitektonskog fakulteta Univerziteta Crne Gore, sa prigovorom da sadrži elemente diskriminacije i govora mržnje prema Romima. Komunikacija studenata je učinjena javnom dijeljenjem fotografija prepiske na društvenoj mreži Instagramu.

Iz ove institucije su utvrdili da je sporna komunikacija obojena uvredljivim i ponižavajućim komentarima kojima se ismijavaju i etiketiraju Romi iz podgoričkog naselja Konik kao “šugavi” i “glibavi”, čime je, ističe se u mišljenju zamjenice zaštitnika Nerme Dobardžić, produbljena i etnička distanca prema ovoj zajednici. Zamjenica zaštitnika je ocijenila da je sporna komunikacija nespojiva sa vrijednostima demokratije i ljudskih prava i da, shodno Konvenciji za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, ne može uživati zaštitu prava na slobodu izražavanja. Na kraju je institucija Zaštitnika uputila preporuke Univerzitetu Crne Gore da ovim studentima organizuje obuku o prevenciji govora mržnje.

Takođe, zaštitnik je u ovoj godini pokrenuo postupak ispitivanja povrede ljudskih prava i sloboda po sopstvenoj inicijativi, a povodom projekta “Crna Gora bez podjela”, koji je realizovala nevladina organizacija Crnogorska kulturna mreža (CKM). Povod za pokretanje postupka je predstavljanje Roma kao radnika komunalnog preduzeća, dok su ostali prikazani u narodnim nošnjama koje su zastupljene u Crnoj Gori. Ovaj postupak je u toku. Iz CKM-a su kritikovali one koji su uočili propust, pokušajući da se pravdaju time što navodno nijesu uspjeli da nađu odgovarajuće nošnje za predstavnike romske zajednice. “Generalno posmatrano, u javnom prostoru Crne Gore uvredljiv, diskriminatoran i stigmatizujući govor prema pripadni-

cima RE populacije izraženiji je onlajn – kroz komentare i druge vrste objava na portalima i društvenim mrežama. Nerijetko se dijele sadržaji i ‘šale’ koji i dalje stereotipno prikazuju Rome, odnosno njihov način života”, pojasnili su iz institucije Zaštitnika, navodeći da u ranijim slučajevima nijesu uspjeli da utvrde počionice i ukažu na nedopustiv odnos prema ovoj zajednici.

O odgovornosti nema govora

Slučaj koji je pokrenut pred ombudsmanom je i prijavljeni istup odbrnika Demokrata u Skupštini opštine Herceg Novi Sava Nikovića, koji je na jednom nedavnom zasjedanju kazao da “vrlo bahati smećari romske nacionalnosti” ne rade dobro svoj posao. On se potom izvinio za svoje komentare, navodeći da nije targetirao pripadnike RE populacije nego komunalne radnike.

“Što se tiče javnih funkcionera, očekivano je da oni budu promoteri demokratskih principa jednakosti i inkluzije, a ne da na bilo koji način vrijeđaju dostojanstvo pripadnika manjinskih naroda. Insistiranje na utvrđivanju pojedinačne odgovornosti takođe je jedan od načina kako se na konkretan način boriti protiv svih anomalija i nezakonitosti u sistemu javne uprave. Uz to je potrebno i jačanje etičke discipline, a u slučajevima kada za to postoje osnov i uslovi, podsticati prekršajnu i krivičnu odgovornost”, poručili su iz institucije Zaštitnika za CIN-CG.

Pravna savjetnica u NVO Akcija za ljudska prava (HRA) Bojana Malović kazala je da političari moraju biti svjesni da je njihov uticaj na građane najveći, pa samim tim i njihov stepen odgovornosti za sve izrečeno u javnom diskursu.

“Izjave poput ove odbornika Nikovića bi u principu trebalo sankcionisati, da bi se pokazalo da su takvi stavovi su-

proti vrijednostima Crne Gore koje štiti njen pravni poredak. U konkretnom slučaju je dobro i važno to što je odmah uputio izvinjenje”, kazala je ona za CIN-CG.

Predsjednik Skupštine opštine Herceg Novi Ivan Otović nije odgovorio na pitanja CIN-CG da li namjera da pokrene pitanje odgovornosti za komentare odbonika Nikovića.

Statut Opštine Herceg Novi propisuje da su lokalni funkcioneri obavezni da se pridržavaju etičkog kodeksa.

Iz partije Alekse Bečića nisu odgovorili da li će se slučaje Nikovića baviti Etički odbor Demokrata.

Predsjednik Opštine Stevan Katić kazao je za CIN-CG da naglašavanje nacionalnosti radnika komunalnog preduzeća u izlaganju odbornika “ne odražava odnos Demokratske Crne Gore prema pripadnicima romske nacionalnosti i radnicima komunalnog preduzeća”.

”Njegova izjava bila je nesmotrena, što je sam Niković priznao i uputio izvinjenje pripadnicima romske nacionalnosti, ističući da mu nije bila namjera da nekoga povrijedi i omalovaži”, kazao je Katić.

Čelnica Centra za romske inicijative (CRI) Fana Delija kazala je da to nije izloveni slučaj, već da o govoru ne brinu ni pojedini poslanici u Skupštini Crne Gore. “Poslanici koji pozivaju u javnom diskursu ‘na gatanje Ciganku’. Što je učinio i poslanik Milan Knežević kada je napisao na društvenoj mreži Twitter: ‘Pošalji broj one ciganke što gata, možda ona zna nešto više’. U našem društvu

*Andrija Đukanović
(foto: privatna arhiva)*

mogli bi navoditi veliki broj primjera ali zabrinjavaju izjave vjerskih lidera kao, na primjer, mitropolita Crnogorske pravoslavne crkve (CPC) Mihaila koji predstavlja potpisivanje Temelnog ugovora metaforom: ‘Ciganska posla,’ navela je ona.

Koordinator projekata romske organizacije mladih “Koračajte sa nama – Phiren Amenca” Andrija Đukanović kazao

je da sve učestaliji govor mržnje prema Romima koji dolazi od javnih funkcionera, vjerskih poglavara i predstavnika civilnog društva svakako zabrinjava i pokazuje da je problem diskriminacije prema toj zajednici veoma rasprostranjen i tamo gdje ne bi trebalo da ga bude.”

Ako smo grubo govoreći ‘navikli’ na diskriminaciju i govor mržnje među običnim građanima, što ne znači da je to manje opasno, iznenađuje nas da je govor mržnje prisutan kod onih koji bi trebali biti osviješćeni o štetnosti ove pojave. Zbog toga smatramo da je odgovornost Nikovića mnogo veća i da govor mržnje u njegovom slučaju može da proizvede veće posljedice”, kazao je Đukanović za CIN-CG.

Zabraniti javno djelovanje kao u Belgiji

Govor mržnje se može procesuirati krivično i prekršajno. U Crnoj Gori se primjenjuju dva krivična djela na osnovu kojih se može goniti za govor mržnje – Izazivanje nacionalne, rasne i vjerske mržnje iz člana i Rasna i druga

diskriminacija.

Granica između krivičnih djela i prekršaja u ovoj oblasti nije zakonom precizno definisana, ističe predstavnica HRA, što u praksi stvara probleme i dovodi do različite kvalifikacije istih ili sličnih izraza.

”Zato, uvijek kad govor mržnje ima veći domašaj, odnosno, kad može dovesti do težih posljedica, treba ga kvalifikovati kao krivično djelo. Tako

se npr. za krivično djelo Rasna i druga diskriminacija treba kazniti onaj ko ‘propagira mržnju ili netrpeljivost’, a prekršajem onaj ko ‘vrijeđa drugog’, po bilo kom osnovu koji je zasnovan na netoleranciji, uključujući i netoleranciju izraženu u formi nacionalizma, diskriminacije i neprijateljstva protiv manjina”, smatra Malović.

Malović ističe da dosadašnji rezultati u borbi protiv govora mržnje u Crnoj Gori nijesu na zavidnom nivou i da još nije pronađen način za efikasnu borbu protiv ovog fenomena, pa je on u posljednje vrijeme sve učestaliji.

”Mnogo toga ostaje neprocesuirano, posebno kada govor mržnje dolazi iz političkog vrha, i to treba mijenjati. Institucije se moraju odlučnije i oštrije postaviti prema govoru mržnje, i svaki ovakav slučaj adekvatno procesuirati. Ovdje ne govorimo o izricanju zatvorskih kazni pod svaku cijenu. Problem se može riješiti i novčanim kaznama, kaznama rada u javnom interesu koje se do sada neopravdano nijesu izricale ili na primjer, izvinjenjem”, navodi ona.

Izmjenama Zakona o javnom redu i miru i Zakona o prekršajima, sudijama

*Bojana Malović
(foto: privatna arhiva)*

bi trebalo omogućiti i izricanje zaštitne mjere zabrane vršenja poziva, djelatnosti ili dužnosti u trajanju i dužem od šest mjeseci za djela govora mržnje. Malović kao primjer navodi da je u Belgiji jedan političar kažnjen i sa 10 godina zabrane kandidovanja na javnu funkciju zbog govora mržnje prema imigrantima, uz 250 sati rada u javnom interesu.

Delija ističe da je jedan od načina na koji se pojava može suzbiti jeste i aktivno učestvovanje pojedinca ili grupe prema kojoj je govor mržnje upućen u rješavanju pitanja koja proizlaze iz teme govora. Na taj način će se, ističe ona, osnažiti grupa koja je u “nepovoljnijem položaju”, a ujedno će se smanjiti vjerovatnoća ponovljene viktimizacije.

Andrija Đukanović navodi da se govor mržnje može suzbiti kroz kombinaciju sankcija i edukacije. On smatra da je edukacija najbolji put da građani izgrade vrijednosti razumijevanja i tolerancije.

”Naročito je važno da se kroz obrazovni sistem djeca i mladi edukuju o romskoj kulturi i tradiciji i na taj način prevaziđu predrasude. Odgovornost za suzbijanje govora mržnje je i na medijima i nosiocima javnih funkcija koji moraju voditi računa o načinu komunikacije”, kazao je on, dodajući da je potreban efikasan odgovor institucija, prvenstveno pravosudnih, koje moraju sankcionisati slučajeve govora mržnje kada se dogode. Oštrije sankcije, prema njegovim riječima, djelovale bi preventivno na suzbijanje budućih slučajeva govora mržnje jer bi to bila jasna poruka da takav način

komunikacije nije prihvatljiv.

Ovaj prolem prisutan je i u cijelom regionu. Londonska organizacija Reporting diversity network (RDN) kroz jedan regionalni projekat uočava da je govor mržnje u porastu na Zapadnom Balkanu. Navodi i konkretne primjere. Tako je nastavnica u jednoj srednjoj školi u Tetovu, na Međunarodni dan Roma, napisala na društvenoj mreži Fejsbuk uvredljiv komentar da ne razumije zašto se slave Romi.

”Ne razumijem zašto sažaljevate Rome. Neki žive u mom kraju i znam ih veoma dobro. Da imaju malo više moći, učinili bi da mi – Albanci – nestanemo... Niko im ne brani da se obrazuju, ali ne žele da rade i žele da im se donese na tanjir”, kazala je ona.

Iz RDN navode da je činjenica da jedna srednjoškolska nastavnica iz Sjeverne Makedonije ima takve komentare škodi javnom diskursu u zemlji i ohrabruje govor mržnje prema romskoj zajednici. Staviše, kao figura koja bi trebalo da predstavlja autoritet učenicima, nastavnica je mogla podstaći dodatnu mržnju među mlađim generacijama neromskih učenike, ali i doprinijet tome da se romski učenici osjećaju još marginalizovanije nego što se sada osjećaju.

Suzbijanje diskriminatornog i govora mržnje prema RE populaciji nemoguće je bez adekvatnog odgovora institucija i sankcionisanja odgovornih, a tolerisanje takvih komentara dovelo je samo do porasta problema, što su notirali i evropski zvaničnici.

ŽIVOT SA INVALIDITETOM U ROMSKOJ I EGIPĆANSKOJ ZAJEDNICI:

Bol koju drugi ne vide

Andrea Jelić

Iako nije zvanično evidentirano koliko osoba sa invaliditetom živi u romskoj i egipćanskoj zajednici, neki podaci ukazuju na to da su te brojke zabrinjavajuće, a položaj tih ljudi veoma težak

Na starom madracu, u trošnoj kući u podgoričkom naselju Vrela Ribnička, leže osmogodišnja braća blizanci i oko njih lete rojevi muva. Ne govore, ne kreću se, ne osmehuju se. Ne mogu da se požale na bol. Cerebralna paraliza, od koje obojica pate, nije tretirana na vrijeme. Njihovi životi su sada ozbiljno ugroženi.

Ne dobijaju pomoć od države, jer su apatridi - nemaju državljanstvo, ni lična dokumenta, iako su rođeni u Crnoj Gori. Njihov otac Bidaim je došao sa Kosova prije 24 godine. Većina apatrida u Crnoj Gori su pripadnici romske i egipćanske zajednice. Oni trpe višestruku diskriminaciju, nemaju mogućnost zdravstvenog i socijalnog osiguranja, pravo na invalidninu, na zapošljenje...

Bidaim nije uspio da dobije dokumenta u Crnoj Gori, jer nije bio prijavljen ni na Kosovu i ovdje je došao bez isprava. „Kad sam se rodio otac me nije prijavio, već se odao alkoholu i nije mario za mene. Obilježio me je, a i moju porodicu za čitavi život, jer je apatridija nasljedna. Sada ne znam kako da dođem do dokumenata i pomognem svojoj djeci“, kaže

on za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG).

Brat koji stariji par minuta slabije napreduje. Jede samo kašastu hranu i trpi velike bolove. Ni pogledom ne komunicira u zagušljivoj sobi. O njima se danonoćno brine Bidaimova druga supruga – Danijela. Biološka majka je blizance napustila brzo po rođenju.

Danijela i Bidaim imaju još jednog sina, starog svega nekoliko mjeseci, a čekaju i prinovu. Samo za zamjenu za majčino mlijeko nedjeljno im treba više od 30 eura. Za lijekove i terapiju za blizance nemaju novca.

„Jednom je mlađem blizancu bilo mnogo loše, mokrio je krv. Hitno smo otišli u bolnicu i tamo sam sa njim provela 12 dana. Poslije toga nijesam bila ni živa ni mrtva. Ponekad dobijamo lijekove iz nekih privatnih apoteka od dobrih ljudi koji u njima rade, ali nas mahom odbijaju jer nemamo recepte“, kaže Danijela.

Od ljekara su jednom prilikom za starijeg blizanca dobili uput za Institut dr Simo Milošević u Igalu. Bili su sretni zbog te prilike i uputili su se iz Podgorice za Institut. Ali, odatle su ih odmah vratili jer dijete nije imalo zdravstvenu knjižicu. „Kako smo onda uopšte dobili uput? Problemi sa dokumentacijom su glavni razlog zbog kojeg moja djeca ne mogu da se liječe“, kaže Bidaim.

Ukoliko se liječe i ako se sa time krene na vrijeme, osobe sa cerebralnom paralizom, neurološkim poremećajem koji utiče na kretanje tijela i ravnotežu, mogu značajno da poboljšaju kvalitet života.

Nije zvanično poznato koliko u Crnoj Gori ima osoba iz romske i egipćanske zajednice sa invaliditetom. Ipak, neki podaci ukazuju na to da su te brojke zabrinjavajuće i da je položaj ovih ljudi u zajednicama koje inače imaju mnogo problema, još komplikovaniji. Najteže je onima koji nemaju papire, jer su faktički

bez prava i ne mogu da se besplatno liječe.

Osobe sa invaliditetom (OSI) u ovim zajednicama su u još većem problemu, kaže za CIN-CG projekt asistentkinja u Centru za romske inicijative (CRI) Jovana Knežević. „OSI su višestruko u riziku, pa i da postanu apatridi zbog neinformisanosti, nemogućnosti da posjete institucije i slično“.

U četvrtini domaćinstava makar jedna osoba sa teškim zdravstvenim stanjem ili sa invaliditetom

U „Analizi potreba za uspostavljanje usluga za romsku i egipćansku djecu u Crnoj Gori iz 2020. godine“ ističe se da u četvrtini domaćinstava živi makar jedna osoba sa teškim zdravstvenim stanjem ili sa invaliditetom. Njih čak 40 odsto je u lošem ili veoma lošem zdravstvenom stanju. Dodaje se i da 40 odsto pripadnika zajednice nemaju regulisanu zdravstvenu zaštitu.

Analiza ukazuje i na problem nedostatka podataka. Ministarstvo rada i socijalnog staranja (MRSS) ne vodi evidenciju korisnika materijalnih davanja po osnovu nacionalne i etničke pripadnosti, kako su saopštili i za CIN-CG, zbog zakonskih odredbi oko zabrane diskriminacije. „U Informacionom sistemu socijalnog staranja nije predviđena evidencija korisnika na osnovu nacionalnosti i etničke pripadnosti“, naveli su iz tog Vladinog resora.

„Ako se ima u vidu to da se osobe romske i egipćanske nacionalnosti nalaze u mnogo nepovoljnijem položaju u odnosu na druge, onda sprovođenje posebnih mjera za tu zajednicu ne samo da ne bi bilo protivno načelu ravnopravnosti, nego bi doprinijelo dostizanju suštinske jednakosti“, piše u toj Analizi.

Prema podacima koje su lokalni centri za socijalni rad dostavili za potrebe

Analize, korisnika materijalnih davanja po osnovu invaliditeta iz romske i egipćanske zajednice ima samo sedmoru. Jedno tu naknadu dobija u Kotoru, petoro u Nikšiću i jedno od Centra za socijalni rad koji pokriva Berane, Andrijevicu i Petnjicu.

Iz ovih populacija, prema Analizi, samo je četvoro korisnika dnevnih centara za djecu sa smetnjama u razvoju – troje je u Herceg Novom, a jedno ide u Dnevni centar za područje Berana, Andrijevice i Petnjice. Ovi podaci ne prikazuju realno stanje stvari,

*Dom sagovornika u naselju Vrela Ribnička
(foto: Andrea Jelić)*

jer mnoge opštine, poput Podgorice i Ulcinja, ne vode evidenciju korisnika po nacionalnoj pripadnosti, iako po popisu stanovništva iz 2011. godine u tim gradovima živi veliki broj pripadnika romske i egipćanske zajednice i tu su njihovi problemi najizraženiji.

Djevojka sa invaliditetom bila žrtva ugovorenog braka, seksualnog zlostavljanja i drugih oblika eksploatacije

Među žrtvama ugovorenog braka, kojima pomaže Centar za romske

inicijative (CRI), našla se i djevojka sa invaliditetom, kojoj je ujak dogovorio brak na Kosovo. CRI je slučaj rješavao u junu ove godine.

Ova djevojka, sa problemima u psihofizičkom razvoju, danas ima 21 godinu. Prije izvjesnog vremena je bila prisiljena na brak. Rasla je sa majkom i babom. Kad su one preminule, ujak je odvođe iz Crne Gore. Stan u kojem je živjela on neovlašćeno prodaje komšijama. „Prema izjavi žrtve, ujak joj je ugovorio brak na Kosovu, a za sklapanje nedozvoljenog braka uzeo je više hiljada eura od nama nepoznate osobe. Nakon što je bila na različite načine eksploatisana, prema našim saznanjima, zbog svog psihofizičkog stanja vraćena je u Crnu Goru”, kaže za CIN-CG Knežević.

Nakon dolaska u Crnu Goru, djevojka je bila prepuštena sama sebi. Spavala je ispred zgrade u kojoj joj je nekada bio stan. Tada je, prema svjedočenju, trpjela i seksualno zlostavljanje od različitih osoba.

Nakon što se CRI uključio u slučaj, djevojka je smještena na sigurno i vraćen joj je stan koji joj je pripao nakon smrti majke i babe. „Redovno obavljamo psihološko edukativne razgovore sa njom, i pružamo joj podršku u pravcu regulisanja pravne dokumentacije. Dobila je ličnu kartu i trenutno joj pomažemo da dobije i invalidninu”, navodi Knežević.

Ovakve priče o ljudima koje žive na marginama našeg društva nerijetko ostaju neispričane. Oni obično nemaju nikoga ko će iza njih stati i pomoći im.

Knežević upozorava da je dodatni problem osoba iz romske i egipćanske neriješen pravni i zdravstveni status.

Mnogi zbog nedostatka ličnih dokumenata rijetko koriste zdravstvene usluge

U „Strategiji za inkluziju Roma i Egipćana za period od 2021. do 2025. godine“, upozorava se na problem nedovoljne učestalosti korišćenja zdravstvenih usluga – skoro trećina Roma i Egipćana vrlo rijetko koristi taj vid usluga. Mnogi od njih kao razlog su naveli upravo nedostatak ličnih dokumenata koja su im potrebna da bi išli kod ljekara.

„Za ljude koji su i dalje u postupku pribavljanja dokumenata za regulisanje pravnog statusa, institucije rješavaju slučajeve ad hoc. Nedostatak pristupa ličnim kartama uveliko utiče na šanse za dobijanje zdravstvenog osiguranja i stavlja ovu grupu u vrlo težak položaj“, navodi se u tom Vladinom dokumentu.

Bidaim radi po čitavi dan – popravlja stare mašine za veš i preprodaje gvožđe i drugi reciklažni otpad. „Nekad, kada nemamo baš ništa za jelo, idem i pregledam kontejnere. Nije me sramota, jer nemam šta drugo da radim. Bez dokumenata ne mogu ništa, čak ni da primam socijalnu pomoć“, navodi on.

U kući u kojoj žive nemaju osnovne uslove za život. Djeca koja ne mogu da se kreću primorana su na neuslovno vanjsko kupatilo.

Bidaimova porodica mnogima se obraćala za pomoć – policiji, Ministarstvu rada i socijalnog staranja, raznim organizacijama... Institucije su na njihove molbe ostajale bez odgovora. Najviše im je do sada izašla u susret NVO Phiren amenca – Koračajte sa

nama, odakle su im obezbijedili invalidska kolica kako bi se kretanje djece makar malo olakšalo.

„Zbog neregulisanog pravnog statusa ovoj djeci je uskraćena zdravstvena zaštita. Njima je potreban poseban tretman koji im nije omogućen“, kaže za CIN-CG izvršni direktor NVO Phiren amenca – Koračajte sa nama Elvis Beriša.

Prema podacima Ministarstva unutrašnjih poslova (MUP), od početka primjene novog Zakona o strancima koji tretira i pitanje apatridije, zaključno sa oktobrom 2022. za samo devet osoba je utvrđen status apatrida – šest muškaraca od kojih je jedan u međuvremenu preminuo i tri žene. Za 15 osoba taj je postupak u toku.

Ove brojke, ipak, ne odslikavaju realnost. Prema Studiji slučaja NVO Phiren amenca – Koračajte sa nama „Romi bez regulisanog pravnog statusa u vrijeme pandemije COVID-19“ iz 2021. godine, od preko hiljadu ljudi obuhvaćenih anketom, na terenu je pronađeno čak 198 odraslih i 216 djece sa neregulisanim pravnim statusom.

„Najčešće oba roditelja u porodici imaju neriješen pravni status, ali ima

situacija gdje otac ili majka imaju status, ali njihova djeca nemaju. Iako je bilo jasno da zvanični podaci ne odražavaju realno stanje, ipak je istraživanje otkrilo poražavajuću činjenicu da su djeca u većem riziku od apatridije od odraslih“, navodi se u ovoj studiji.

Crna Gora, prema riječima načelnika Direkcije za strance, migracije i readmisiju u MUP-u Dragana Dašića, ima mehanizme

Marina Vujačić
(foto: PR Centar)

koji su usmjereni na nalaženje rješenja za postojeće situacije i sprečavanje novih slučajeva apatridije, kao i za zaštitu takvih osoba. „Među njima su Zakon o crnogorskom državljanstvu iz 2008. godine, koji je ispoštovao principe Evropske konvencije o državljanstvu, od kojih je jedan i izbjegavanje pojave apatridije, kao i preporuke Savjeta Evrope o prevenciji i smanjenju apatridije, Konvencije o pravu djeteta, Konvencije o smanjenju apatridije...“, navodi on.

Dašić, međutim, upozorava da je praksa pokazala da se odgovor po zahtjevima za provjeru državljanškog statusa od drugih država čeka dosta dugo. „Zbog toga probijamo zakonske rokove za donošenje odluka“. Drugi je problem, ističe Dašić, što ni odgovori ljudi bez papira koji apliciraju često nijesu dovoljno precizni i ne sadrže potrebne informacije.

Prema njegovim riječima, naša država je i na Globalnom skupu o apatridiji, održanom u oktobru 2019. godine u Ženevi, između ostalog, preuzela i obavezu da pojednostavi proceduru za pribavljanje identifikacionih dokumenata. „Uvođenjem sudskog postupka za utvrđivanje vremena i mjesta rođenja osoba koje su rođene u Crnoj Gori izvan zdravstvenog sistema, kao i novom praksom upisa u registar rođenih djece koju su majke napustile ili čije majke nemaju identifikaciona dokumenta, Crna Gora je u potpunosti stvorila uslove za upis u registar rođenih za sve rođene na njenoj teritoriji“, objašnjava Dašić.

Ipak, u Strategiji o migracijama i reintegraciji povratnika u Crnoj Gori, za period od 2021. do 2025. godine konstatuje se da je sistem upisa u matični registar rođenih, posebno kada se radi o osobama izvan zdravstvenog sistema (apatridima), nedovoljno razvijen. „Iako su, u teoriji, te osobe imale pravo na državljanstvo Crne Gore ili druge države

sa kojom imaju povezanost, one nijesu mogle da ostvare upis u matični registar rođenih, što im je onemogućavalo učesće u daljem postupku i sticanje ostalih identifikacionih dokumenata“, navodi se u ovom Vladinom dokumentu.

Studija slučaja NVO Phiren amenca – Koračajte sa nama iz 2021. pokazala je da 30 odsto od ukupnog broja ispitanika tokom trajanja pandemije COVID-19 nije dobilo nikakvu pomoć od države. Svi oni su bili osobe bez regulisanog pravnog statusa. „Procjenjuje se da je rezultat cijepanja Jugoslavije preko 30.000 Roma i Romkinja bez državljanstva... Mapiranje je potvrdilo i ono što i zvanični izvještaji o Crnoj Gori pokazuju – da je nasljednost apatridije u porastu. Kako romske i egipćanske porodice uglavnom imaju veliko potomstvo, tako gotovo sva djeca nasljeđuju neregulisan pravni status. To znači da će za par godina ovaj problem narasti i umnožice se broj odraslih i djece apatrida. Ovime se Crna Gora ne bavi“, upozorava se u ovoj studiji.

Djeca bez ličnih dokumenata prava na socijalnu i zdravstvenu zaštitu nedostižna

„Pripadnicima OSI u ovoj zajednici veoma je otežan pristup podrške, posebno imajući u vidu obimnu papirologiju koju moraju da dostavljaju na različite adrese, a kada se uzmu u obzir socio-ekonomske karakteristike zajednice onda govorimo o dodatnim komplikacijama. Ističemo naročito problem nepristupačnosti zdravstvenoj zaštiti“, kaže Beriša.

Trećina djece nema zdravstveno osiguranje, nije vakcinisano, nema izabranog ljekara i ne ide redovno na sistematske preglede, navodi se još u „Analizi potreba za uspostavljanje usluga za romsku i egipćansku djecu u Crnoj Gori iz 2020. godine“.

Romskoj i egipćanskoj djeci bez državljanstva i upisa u matične registre rođenih, prema Analizi, pravo na socijalnu zaštitu je gotovo nedostižno. „Roditelji te djece nemaju dovoljno materijalnih i nematerijalnih kapaciteta da samostalno regulišu pravni status djece u Crnoj Gori. Čak i kada je riječ o osobama koja posjeduju državljanstvo, pribavljanje potrebne dokumentacije i dalje predstavlja problem, usljed niskog obrazovnog nivoa i odsustva servisa za pružanje primarne pravne pomoći”.

Ispitanici, koji su za potrebe Analize kontaktirani, a koji nijesu korisnici materijalnih prava preko centara za socijalni rad, istakli su da je njih 72 odsto tražilo pomoć preko tih ustanova, ali da je nijesu dobili, većinom zbog neregulisanog pravnog statusa u Crnoj Gori.

Udruženju mladih sa hendikepom Crne Gore (UMHCG), u toku prošle godine, javilo se devet Roma i Romkinja za pomoć. „Međutim, osim za besplatno pravno savjetovalište i dostupni prevoz, nijesu nam se obraćali za druge servise podrške, na primjer, za usluge podrške za život u zajednici, usluge Studentske savjetodavne kancelarije ili Servisa za zapošljavanje, iako poznajemo jako malo Roma i Romkinja s invaliditetom koji imaju posao”, kaže za CIN-CG izvršna direktorica UMHCG-a Marina Vujačić.

Ona ističe da je razvijenost servisa podrške, kao i njihova dostupnost OSI, a posebno Romima s invaliditetom, na niskom nivou ili čak uopšte ne postoji.

Vujačić veliki problem primjećuje i u odnosu države prema OSI, koje posmatra kao homogenu grupu. „Ne ispituju se njihove realne potrebe i zahtjevi, zbog čega mjere najčešće ne doprinose stvarnom napretku i poboljšanju uslova života OSI, a posebno nekih grupacija među njima, kao što su i Romi s invaliditetom. Institucije bi morale temeljnije raditi na polju unaprjeđenja

njihovog položaja. OSI moraju više biti uključene u sve procese koji ih se tiču i nije na državi da procjenjuje šta je za njih važno, a šta nije”.

Na osnovu jednog istraživanja Ministarstva za ljudska i manjinska prava iz 2016. godine, prosječni životni vijek romske populacije je 55 godina. „Poređenja radi, očekivani životni vijek većinske populacije u Crnoj Gori je 76 godina, što znači da kada se neko rodi kao Rom i Egipćanin u Crnoj Gori, očekivano je da će živjeti oko 20 godina kraće od onih koji ne pripadaju ovoj zajednici“, navodi se u tom istraživanju.

Blizanci sa početka ovog teksta sve manje imaju vremena. Njihovi roditelji do sada su uzaludno čekali da se djeci makar malo umanje bolovi, kako bi život bio podnošljiviji. Još mnogo teških priča ima u ovoj zajednici, ali kao da nema nikoga da ih čuje.

Dobre prakse rješavaju problem apatridije

Prema „Studiji dobrih praksi u rješavanju postojećih velikih slučajeva apatridije“ Agencije Ujedinjenih nacija (UN) za izbjeglice iz avgusta ove godine, Šri Lanka se navodi kao jedan od najboljih primjera države koja se zakonskom i političkom reformom uhvatila u koštac sa dugogodišnjim problemom apatridije.

U toj studiji ističe se slučaj apatridije Brdskih Tamila, dijela stanovništva koje je dugo bilo bez državljanstva na Šri Lanki. Oni vode porijeklo od radnika koje su Britanci doveli iz Indije između 1820. i 1840. da rade na plantažama čaja. Većina tih stanovnika nastavila je da na tim prostorima živi i radi, a neki su usljed sukoba koji su zahvatili Šri Lanku 1980-ih raseljeni u sjeverne djelove zemlje.

Ubrzo nakon što je Šri Lanka (tada Cejlon) stekla nezavisnost 1948. godine usvojeni su Zakon o državljanstvu i Za-

kon o stanovnicima Indije i Pakistana. Oba zakona su diskriminirala Brdske Tamile, kojih je, po popisu iz 1964, bilo oko 168 hiljada.

Tek su 2003. usvojena zakonska rješenja koja su predviđala dodjelu državljanstva po automatizmu i uvođenje pojednostavljene procedure, i problem državljanstva Brdskih Tamila se počeo rješavati.

U Studiji slučaja NVO Phiren amenca – Koračajte sa nama „Romi bez regulisanog pravnog statusa u vrijeme pandemije COVID-19” iz 2021. godine navodi se da je sistem u Crnoj Gori puno ljudi ostavljao bez šanse. Nije bilo jasno šta je još konkretno od dokumentacije trebalo pribaviti kako bi se regulisao pravni status. „Javni poziv za rješavanje pravnog statusa iz 2015. godine je imao nekoliko nedostataka. Od preko 450 prijava prihvaćeno je samo sedam, dok je za ostale određeno da imaju osnova da u nekoj drugoj zemlji riješe svoj status. Time im nije pružena nikakva podrška, već su nedvosmisleno odbijeni. Drugi nedostatak je nedovoljna informisanost građana. Mnogi nijesu ni znali za poziv i nemaju nikakvo sjećanje o tome da je to bilo u toku”, navodi se u ovoj studiji.

Crna Gora, prema mišljenju izvršnog direktora NVO Phiren amenca – Koračajte sa nama Elvisa Beriše, može riješiti pitanje apatridije pojednostavljuvanjem procesa dobijanja pravnog statusa sa stalnim ili privremenim nastanjenjem u državi. „Tako bi sadašnjim apatridima bio omogućen pristup servisima države (zdravstvenom i socijalnom osiguranju, invalidnini, pravu na zapošljenje). Trebalo bi zaustaviti nasljednu apatridiju i obezbijediti da se sva djeca upišu u matične knjige rođenih odmah nakon rođenja, po osnovu države rođenja. Dijete bi trebalo da dobije državljanstvo zemlje u kojoj je rođeno, odmah bez tereta dokazivanja i potraživanja

dokumentacije koju roditelji moraju dobiti”, zaključuje Beriša.

ROMKINJE OBIČNO NE ODLUČUJU O SOPSTVENOM REPRODUKTIVNOM ZDRAVLJU:

Rađaju i umiru mlade

Đurđa RADULović

Prekobrojne trudnoće ugr-
ožavaju pravo na slobodu
izbora i živote žena iz
zajednice

Ako zatrudnim još jednom, mogla
bih da umrem. To su rekli doktori
suprugu i meni, kaže za Centar
za istraživačko novinarstvo Crne Gore
(CIN-CG) Milana (32). Ona je zatrudnjela
11 puta. Rodila je petoro zdrave djece i
imala šest pobačaja. Slabog je zdravlja.
Djeluje neuhranjeno.

Prvog sina dobila je sa 16 godina, a

danas doji najmlađe dijete, rođeno 2021.
Ne želi više djece.

”Da sam mogla da biram sigurno ne
bih ovoliko radala”, kaže ona.

Udala se, kaže, i nije imala izbora.

”Kad se udaš, moraš da rađaš”.

Milana je počela da koristi kontracep-
tivnu pilulu nakon posljednjeg porođaja,
na insistiranje doktora, koji njeno zdrav-
stveno stanje smatraju ozbiljnim. Ipak,
ne uzima redovno pilule, što je stavlja u
rizik da ponovo zatrudni. Njen suprug,
kaže ona, ne koristi kontracepciju.

”U većini zemalja u razvoju, najsiro-
mašnije žene i djevojke nemaju moći da
odlučuju da li i kada će ostati trudne”,

navodi se u izvještajima Ujedinjenih nacija (UN).

Da je tako, pokazuje i situacija u romskim naseljima u Crnoj Gori.

Od žena starih 15–49 godina koje su trenutno u braku ili u zajednici, tri odsto je zadovoljno planiranjem porodice sa rjeđim trudnoćama, navodi se u studiji “Romska naselja u Crnoj Gori” koju je Unicef objavio 2018. Kod opšte populacije ovaj procenat takođe nije visok, ali je duplo veći – šest odsto.

Reproduktivna prava omogućavaju ženama da imaju kontrolu nad svojim tijelom i odlučuju kada, sa kim i koliko će imati djece, navodi se u sapštenju organizacije Žene UN. Reproductivna prava su ljudska prava i jednakost polova zavisi i od toga koliko su žene u mogućnosti da ostvaruju ova prava, navode iz ove organizacije.

UN je još 1997. upozorio da nepoštovanje reproduktivnih prava usmrti milione žena širom svijeta, uglavnom u zemljama u razvoju.

“Žene romske populacije obično ne dolaze same na preglede, već sa jednim ili više članova familije, čime im je uskraćeno osnovno pravo privatnosti. Mlade žene uglavnom i ne govore, već za njih pričaju sverkra ili majka”, kaže u razgovoru za CIN-CG ginekološkinja-akušerka Nataša Tomašević iz Doma zdravlja Podgorica.

Tomašević je godinama radila u Domu zdravlja na Koniku, gdje se liječi najveći broj pripadnica romske populacije u Podgorici.

“Žene nekad kažu da ne žele trudnoću, zakaže se abortus, a onda dođu nekoliko mjeseci kasnije da se porode jer im partner ili porodica nisu dozvolili prekid”, objašnjava ona.

Miješanje trećeg lica kao posrednika između pacijentkinje i ljekara kada su u pitanju zdravstvene usluge, predstavlja kršenje reproduktivnog prava, navode

iz Kancelarije za ljudska prava UN-a.

Situacija je, kaže Tomaševićeva, naročito komplikovana kod žena koje imaju više carskih rezova.

“Carski rez je rizičan zahvat za svaku buduću trudnoću i nakon carskog reza nikako se ne savjetuje ni prirodan porođaj, ni veliki broj narednih trudnoća. Savjetuje se duže čekanje do sljedeće trudnoće”, tvrdi ona.

Međutim, Romkinje nerjetko brzo zatrudne nakon carskog reza čime, kako upozorava Tomaševićeva, rizikuju pucanje materice i sepsu i niz drugih komplikacija.

Nekontrolisane trudnoće utiču na zdravlje

Prema istraživanju Unicefa iz 2018. u Crnoj Gori, čak 25,4 odsto romskih i egipćanskih djevojaka starosti od 15 do 19 godina rodilo je djecu. U opštoj populaciji taj procenat je jedan odsto. U romskim naseljima, prema ovoj studiji, stopa fertiliteta je četiri i po, što znači da većina žena ima četvoro ili petoro djece. Poređenja radi, stopa fertiliteta u opštoj populaciji 2018. je manja od dva, tj. većina žena ima jedno ili dvoje djece.

Međutim, teško je doći do pravih podataka o reproduktivnom zdravlju Romkinja, objašnjava u razgovoru za CIN-CG ginekološkinja-akušerka Sadija Holaj iz Doma zdravlja u Ulcinju.

“Pacijentkinje iz romske populacije često ne znaju podatke poput svoje starosne dobi ili posljednje menstruacije. Neke dođu i navedu da im je aktuelna trudnoća šesta po redu, a nigdje nema evidencije o prethodnim trudnoćama”, objašnjava Holaj.

Romkinje uglavnom ne znaju svoj rh faktor, iako su rađale više puta, kaže Holaj.

Rh faktor, koji je važan podatak o krvnoj grupi, može predstavljati rizik

po život, ukoliko se majčin i djetetov ne poklapaju. Tada je neophodna terapija.

Njihove trudnoće nisu redovno kontrolisane, pa nekada samo dođu da se porode. Zato je veći rizik od hitnih operacija, a porodilište u Ulcinju nema operacionu salu, objašnjava Holaj.

CIN-CG je već pisao o efektu maloljetničkih trudnoća na zdravlje Romkinja.

Unicef navodi da je rano rađanje djece vodeći uzrok smrtnosti za djevojčice od 15 do 19 godina.

”Zbog psihofizičke nezrelosti, nekontrolisane trudnoće i slabe ishrane žene romske populacije su pod velikim rizikom od prijevremenih porođaja. Ugrožena su i novorođenčad”, kaže Holaj.

Doktorica Tomašević smatra da se zbog čestih trudnoća kod Romkinja javljaju specifični problemi, poput kile.

Statistika pokazuje da će se žene iz ove populacije tokom svog života susresti sa generalno lošim zdravstvenim stanjem, visokim procentom bolesti, i značajno kraćim životnim vijekom od opšte populacije. Očekivani životni vijek romske populacije je 55 godina, što je za 21 godinu manje od prosječnog vijeka u Crnoj Gori, a 40 odsto pripadnika romsko-egipćanske populacije ocjenjuje svoje zdravstveno stanje lošim, navodi se u analizi Instituta za javno zdravlje Crne Gore iz 2021.

Kontracepcija finansijски nedostupna

U romskim naseljima, svega osam odsto žena koje su trenutno u braku ili zajednici koristi savremenu metodu kontracepcije, 87 odsto njih ne koriste nikakvu kontracepciju, šest odsto koristi metodu prekida snošaja ili povremenu apstinenciju, rezultati su studije Unicefa iz 2018.

U opštoj populaciji u Crnoj Gori pro-

cenat žena koje ne koriste kontracepciju (ili je partner ne koristi) takođe je visok – 79 odsto, pokazuje istraživanje Unicefa.

Na teret Fonda za zdravstveno osiguranje postoji samo jedna vrsta kontracepcije, dok sve ostale pacijentkinja mora da finansira sama, kazali su iz DZ Podgorica.

”Vrsta kontracepcije preporučuje se u zavisnosti od broja djece, godina i opšteg stanja pacijentkinje”, navode oni.

”Od besplatne kontracepcije imamo jednu vrstu pilula, ali s obzirom na brojne kontraindikacije za uključivanje ove metode, pacijentkinje u većini slučajeva ostaju nezaštićene, i vrlo često se podvrgavaju što legalnim što nelegalnim abortusima”, kažu iz DZ Berane.

”Žene zaziru od spirala i pilula. Plaše se, smatraju da je neprirodno i da nosi neku opasnost”, ističe Tomaševićeva.

Neke žene krenu sa upotrebom sredstava, a onda na nagovor porodice prestaju, objašnjava ona.

Ipak, Romkinje koje pođu u inostranstvu na neko vrijeme, na primjer u Njemačku, koriste kontraceptivna sredstva mnogo češće nego pripadnice zajednice u Crnoj Gori, kaže ona.

Žene u braku ili u zajednici koje žive u gradskim naseljima češće koriste bilo koji metod kontracepcije nego one koje žive u drugoj sredini, navodi se u studiji Unicefa.

Crveni krst je kroz radionice Porodičnog centra više od deset godina radio na poboljšanju znanja o planiranju porodice u okviru radionica o zdravstvenoj zaštiti, kaže za CIN-CG Snežana Radenović iz Crvenog krsta Crne Gore.

Kontraceptivna sredstva koja su dostupna na tržištu su cjenovno često nedostupna za Romkinje, tako da je Crveni krst, uz podršku različitih donatora, ranije vršio nabavku ovih sredstava. Ima napretka u informisanosti žena o generalnom zdravlju, održavanju trudnoće i

porođaju kaže Radenović.

”Sada se gotovo sve žene iz ove zadnice porođaju u bolnici i idu na ginekološke preglede”. ”Kada je u pitanju planiranje porodice i trudnoća koje su posljedica pritiska okruženja, o tome ne znamo dovoljno i to je tema koju je potrebno ispitati i kada je riječ o većinskoj populaciji”, kaže Radenović.

Neplanirano majčinstvo ostavlja teške posljedice

Rano majčinstvo među romskim djevojkama u Evropi osiromašuje njihove živote, povećava rizik od lošeg fizičkog i mentalnog zdravlja i predviđa napuštanje škole, navodi se u studiji ”Osnaživanje romskih djevojaka kroz reproduktivnu pravdu” iz 2020, koja se odnosi na više zemalja EU. Siromaštvo i socijalna isključenost imaju veliki uticaj na njihova reproduktivna prava i odluke, kaže se u studiji.

Milana žali što se rano upustila u brak i majčinstvo.

”Da mogu da vratim vrijeme, završila bih školovanje i kasnije se udala”, kaže Milana.

CIN-CG je razgovarao sa nekoliko mladih djevojaka koje su se nedavno udale u romskom naselju u Bera-nama.

”Sretna sam što sam se udala ovdje i pobjegla od nasilnog očuha”, kaže 20-godišnja Sabina (pravo ime poznato redakciji) koja ima dvoje djece.

Živi u siromaštvu, kao i prije braka. Njen muž povremeno zaradi ponešto radeći razne vrste poslova. Preživ-

ljavaju od dana do dana.

”Ja nemam djece i jako sam tužna zbog toga”, kaže za CIN-CG 18-godišnja Almedina (takođe pravo ime poznato redakciji), koja je u braku već dvije godine. Nada se da će uskoro postati majka. Ona nema ni osnovno obrazovanje. Ne zna šta bi radila, osim podizala djecu.

Obje djevojke kažu da su im muževi veoma ljubomorni i da zato rijetko izlaze iz kuće, te da je spoljašnji svijet ”opasno mjesto gdje se mogu susreti sa problemima koje bi im pravili drugi muškarci”, kako kaže Almedina.

Ove djevojke žive pod snažnim uticajem svojih muževa i zajednice gdje se rađanje brojne djece nakon stupanja u brak podrazumijeva.

”Generalno crnogorsko društvo je patrijahalno, te se očekuje u bračnoj zajednici da žena rađa”, kaže za CIN-CG Fana Delija iz Centra za romske inicijative (CRI). Problem patrijarhata još je izraženiji među romskom i egipćanskom populacijom, objašnjava ona.

”Našu organizaciju zabrinjava što se u zajednici rađanje većeg broja djece smatra najvećim bogatstvom”.

”Dešava se da se udaju jako mlade, da ne mogu da ostanu u drugom stanju i tada se najčešće te djevojčice vraćaju u bilošku porodicu. Kasnije, često, u starijim godinama one postaju majke”, kaže Delija.

”Nejednakost polova se u velikom broju kultura održava i kroz patrijarhalni ideal majčinstva, koji izoluje žene, oduzima im identitet u drugim oblastima, dodjeljuje im sav posao oko podizanja djece i postavlja nedostižne

*Fana Delija
(foto: PR Centar)*

standarde”, navodi se u knjizi “Teorija i politika osnaživanja majčinstva u 21. vijeku” feministkinje Andree O’Rejli.

U patrijarhalnim društvima, žene koje su majke stiču superiornost i kulturni prestiž, ističe ona.

”Patrijarhalni koncepti ženskih uloga u porodici znače da se žene uglavnom vrednuju prema svojoj sposobnosti da rode. Rani brak i trudnoća, ili uzastopne trudnoće, bez razmaka, nerjetko da bi se rodilo muško dijete, nose užasne posljedice po žensko zdravlje, nekad sa fatalnim posljedicama”, navodi Kancelarija za ljudska prava UN-a.

Žene su obično u patrijahalnom društvu smatraju odgovornim i zbog neplodnosti, ali i zbog pola djeteta. Sve to vodi u izolaciju i uskraćivanju drugih ljudskih prava, ističe se.

Milana se nada da više neće zatrudnjeti. Za sada je to prepušteno slučaju, a ne ozbiljnom pristupu planiranja porodice. ”Supruga ne smijem da odbijem, biće ljubomorana. Koristiću pilule, dok ne nestanu”, zaključuje, naizgled spremna na sve teškoće koje bi mogle da je čekaju ako ponovo ostane u drugom stanju.

”Pregled nevinosti” zabrinjavajuća praksa i kršenje ljudskih prava

”Pregled nevinosti”, nasilna i bolna procedura koja je zabranjena širom svijeta, sprovodi se i dalje u Crnoj Gori, kako su potvrdili predstavnici zdravstvenih institucija za CIN-CG.

Roditelji ponekad dovode kćerke na ovakav pregled kod ginekologa, da bi provjerili da li je djevojka stupila u seksualne odnose prije braka.

”Romske porodice koje dovode maloljetne djevojke na ginekološki pregled kako bi utvrdili da li su ‘spремne za udaju’ upućujemo kod socijalnog radnika - i djevojku i roditelje”, navodi doktorica Jelena Knežević iz DZ Podgorica.

”Prilikom pregleda vodimo računa o pravima pacijenata i povjerljivosti

nalaza. Poštujemo odluke pacijentkinja”, kaže ona.

Oni nijesu odgovorili na dodatna pitanja u vezi sa praktikovanjem ove procedure, koja predstavlja kršenje ljudskih prava.

Sličan odgovor CIN-CG je dobio iz DZ Berane: ”Istina je da se i kod nas dovode djevojke i djevojčice na provjeru ‘spremnosti na brak’. Ne tako često, ali se dešava. Davanje takvih podataka je strogo povjerljivo, pa čak i kada je u pitanju djevojčica od svega 13-14 godina. Od nas roditelji i staratelji ne mogu dobiti takve podatke”.

Kome su informacije nakon pregleda namijenjene i zašto se ova štetna praksa uopšte sprovodi, ostalo je nejasno iz navedenih odgovora.

”Ovakvi pregledi se uglavnom rade u situacijama kada se sumnja na silovanje”, kazala je doktorka Tomašević, nakon što je CIN-CG pitao kako uopšte dolazi do ovog pregleda.

”Ministarstvo zdravlja nema saznanja da se sprovode procedure o provjeri intaktnosti u domovima zdravlja u Crnoj Gori. Nijednim zakonskim propisom iz oblasti zdravstvene zaštite nije propisano sprovođenje ovog pregleda, niti on spada u domen zdravstvene zaštite. Ukoliko bilo ko ima takva saznanja dužan je da ih prijavi nadležnim organima na dalje postupanje”, naveli su za CIN-CG iz Ministarstva zdravlja.

CIN-CG se obratio instituciji Ombudsmana sa molbom da prokomentariše ovu praksu kršenja ljudskih prava, ali nije bilo zvaničnog odgovora.

”Zatečeni smo jer zaista nismo znali da se ovakva zabrinjavajuća praksa uopšte sprovodi u Crnoj Gori. Ovo svakako iziskuje dalje ispitivanje”, kazala je u telefonskom razgovoru savjetnica ombudsmana Duška Šljivančanin.

Svjetska zdravstvena organizacija (SZO) i UN su u zajedničkom dokumentu

“Eliminisanje testiranja nevinosti” iz 2018. apelovali na vlade da zakonski zabrane ovu vrstu pregleda, a na medicinsko osoblje da ni pod kojim uslovima ne vrše ovu praksu.

”Vršenje ovog nepotrebnog i štetnog testa krši više ljudskih prava i etičkih standarda, uključujući osnovni princip medicine ‘ne učiniti nekom nešto nažao’. Dalje, navode, da “u slučaju kontrole radi silovanja, test može izazvati dodatnu bol, što vodi u re-traumatizaciju i re-viktimizaciju žrtve”, te da “mnoge žene pate od ozbiljnih fizičkih, psihičkih i socijalnih posledica zbog ove prakse, kao i da “u ekstremnim slučajevima žene i djevojke mogu pokušati samoubistvo ili biti ubijene u ime časti”.

Osim toga, ne postoji naučni dokaz da bilo koja vrsta “testa nevinosti” može dokazati da li je žena ili djevojčica imala vaginalni odnos ili ne, objašnjava se u ovom dokumentu SZO i Unicefa. “Nevinost nije medicinski ili naučni termin”, već “socijalni, kulturni i religiozni konstrukt koji predstavlja diskriminaciju žena i djevojčica i čini ogromnu štetu na globalnom nivou pokušajući da ograniči žensku seksualnost na polje braka”.

VLADA NE PODSTIČE DOVOLJNO UPIS PRIPADNIKA ROMSKE POPULACIJE NA FAKULTETE:

Prepreke i na putu do indeksa

Miloš Rudović

Zakon o visokom obrazovanju ne nudi afirmativnu akciju za romske i egipćanske studente

„**M**ogla sam do sada da budem na četvrtoj godini studija umjesto na prvoj... Gotovo sam odustala. Bila sam demotivisana, obeshrabrena da me neće primiti ni na jednom fakultetu. A vjerujem da su moji vršnjaci naišli na ovaj problem, istog bi trena odustali”, priča za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) iskustvo sa upisa Romkinja

Violeta Hajrizaj.

Prije nego što je dobila stipendiju na Fakultetu za državne i evropske studije (FDES), ona je tri puta pokušavala da se upiše na druge fakultete, od kojih dva na smjer novinarstvo Fakulteta političkih nauka (FPN).

Osim stipendija od 150 eura mjesečno i mjestima u domovima, država Crna Gora se ne može pohvaliti posebnim mjerama podrške studentima iz romske i egipćanske populacije. Umjesto podrške, više je prepreka na putu do studentskog indeksa.

”Prepreke su mnogobrojne, međutim jedna od najvećih je nepostojanje

afirmativne akcije. Ova pozitivna diskriminacija se i dalje primjenjuje na osobe sa invaliditetom, a romska i egipćanska zajednica nema to pravo”, kazao je za CIN-CG student nikšićkog Filološkog fakulteta Nardi Ahmetović.

Zakonom o visokom obrazovanju propisano je da se pri upisu na studijski program primjenjuje afirmativna akcija za osobe sa invaliditetom, kao i da se one oslobađaju plaćanja školarine kako na državnim tako i na privatnim fakultetima. U Zakonu se ne pominje romska i egipćanska zajednica, uprkos tome što brojna istraživanja pokazuju da je riječ o građanima i građankama koji su među najdiskriminisanijima u društvu.

Afirmativna akcija definiše se kao niz politika i praksi koje daju određene prednosti određenim grupama, posebno pripadnicima etničkih zajednica, koje su se suočavale sa nepravdama i bile isključene iz suštinskih procesa kroz istoriju.

Ova mogućnost postoji i u Zakonu o manjiskim pravima i slobodama, ali ne na isti način kao u Zakonu o visokom obrazovanju.

Ahmetović je kao zdravstveni medijator imao želju da upiše socijalni rad na FPN-u. Od predstavnika FPN je, međutim, kako kaže, dobio informaciju da su im ruke vezane i da ne mogu primjenjivati politiku afirmativne akcije.

Zbog toga je sagovornik umjesto FPN-a odlučio da studira italijanski jezik i književnost na Filološkom fakultetu.

”Ako zaista želimo da imamo mlade Rome i Egipćane koji će se zalagati za bolji položaj svoje zajednice i cjelokupnog društva, moramo im dati priliku za obrazovanjem i usavršavanjem”, kazao je on o svom iskustvu.

Iz Dekanata FPN su kazali da se prilikom razmatranja zahtjeva o upisu po principu afirmativne akcije rukovode onako kako je propisano Zakonom o

visokom obrazovanju. Dodali su da je u periodu od 2006. godine do danas FPN po principu afirmativne akcije upisalo je sedam studenata, pripadnika romske i egipćanske populacije.

Vlada je prošle godine donijela novu Strategiju socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025, gdje je predviđeno povećanje broja obrazovanih građana romske i egipćanske zajednice na svim nivoima.

Ministarstvo prosvjete je bilo u obavezi da Vladi još krajem prošle godine dostavi Nacrt zakona o izmjenama i dopunama Zakona o visokom obrazovanju koji bi uključivao inicijativu vezano za primjenu afirmativne akcije za studente romske i egipćanske populacije, vidi se iz Akcionog plana za sprovođenje Strategije. Ovaj Nacrt do sada nije bio na Vladi.

Iz Ministarstva su za CIN-CG kazali da je programom rada tog resora planirana izrada novog Zakona o visokom obrazovanju.

”Nacrt koji je ranije urađen, nije važeći. U narednoj godini treba da se formira nova radna grupa koja će biti zadužena za izmjenu i dopunu Zakona o visokom obrazovanju, gdje će se sa posebnom pažnjom razmotriti pitanje uvođenja afirmativne akcije za romske i egipćanske studente”, rečeno je iz resora Miomira Vojinovića.

Zakonom o visokom obrazovanju je propisano da studenti osnovnih i magistarskih studija na javnim ustanovama ne plaćaju naknadu za studiranje, dok studenti doktorskih studija na javnim ustanovama plaćaju. Na privatnim ustanovama studenti svih ciklusa studija plaćaju naknadu za studiranje.

U praksi je navedeno znači da ako student na javnim ustanovama, bez obzira na nacionalnu pripadnost, uspješno završi akademsku godinu, onda ne plaća naknadu za studiranje,

ali ako obnavlja godinu onda plaća naknadu za studiranje. “Dok na privatnim ustanovama svi studenti, osim lica sa invaliditetom, plaćaju naknadu za studiranje”, ističe se u odgovoru Ministarstva.

Iz Ministarstva ljudskih i manjinskih prava su kazali za CIN-CG da se zalažu za uvođenje afirmativne akcije pri upisu na prvu godinu studija, ali i oslobađanju plaćanja školarine na svim državnim i privatnim fakultetima u državi. Analiza urađena prije izrade Strategije i za oblast obrazovanja pokazala je da “postoji značajan napredak, ali još ne i dovoljan za potpunu integraciju ove zajednice”.

Zabrinjavajući je kažu iz ovog resora veliki jaz kada je u pitanju srednjoškolsko obrazovanje u odnosu na broj djece romske i egipćanske zajednice koja pohađaju osnovnu školu. “Najveći je jaz kada je u pitanju pohađanje visokoškolskih ustanova građana romske i egipćanske zajednice, odnosno veoma mali broj građana romske i egipćanske zajednice upisuje visokoškolske ustanove”, kazali su iz resora Fatmira Đeke za CIN-CG.

Ministarstvo prosvjete kao vid afirmativne akcije već dugi niz godina isplaćuju stipendije svim studentima romske i egipćanske zajednice od 150 eura mjesečno, kako bi se povećao broj studenata. Stipendije se isplaćuju bez obzira na to da li studenti romske i egipćanske zajednice pohađaju visokoškolsko obrazovanje na privatnom ili državnom fakultetu.

Za ovu akademsku godinu se prijavilo ukupno 14 studenata i studentkinja iz romske i egipćanske zajednice

*Violeta Hajrizaj
(foto: privatna arhiva)*

na konkurs za dodjelu stipendija.

”Na Univerzitetu Crne Gore na studijskoj 2021/22. godini, bilo je upisano ukupno sedam studenata, na studijskoj 2022/23. godini, ukupno su upisana četiri studenta RE populacije. Napominjemo da je ubrzo nakon upisa većina upisanih napustila studije”, kazali su iz resora prosvjete.

Prorektor za nastavu državnog Univerziteta Veselin Mićanović kazao je za CIN-CG da se u posljednjih šest godina na njihovim fakultetskim jedinicama upisalo 19 studenata koji su se izjasnili kao pripadnici ove zajednice.

Od toga najviše na Filološkom fakultetu - sedam, četiri na Fakultetu političkih nauka, tri na Filozofskom, po dva na Fakultetu za turizam i hotelijerstvo i Ekonomskom i jedan na Medicinskom fakultetu. Na ostalim fakultetskim jedinicama nema upisanih studenata koji su se izjasnili kao studenti ove populacije, dok Pravni i Građevinski fakultet ne vode bazu podataka na osnovu etičke ili bilo koje druge pripadnosti studenata.

U cilju povećanja broja studenata iz RE zajednice prorektor za nastavu kaže da je UCG oslobodio studente iz ove populacije školarine, te imaju i posebne prilike, a nastoje i da afirmativno utiču kroz implementaciju rješenja iz Zakona o manjinskim pravima i slobodama.

Zakonom o manjinskim pravima i slobodama propisano je da ustanove visokog obrazovanja u Crnoj Gori, na predlog savjeta manjinskih naroda i drugih manjinskih nacionalnih zajednica, mogu svake školske godine upisati određeni broj studenata, pripadnika manjinskih naroda i drugih manjinskih

nacionalnih zajednica, u skladu sa svojim aktima.

”UCG svake studijske godine omogućava upis po principu afirmativne akcije, na način da se po ovom osnovu ukupan broj mjesta na svakom studijskom programu povećava za po jedan odsto. Dakle, za sve zainteresovane kandidate/tkinje, ukoliko bi se našli ispod upisne kvote, primjenjivali smo princip afirmativne akcije kako bismo ih stimulisali za nastavak školovanja”, kazao je on.

Na pitanje da li državni Univerzitet namjerava da inicira izmjene Zakona o visokom obrazovanju u cilju uvođenja afirmativne akcije, Mićović je kazao da će se UCG zalagati za njenu primjenu. “U dosadašnjoj praksi, kako smo i naveli, navedeni princip je primjenjivan kao mjera podsticaja pripadnika RE populacije za nastavak školovanja”, kazao je on.

Prosjeak Vasfije 9,12

Privatne visokoškolske ustanove imaju različite mjere podrške studentima iz ove zajednice.

Univerzitet Mediteran od ove studijske godine ima svog prvog studenta iz romske populacije, koji je upisao master studije na njihovom Pravnom fakultetu.

”Kako do ove godine nismo imali nijednog studenta koji je pripadnik RE populacije, nije se ni javila stvarna potreba za uređivanjem ovog pitanja, u smislu donošenja posebnih akata kojima bi se predvidjele eventualne finansijske i druge povoljnosti. Naravno, u slučaju većeg interesovanja u budućnosti ne

isključujemo činjenicu da ćemo, pored toga što primjenjujemo afirmativnu akciju za lica sa invaliditetom, imati i posebne uslove i za studente iz ove populacije”, kazala je za CIN-CG vršiteljka dužnosti generalnog sekretara Ivana Nikolić.

U okviru Univerziteta “Adriatik”, na Fakultetu za poslovnu ekonomiju i pravo Bar od prošle studijske godine studira Tusha Vasfije. “Ona je u prvoj godini studija pokazala zavidnu posvećenost u okviru procesa edukacija, položivši sve ispite predviđene planom i programom studijskog programa za pomenutu godinu studija, sa ostvarenim prosjekom 9,12. Marljiv rad pomenute kolegice nije ostao nezapažen, pa je tako u ovoj godini postala i stipendista Opštine Bar”, kazali su za CIN-CG sa Univerziteta.

Vasfije je aktivna i u vannastavnim djelatnostima, kao i u okviru NVO “Mladi Romi”.

Na njihovom Fakultetu za menadžment u Herceg Novom, na prvoj godini osnovnih akademskih studija imaju dvoje studenata pripadnika ove populacije - Mariju Ivanovu i Aliju Žabelju, kao i jednog studenta na druge godini - Mehmeta Berišu.

”Fakultet je omogućio navedenim studentima popust na školarinu od 10 odsto, kao i mogućnost odloženog plaćanja u ratama u zavisnosti od finansijskih mogućnosti studenata”, saopštili su sa Univerziteta.

Koordinator za studijske programe Fakulteta za državne i evropske studije (FDES) Igor Striković kazao je da dodjeljuju stipendije studentima koji pripadaju društveno-osjetljivim

Nerdi Ahmetović
(foto: facebook)

grupama.

Stipendija pokriva sve troškove školarine za jednu studijsku godinu, udžbenike za svaki predmet pojedinačno, prijavu ispita, izdavanje uvjerenja i drugih dokumenata, kao i sva prava koja se pružaju studentima shodno Zakonu o visokom obrazovanju.

Osim toga, Striković je istakao da međusobna saradnja i pomoć između studenata je dodatna satisfakcija za njihov napredak na polju obrazovanja i podstrek da ostvare što bolje rezultate.

Njihova stipendistkinja je sagovornica CIN-CG sa početka priče Violeta Hajrizaj. To što nije uspjela da se upiše na studije novinarstva nije spriječilo Hajrizaj da se osim studija bavi i novinarstvom na prvom romskom portalu u Crnoj Gori RomaNet.

Građani podržavaju afirmativnu akciju za RE

Građani Crne Gore u sve većoj mjeri podržavaju afirmativnu akciju kako bi se pripadnici RE zajednice upisali na fakultete, pokazali su rezultati regionalnog istraživanja Balkanski barometar.

Ahmetović se nada da će se Zakon o visokom obrazovanju uskoro promijeniti.

”Žao mi je iskreno što nijesam danas na FPN, ali se nadam da će sljedeće godine biti na snazi afirmativna akcija. Mišljenja sam da gubitkom afirmativne akcije dolazimo do toga da mladi iz RE zajednice neće biti motivisani, jer uprkos njihovoj želji, oni i dalje ostaju neravnopravni članovi društva, građani i građanke drugog reda”, poručuje Ahmetović.

Tome se nada i Hajrizaj.

Veselin Mićanović
(foto: UCG)

”Ima nas malo, ali da broj raste bar za po jednog ili dvoje iz godine u godinu. Treba da nam se da prilika i pruži šansa”.

Sa fakultetskom diplomom čeka na birou

U Strategiji socijalne inkluzije Roma i Egipćana za period 2021-2025. godine, koju je izradilo Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, jedan

od ciljeva je da se poveća broj pripadnika koji upisuju visokoškolske ustanove na godišnjem nivou.

Cilj je da se sa prošlogodišnjih četiri, sljedeće godine poveća na osam, a da 2025. godine dostigne 15 osoba godišnje.

U dokumentu se ukazuje i da postoji negativna povezanost između nivoa obrazovanja i braka prije 18 godina među ženama. Naime, 28 odsto žena s osnovnim obrazovanjem ili nižim i smanjuje se na jedan odsto među onima sa visokim obrazovanjem.

”Potrebno je preduzeti određene aktivnosti i iskoristiti princip afirmativne akcije da obrazovane osobe romske i egipćanske zajednice koje se nalaze na evidenciji Zavoda za zapošljavanje ne čekaju dugo zaposlenje”, jedna je od preporuka iz završnog izvještaja o sprovođenju Strategije za socijalnu inkluziju RE u Crnoj Gori od 2016. do 2020. godine.

U 2022. godini na evidenciji nezaposlenih lica bilo je samo jedno lice koje se izjasnilo kao pripadnik RE populacije, a ima stečeno visoko obrazovanje – završene osnovne studije – stepen bachelor pedagogija koje je prijavljeno u birou rada Nikšić.

Iz ZZZ su kazali da realizuju mjere

aktivne politike zapošljavanja kroz programe namijenjene mladim nezaposlenim licima, nezaposlenim ženama, posebno osjetljivim grupama nezaposlenih lica, kao i nezaposlenim licima koja ne posjeduju znanja, vještine i radno iskustvo potrebno za zapošljavanje na otvorenom tržištu rada. Pripadnici RE populacije, kao posebno osjetljiva grupa nezaposlenih lica, učestvuju u programima aktivne politike zapošljavanja. U tom programu ove godine učestvuje 15 osoba iz populacije, od kojih su 10 žene.

”U mjeri direktno otvaranje radnih mjesta, koja se sprovodi kroz programe javnog rada, zaposleno je sedam pripadnika romske populacije, u programu osposobljavanje za rad kod poslodavca zaposleno je šest pripadnika RE populacije, dok je jedno lice uključeno u program sticanja stručne kvalifikacije i jedno lice u program sticanja ključne vještine”, navodi se u odgovoru ZZZ za CIC-CG.

ŽRTVE TRGOVINE LJUDIMA NEVIDLJIVE ZA PRAVOSUĐE:

Presude rijetke i ispod zakonskog minimuma

Maja BORIČIĆ

Samo dvije od 22 pravosnažne odluke za trafikking odnose se na prosjačenje i ugovoreni brak

Krivično djelo izvršeno je naročito surovo, posebno što je počinitelj roditelj oštećenih, a kakav je on otac vidi se i iz ranijih osuda - za nasilje nad suprugom i djecom, prodaju najmlađeg djeteta u zamjenu za motorno vozilo, seksualnu eksploataciju supruge, tjeranje svoje i druge djece na prosjačenje...

Ovo je suština prve pravosnažne

presude za trgovinu ljudima koja se odnosi na prisilno prosjačenje. Presuda je donesena tek 2020. godine. Osuđeni je svoju maloljetnu djecu godinama tjerao da prose da bi, ako odbiju, zlostavljao i njih i njihovu majku. Sve pare koje isprose uzimao bi za sebe.

U posljednjih 19 godina, od kada je trgovina ljudima u crnogorskom Krivičnom zakonu (KZ), samo dvije od 22 pravosnažne presude za trafikking odnose se na prosjačenje i ugovoreni brak. Obje presude su bile ispod zakonskog minimuma, utvrdio je Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) analizom sudske prakse u toj oblasti.

U Krivičnom zakoniku (KZ), između ostalog, piše da svako ko “vrbuje, prevozi, prebacuje, predaje, prodaje, kupuje, posreduje u prodaji, sakriva ili drži drugo lice, a u cilju eksploatacije njegovog rada, vršenja kriminalne djelatnosti, seksualne eksploatacije, prosjačenja, upotrebe u pornografske svrhe, sklapanja nedozvoljenog braka...”, čini krivično djelo trgovine ljudima. Predviđene su kazne od godinu do 15 godina zatvora, u zavisnosti od vrste počinjenog krivičnog djela, a najstrože kazne su propisane kada su žrtve maloljetnici.

Iako je malo pravosnažnih sudskih presuda, svjedoci smo da je slučajeva krivičnog djela trgovine ljudima u Crnoj Gori mnogo više, te da su počinitelji, ali i žrtve često Romi.

Romska djeca svakodnevno prose na ulicama. To predstavlja najrasprostranjeniji vid ekonomske eksploatacije djece. Takođe, ugovoreni brakovi tretiraju se kao dio romske tradicije, iako su klasična trgovina ljudima. Takvi slučajevi uglavnom prolaze “ispod radara” pravosudnih institucija.

”Više od deceniju ukazujemo na nejednak pristup pravdi žrtava dječjeg ugovorenog braka i prosjačenja. Radi se o dva socijalna problema koji zahtijevaju snažan pravni odgovor države u njihovom sprečavanju i generalnoj prevenciji”, istakla je za CIN-CG direktorka Centra za romske inicijative (CRI) Fana Delija.

Ona naglašava da je najčešći odgovor pravosudnih organa da nema dokaza, a Delija ocjenjuje da se radi o lošem prekrivičnom postupku i nemaru tokom izviđajnih radnji policije i tužilaštva.

”Kada se ne prikupe dokazi ili im se pristupi nezainteresovano, sa kašnjenjem u njihovom prikupljanju i izvođenju tokom procesa, normalno je da će biti mali broj postupka, jer se od učinioaca očekuje da prizna krivično djelo, da on kaže da je uzeo ili dao novac, odnosno

da je namjerno eksploatisao dijete”, naglašava direktorka CRI.

Zato je, dodaje Delija, neophodno da se pravni sistem usmjeri i na druge dokaze, kao što su tajni nadzor, prikriveni isljednik i ozbiljnije praćenje informacija koje dobijaju od civilnog sektora.

”Ne smije se olako držati da su to ‘naša posla’, to su posla ovog društva i svako dijete je važno”, poručuje Delija.

Sudovi oba puta “povratnicima” ublažili kaznu

Krivičnim zakonikom (KZ) za djelo prisilnog prosjačenja za koje je optužen otac četvoro maloljetne djece sa početka teksta, predviđeno je najmanje deset godina zatvora. Na toliko je bio i osuđen presudom Višeg suda, ali je Apelacioni sud preinačio kaznu na osam godina.

Vijeće sudija Apelacionog suda, u kojem su bili Zoran Smolović, Milenka Žižić i Dragiša Rakočević, smanjilo je zatvorsku kaznu za dvije godine, opravdavajući odluku time da sud koji je presudio deset godina nije dao potreban značaj utvrđenim olakšavajućim okolnostima, odnosno porodičnim prilikama. Apelacionom sudu je, između ostalog, brojnost članova porodice koju je osuđeni zlostavljao bio jedan od razloga da optuženom ublaži kaznu ispod zakonom propisane.

Optuženi je prije ove presude pet puta osuđivan za krivična djela nasilje u porodici, silovanje, posredovanje u prostituciji, zapuštanje i zlostavljanje maloljetnika...

U gotovo svim ovim slučajevima sudovi su mu dosuđivali vrlo niske kazne zatvora. Jednom od ranijih presuda osuđen je jer je svoje tek rođeno dijete prodao u zamjenu za kola. Za to je dobio samo deset mjeseci zatvora! A djelo nije tretirano kao trgovina ljudima, već krivično djelo promjena porodičnog stanja.

Kaznu od 76 dana zatvora dobio je ranije takođe za zlostavljanje i tjeranje svoje djece na prosjačenje, ali i nasilje i tjeranje supruge na prostituciju. Ni ovo za crnogorsko tužilaštvo nije bila trgovina ljudima, već zapuštanje i zlostavljanje maloljetnih lica, nasilje u porodici i posredovanje u vršenju prostitucije.

”Kada je odbila da obavi seksualni odnos sa licem koje je doveo, drvenom palicom od metle je izudarao po leđima”, piše u presudi.

Druga pravosnažna presuda za trgovinu ljudima, koja se odnosi na prinudni brak, završena je osudom od dvije godine zatvora, iako je za ovaj vid tog krivičnog djela prema KZ-u predviđena kazna od najmanje tri godine.

Ova odluka postala je pravosnažna 2021. godine.

Optuženi je zloupotrijebio svoju dvanaestogodišnju ćerku i natjerao je na brak, u zamjenu za 5.000 eura.

Sudsko vijeće u kojem su bili Vesna Kovačević, Vesna Jovetić i Srđa Vujović zaključilo je da kao naročito olakšavajuće okolnosti za osuđenog treba računati nezaposlenost i loše imovno stanje, pa mu je ublažilo kaznu ispod zakonom propisane.

Osuđeni je takođe višestruki “povratnik”, a krajnje blago sud je postupio i u nekoliko ranijih presuda istom čovjeku. On je za tešku krađu i nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih materija osuđen na 14 mjeseci zatvora, da bi godinu kasnije za ponovljeno krivično djelo dobio manju kaznu - godinu zatvora.

Mimo ovih kazni za djela prosjačenja i ugovorenog braka, crnogorski sudovi su u posljednje četiri godine presudili još samo dva puta za trgovinu ljudima. Jedna presuda od godinu i dva mjeseca zatvora donijeta je nagodbom za djelo trgovine ljudima i posredovanje u prostituciji. Osuđena je godinama prisiljavala više osoba na prostituciju i

uzimala im novac. Drugom presudom na 15 i 17 godina zatvora osuđeni su majka i očuh maloljetne djevojčice zbog višestrukog silovanja djevojčice i njenog primoravanja na prostituciju.

Do 2020. nema osude za prisilne brakove i prosjačenje

U analizi sudske prakse od 2004. do 2019. godine u predmetima trgovine ljudima u Crnoj Gori koju je uradio Vrhovni sud (VS), istaknuto je da je seksualna eksploatacija najdominantniji oblik eksploatacije žrtava, dok u sudskim odlukama nije zabilježeno nijedno oduzimanje djelova tijela, prosjačenje i sklapanje prinudnog braka.

U toj je analizi navedeno da je za trgovinu ljudima bilo 18 pravosnažnih presuda a objavljeno je i da prosječno vrijeme trajanja krivičnih postupaka na nivou svih sudova iznosi dvije godine, četiri mjeseca i dva dana.

Najstrože izrečena kazna zatvora je bila od 17 i 15 godina, dok je najblaža kazna bila šest mjeseci.

Dodaje se da krivično djelo trgovine ljudima najčešće počine muškarci. Od 48 okrivljenih protiv koji se vodio krivični postupak, njih 42 su muškog pola.

Žrtve trgovine ljudima u najvećem procentu žene: ”Od 39 žrtava identifikovanih sudskim presudama, njih 26 su žene, a 13 žrtava su bili muškarci”, istaknuto je u analizi VS-a.

U tom dokumentu se navodi i da je od 48 optuženih protiv kojih se vodio krivični postupak, 40 osuđeno na kazne zatvora, sedmero je oslobođeno, dok je za jednog optužba odbijena zbog odustanka tužioca od krivičnog gonjenja.

Najviše optuženih, njih 31, bili su crnogorski državljani. Slijede državljani Republike Srbije (8), Republike Kosova (7), jedno lice je iz Ukrajine i jedno lice bez državljanstva.

Žrtve trgovine ljudima u Crnoj Gori najčešće su domaći državljani. Od 39 žrtava trgovine ljudima, njih osam je bilo maloljetno.

”Iako značajan broj žrtava čine crnogorski državljani, analiza pokazuje da se u većem broju slučajeva radi o krivičnim djelima trgovine ljudima sa prekograničnim elementima”, piše u izvještaju VS-a.

Dodaje se da službe za podršku žrtvama nijesu zaživjele u praksi uz pretpostavku da je jedan od razloga opšta neinformisanost građana pa i samih žrtava o postojanju tih službi.

Potrebna snažniji odgovor pravosuđa na trgovinu ljudima

U posljednjem izvještaju američkog Stejt departmenta (SD) o trgovini ljudima iz 2022. godine ističe se da Crna Gora nije ispunila minimalne standarde u nekoliko ključnih oblasti.

Naglašava se da je istraženo i procesuirano manje slučajeva nego ranijih godina, da su smanjeni napor i zaštiti žrtava, uključujući izdvajanje manje sredstava za sklonište, identifikovanje manjeg broja žrtava i nedostatak napora da se proaktivno identifikuju žrtve među tražiocima azila, neregularnim migrantima i sezonskim radnicima.

Napominje se i da se djeca, posebno romska, eksploatišu u prinudnom prosjačenju.

”Romkinje iz Crne Gore su navodno prodavane u brak i prisiljavane na ropstvo u romskim zajednicama u Crnoj Gori i, u manjoj meri, u Albaniji, Nemačkoj i na Kosovu”, navodi se u izvještaju.

U izvještaju SD kritikuje se i rad tužilaštava, uz ocjenu da Više državno tužilaštvo treba na početku da pregleda sve slučajeve u vezi sa potencijalnom trgovinom ljudima i da slučajeve koji se ne smatraju “trafikingom” uputi nižim

Vrhovni sud: Izbjegavati ublažavanje kazne

Vrhovni sud (VS) je u analizi istakao da su sudovi često primjenjivali institut ublažavanja kazne. Desilo se to u sedam predmeta koji se odnose na 17 lica, “što treba izbjegavati imajući u vidu težinu krivičnog djela trgovine ljudima i uporedno-pravnu praksu”.

VS je uočio da prilikom odmjerenja kazne, kao olakšavajuće okolnosti, centralno mjesto imaju lične prilike učinioca (bračno stanje, roditeljstvo, životna dob, zdravstveno stanje, imovinske prilike, nezaposlenost). U analizi se dodaje da te okolnosti jesu značajne, ali da se u presudama često koriste uopštene i nedovoljno obrazložene formulacije.

”Čini se da se te okolnosti upotrebljavaju po nekom automatizmu, što nije karakteristično samo za odmjerenje kazne za ova krivična djela, već je ustaljena praksa crnogorskih sudova i kod drugih vrsta krivičnih djela”, zaključuje se u analizi VS.

tužilaštvima a ne obratno.

”U prethodnim godinama, osnovna državna tužilaštva su obustavljala neke potencijalne istrage o trgovini ljudima kada su obezbijedila dovoljno dokaza za krivično gonjenje po članu 210 (posredovanje u prostituciji) i nisu istraživala suptilnije oblike prinude ili tražili dodatne dokaze kroz specijalizovane istražne tehnike”, pojašnjava se u izvještaju SD-a.

Posmatrači američkog Ministarstva inostranih poslova nastavili su da prijavljuju da se žrtvama dodjeljuju advokati sa malo ili nimalo iskustva, uključujući advokate sa iskustvom samo u građanskim, a ne i krivičnim postupcima.

Ističe se i da na zvaničnoj listi sudskih tumača i dalje nema tumača za

romski jezik.

”Sudije nisu davale odštetu u krivičnim predmetima ili oduzimale imovinu radi obeštećenja. Sudovi nisu dodijelili nijednu naknadu žrtvama u parničnom postupku, dijelom zbog parničnog postupka koji traje od dvije do pet godina, obeshrabrujući žrtve da traže odštetu”, zaključuje se u izvještaju SD-a.

I u posljednjem izvještaju Evropske komisije (EK) se ističe da je romska zajednica, posebno žene i djeca, i dalje pod visokim rizikom od trgovine ljudima.

”Crna Gora tek treba da unaprijedi svoje kapacitete za sprečavanje trgovine ljudima”, naglašava se u izvještaju EK.

Pojašnjava se da treba obezbijediti snažniji odgovor pravosuđa na trgovinu ljudima, kraće sudske postupke, odvrćajuće kazne i sistematsko oduzimanje imovinske koristi stečene krivičnim djelom.

”Crna Gora treba da poboljša podršku žrtvama u procesima u vezi sa trgovinom ljudima”, dodaje se u tom dokumentu.

U nedostatku specijalizovanih advokata i odgovarajućih pravnih savjeta ističe se da mnoge žrtve ne traže besplatnu pravnu pomoć na koju imaju pravo.

”U kontekstu tekućeg ruskog agresorskog rata na Ukrajinu i dolazak ukrajinskih izbeglica u Crnu Goru, potrebni su dodatni naponi Crne Gore za sprečavanje rizika trgovine ljudima”, zaključuje se u izvještaju EK.

Prema posljednjem popisu iz 2011. godine, u Crnoj Gori živi 8.305 pripadnika romske i egipćanske populacije, a polovina su žene.

Istraživanje koje je Centar za romske inicijative (CRI) sproveo još 2014. godine, pokazalo je da u Crnoj Gori čak 72,4 odsto romske i egipćanske populacije stupi u brak od 12. do 18. godine života. Mladima od 16 godina je KZ-om zabranjeno stupanje u brak, a do punoljetstva je neophodna saglasnost roditelja.

Iako je ovo istraživanje rađeno još 2014, sagovornici iz romske zajednice kažu da se nije mnogo toga promijenilo. Dijelom i zbog toga što su kazne za ova djela rijetke, a žrtve iz zajednice uglavnom nevidljive za crnogorsko pravosuđe.

DVOSTRUKA DISKRIMINACIJA PROBLEM U CRNOJ GORI I U REGIONU:

LGBT Romi - nevidljivi u zajednici

Miloš Rudović

LGBT+ Romi i Romkinje su nevidljivi i time se na neki način negira njihovo postojanje kako u romskoj zajednici, tako i u LGBT+ zajednici, kaže transrodna Romkinja Ana Jovanović. Nacrtom Zakona o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije prepoznaju se teži oblici diskriminacije, među kojima se nalazi višestruka i interseksijska

Rasna diskriminacije je nešto sa čime se najprije susrijeću, a kasnije u životu i diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije ili rodnog

identiteta. Ovo je ukratko iskustvo crnogorskih i balkanskih Roma i Romkinja koji su dio LGBT+ zajednice.

„Sve ovo otežava Romima i Romkinjama da se uklope u društvo koje je sklono diskriminaciji, pa se vrlo često dešava da moraju da sakriju barem jedan dio sopstvenog identiteta i to koriste kao strategiju za preživljavanje. LGBT+ Romi i Romkinje su nevidljivi i time se na neki način negira njihovo postojanje kako u romskoj zajednici, tako i u LGBT+ zajednici“, kaže za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) 35-godišnja Ana Jovanović, transrodna Romkinja.

Posljednji izvještaj Evropske komisije pokazuje da su upravo romska i LGBT+

zajednica, uz osobe sa invaliditetom, najugroženije grupe u Crnoj Gori i da je u porastu prema njima diskriminacija i govor mržnje. Situacija nije mnogo drugačija u regionu.

Sagovornica CIN-CG je prilikom odrastanja voljela da se igra sa lutkama, nosi majkinu odjeću i ponaša se kao djevojčica. Majka nikada nije imala problema sa tim, ali se njenom očuhu nije dopadalo pa joj je predočeno da to nije načina na koji bi dječaci trebalo da se ponašaju.

Prije tačno deset godina, ova danas 35-godišnja Novosađanka je imala saobraćajnu nezgodu, tokom koje je od šoka izgubila glas. Njena majka je primijetila da je postajala depresivna i drugačija. U međuvremenu, kako se Ana oporavljala od udesa, počele su da razgovaraju o njenim osjećanjima. "Molim te reci mi ako si gej, znam da gubitak glasa nije samo zbog udesa", kazala je njena majka, prenosi Ana iskustvo. Ana joj je odgovorila da nije gej, nego da je trans žena. Njena majka je prihvatila njen identitet.

Mada ima podršku majke, Jovanović je često na meti dvostruke diskriminacije.

„Sama činjenica da sam Romkinja i transrodna osoba u Srbiji je već odličan materijal za diskriminaciju u svim segmentima života: posao, stan, zdravlje, međuljudski odnosi i lista bi mogla da ide još dalje. Međutim, svjesna ovog rizika, ja sam sama preduzela sve moguće korake kako bi sebe zaštitila od diskriminacije i okružila sam se ljudima koji mi pružaju podršku, a koji dolaze i iz romske i iz LGBT+ zajednice“,

*Nerma Dobardžić Kurti
(foto: ombudsman.co.me)*

kazala je ona.

Trenutno, najmanju diskriminaciju doživljava u oblasti zapošljavanja, jer radi za nevladinu organizaciju koja se bavi zaštitom ljudskih prava.

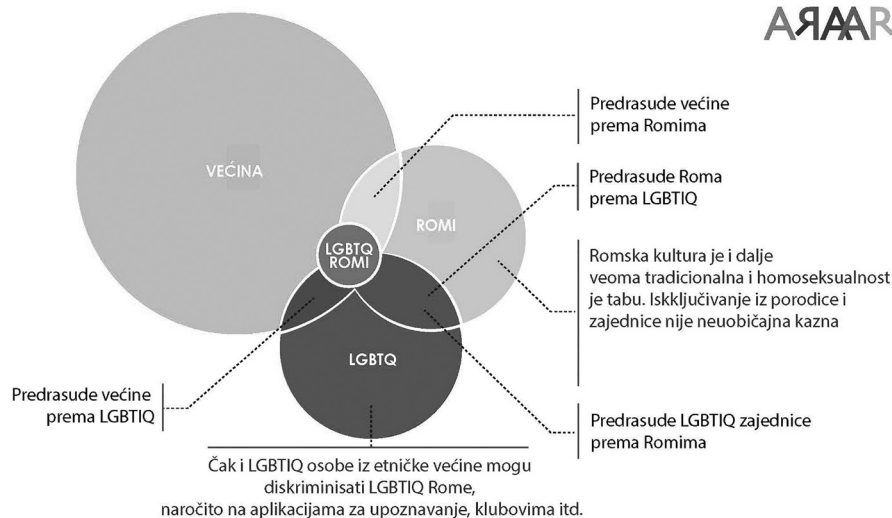
„Međutim, kada su u pitanju oblasti zdravlja i obrazovanja, ovdje dijelim sudbinu sa svima koji spadaju pod LGBT+ kišobranom, samo što ja imam još jedan dodatni teret, a to je boja kože. Dakle, svi problemi koji dolaze sa procesom tranzicije, sva zakonska zavrzlama koja dolazi sa promjenom imena na diplomi, sve je to apsolutno isto i doživljavam istu muku kao i sve transrodne osobe u Srbiji. S obzirom da sam ušla u proces tranzicije, i tek me čeka promjena dokumentacije i sve ostalo, očekujem da ću se u budućnosti suočavati sa intenzivnijim slučajevima diskriminacije, jer prosto živimo u državi koja je transfobična“, kazala je ona.

Iz Ministarstva ljudskih imanjinskih prava su svjesni sve veće prisutnosti homofobije i rasizma.

„Istorijski tokovi rasizma i homofobije prilično su slični. U oba slučaja se odnose na osobe koje se pokušavaju marginalizovati. Kao takve one ne mogu uticati na kreiranje socijalnih politika i

na poboljšanje svog položaja u društvu“, kazali su za CIN-CG iz resora ministra Fatmira Đeke.

U odgovoru se dodaje da anticiganizam i višestruka diskriminacija predstavljaju osnovne razloge za njihovo društveno isključivanje, dok razloge njihovog nepovoljnog položaja čini visoka stopa nezaposlenosti, niske stope upisa i završetka škole i ukupno loši uslovi života.

Ministarstvo trenutno radi na novom Zakonu o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije. Nacrt novog zakona prepoznaje teže oblike diskriminacije, među kojima se nalazi i višestruka diskriminacija, odnosno diskriminacija učinjena prema istom licu ili grupi lica po više osnova koji se mogu razdvojiti. Takođe, prepoznata je i interseksijska diskriminacija, odnosno diskriminacija učinjena prema istom licu ili grupi lica po više osnova koji međusobno djeluju u isto vrijeme na način da se ne mogu razdvojiti.

Ovim Nacrtom zakona zaprijećene su i visoke kazne za počinioce težih oblika diskriminacije, koje se kreću do 3.000 za fizička i do 30.000 eura za pravna lica.

„Smatramo da će novi Zakon o zaštiti jednakosti i zabrani diskriminacije biti jaka okosnica, koja će nam omogućiti sve jaću i odlučniju borbu protiv svih vidova diskriminacije, a naroćito protiv težih oblika diskriminacije kao što su višestruka i interseksijska diskriminacija“, poručuju iz Ministarstva.

Zamjenica zaštitnika ljudskih prava i sloboda Nerma Dobardžić Kurti kazala je za CIN-CG da pred tom institucijom

nije bilo slučajeva dvostruke diskriminacije po osnovu pripadnosti romskoj i egipćanskoj zajednici i LGBT+ populaciji istovremeno.

„Pripadnici romske zajednice i LGBT+ zajednice predstavljaju jednu od ranjivih grupa koje su najizloženije riziku od diskriminacije“, kazala je ona, dodajući da u prilog tome govori i posljednje istraživanje Centra za demokratiju i ljudska prava (CEDEM).

U istraživanju koje je predstavljeno u decembru navodi se, između ostalog, da je najčešći govor mržnje prema Romima i Egipćanima, ženama i LGBT+ osobama.

Izvršni direktor NVO Centar za afirmaciju RE populacije (CAREP) Nardi Ahmetović kazao je za CIN-CG da kako u „romskoj zajednici vlada patrijahat i kako je diskriminacija prema LGBT+ zajednici tabu tema, imamo lica koja se iz tog razloga ne izjašnjavaju kao pripadnici/ce LGBT+ zajednice“. „Isto tako vjerujemo da postoje osobe koji su članovi naše organizacije a da su pripadnici/ce LGBT+ zajednice i mi kao organizacija koja se bavi ljudskim pravima poštujemo i podržavamo borbu marginalizovanih grupa, u ovom slučaju

LGBT+ zajednice“, kazao je on.

On ističe da nisu do sada imali primjedbi ili traženje pomoći od strane Roma i Romkinja koja pripadaju LGBTIQ+ zajednici.

„Vjerujemo da postoje lica koja pripadaju LGBT+ zajednice i da u navedenim oblastima trpe dvostruku diskriminaciju“, kazao je on, dodajući da romska zajednica poštuje različitosti iako „sama ima mnogobrojne probleme“.

Iz CAREP-a ističu da su jedina romska omladinska organizacija koja je dala glas i podršku koaliciji „Zajedno za LGBT+ prava“. Član koalicije je i NVO Centar za romske inicijative.

„Vjerujem da će u skorije vrijeme ova tema biti prepoznata u romskoj zajednici a mi ćemo kao organizacija njegovati i poštovati ljudska prava i težiti da romska zajednica, pripadala LGBT+ zajednici ili ne, sa svim svojim različitostima bude ravnopravna u crnogorskom društvu“, poručio je Ahmetović.

Ahmetović poručuje i da je edukacija ključna, napominjući da romska LGBT+ zajednica nije jedina koja trpi dvostruku diskriminaciju već i njeni pripadnici koji su osobe sa invaliditetom.

„AraArt“ je jedina nevladina organizacija u Evropi koja se isključivo bavi romskom LGBT+ manjinom i višestrukom diskriminacijom.

Prema riječima direktora „AraArta“ Davida Tišera, u cilju smanjenja dvostruke diskriminacije potrebno je da se dese dvije stvari.

„Prva, na intersekcijску diskriminaciju mora se odgovoriti na sistematski i održiv način. Moramo edukovati ljude na ovu temu i učiniti ih svjesnim različitih grupa ljudi na koje utiče intersekcijška diskriminacija. Drugi nivo tiče se zakonodavstva“, kaže za CIN-CG Tišer.

Na stranici „AraArt“ se pojašnjava da nije slučaj samo da većinska zajednica često diskriminiše članove manjina zbog

njihovog etničkog porijekla ili seksualne orijentacije i rodnog identiteta, nego i da romska zajednica diskriminiše LGBT+, jer je romsko društvo obično veoma tradicionalno orijentisano i na pripadnike seksualnih manjina gleda sa neprihvatanjem. Romska zajednica ili porodica mogu otići toliko daleko da isključe osobu koja je LGBT+, koja nekad ostaje bez krova nad glavom, porodice ili prijatelja.

Ova organizacija dijelila je i iskustva Roma iz različitih djelova Evrope. Osim Jovanovića, prenijela je i iskustvo 21-godišnjeg Marka iz Češke.

„Prvi pokušaj ubistva imao sam sa deset godina. Bio sam žrtva maltretiranja. Ne zato što sam Rom, nego zato što sam gej. Romi su na rubu češkog društva. A gej populacija je na rubu romskog društva“, kazao je on o svom iskustvu.

Ima li ovako potresnih iskustava u Crnoj Gori, teško je znati, jer je tema LGBT+ u romskoj zajednici još tabu.

U VRELIMA RIBNIČKIM DROGE LAKO DOSTUPNE:

Djeca žrtve dilera

Đurđa RADULOVIĆ

I najmlađi u podgoričkim romskim naseljima izloženi ilegalnim supstancama, što ozbiljno ugrožava njihovo zdravlje, dodatno otežava socijalizaciju i izlazak iz siromaštva

Probala sam marihuanu i kokain sa 13 godina, kaže za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) djevojčica Lejla romske nacionalnosti (pravo ime poznato redakciji). Ona je još maloljetna, pa je dobila odobrenje staratelja za razgovor sa novinarkom.

Lejla je nasmijana, djeluje opušteno i vrlo pristupačno. Iz očiju sija neka radoznalost. Priča otvoreno o potresnom

djetinjstvu, ispunjenom nesigurnošću. Majka je nju, njenu braću i sestru ostavila kada je imala svega pet godina. Ostala djeca bila su još mlađa. Otac je nakon nekoliko godina otišao u inostranstvo i osnovao novu porodicu. Djecu je ostavio starijoj rođaci. Lejla kaže da je išla ponekad u osnovnu školu, ali ne zna da li je završila i ima li svjedočanstva.

“Puno sam skitala sa društvom”, priča govoreći o ranim tinejdžerskim godinama.

“Prosili smo po raznim gradovima, nijesam dolazila kući mjesecima, svašta smo radili”, kaže ona.

U njenom društvu tada su bila romska djeca, ali i punoljetni dileri i drugi kriminalci, među kojima je bilo i onih iz drugih zajednica. Droga je bila lako dostupna.

Prisjeća se: “Uvijek je bilo marihuane, kokaina, heroina. Ne znam odakle”.

Mnogi pripadnici romske zajednice sa kojima se tokom ranih tinejdžerskih godina družila uhapšeni su zbog prodaje droge, objašnjava. Neka od imena iz tog perioda koja navodi, među kojima je i policijski inspektor, procesuirana su zbog krivičnog djela trgovine drogom, ali i drugih – poput fizičkog zlostavljanja.

Lejla je u svojim nježnim godinama svašta vidjela. Govori o drugarici čije je tijelo nađeno u Cijevni. Vjeruje da je preminula zbog predoziranja i da je gurnuta u rijeku.

U nekim djelovima naselja Vrela ribnička, drogu je lako naći, dilera ne fali, a cijene su višestruko niže nego u gradu, kazalo je za CIN-CG više sagovornika koji su htjeli da ostanu anonimni, a bili su uključeni u rad sa zajednicom Roma u tom podgoričkom naselju, gdje žive neki od naših izvora.

I zavisnicima od ilegalnih supstanci je ovaj kvart poznat.

“Kad sam tamo išao po drogu, djeca su trčala za mnom i pitala me: ‘Šta ti treba?’, kaže za CIN-CG bivši zavisnik koji je htio da ostane anonimn.

On je tu nabavljao heroin.

“Četvrtinu grama mogao sam naći za dva i po eura, dok je na drugim mjestima bila najmanje 10”, kaže on.

“Ljudi ovdje koriste razne stvari, od alkohola, do ilegalnih supstanci”, kaže za CIN-CG jedan stanovnik Vrela ribničkih u poznim godinama.

I sam je, kaže, uzimao svašta.

“Ne možeš drugačije da preživiš sve

*Marija Mijović
(foto: PR Centar/Balša Rakočević)*

ovo”, priča on i rukama pokazuje na prašnjavu stazu od makadama i udžerice.

Više ništa ne konzumira, ali je njegovo zdravlje narušeno. Tvrdi da se djeca drogiraju od ranih tinejdžerskih godina, a nije rijetkost vidjeti malo dijete kako puši.

Iz Uprave policije (UP) nijesu odgovorili na tri puta ponovljen upit CIN-CG, uprkos brojnim pozivima, da li u

romskim naseljima, u Vrelima ribničkim i na Koniku, postoji veća stopa trgovine drogom u odnosu na druge djelove Podgorice. Nijesmo dobili ni odgovore na pitanja da li su djeca umiješana u proces preprodaje narkotika, da li je u tim naseljima lakše doći do droge.

Prema pisanjima više medija, predstavnici policije bili su umiješani u kriminalne poslove dilovanja drogom i djelovali su i u naseljima gdje žive najugroženiji.

Iz UP nijesu odgovorili ni na pitanje CIN-CG da li su njihovi zaposleni bili dio kriminalne organizacije koja je djelovala u Vrelima ribničkim.

Potparolka Uprave policije **Marija Žugić** potvrdila je za CIN-CG da su pitanja stigla i da su prosljeđena odgovornima u toj instituciji.

Nezaposlenost, siromaštvo, kriminal...

“ESPAD istraživanje koje je Institut za javno zdravlje sproveo 2019. godine među srednjoškolcima do 16 godina pokazuje da je droga u Crnoj Gori dostupna bez obzira na to iz koje regije ili društvenog statusa mladi dolaze. Ovo

istraživanje pokazuje da skoro trećina srednjoškolaca do 16 godina smatra da marihuanu može nabaviti ukoliko to želi. Petina njih smatra da isto tako može nabaviti MDMA (ekstazi), a njih 15 odsto kokain i amfetamin. Naselje na Vrelima ribničkim u Podgorici u najgorem slučaju samo odskoče od prosjeka, ali ništa više od toga. Sve ovo je jako važno naglasiti kako se ne bi nastavilo sa stigmatizovanjem Roma i Egipćana koji čine najveći dio populacije ovog naselja”, kazali su za CIN-CG iz Crnogorske mreže za smanjenje štete LINK.

I istraživanje Ombudsmana Crne Gore iz 2018. pokazalo je da više od 25 odsto učenika smatra da je do droge, ukoliko se želi doći, potrebno od 30 minuta do najviše nekoliko sati, što je znak lake dostupnosti.

“Podaci sa terena govore da je droga u naselju na Vrelima ribničkim u Podgorici prisutna, te da postoji percepcija o njenoj dostupnosti kao i o tome da ju je moguće nabaviti nešto lakše nego u drugim djelovima grada. Ipak, kako to nisu podaci istraživanja već zapažanja sa terena, iako se može doći do pogrešnih zaključaka koji bi doprinjeli povećanju već izražene stigmatizacije Roma i Egipćana. Dakle, droga u ovom naselju nije sveprisutna, govori-mo samo o povećanom riziku”, poručili su iz LINK-a.

Korišćenje droge kao ni uzrast u kojem neka osoba počinje sa korišćenjem droge, ne može se ni u kom slučaju dovoditi u vezu sa pripadanjem određenoj etničkoj grupi, naglašavaju iz LINK-a.

“Uslovi života

moгу uticati da neko počne sa korišćenjem droge. I u tom kontekstu možemo govoriti isključivo o povećanom riziku od toga da mladi iz ovih naselja dođu u kontakt sa drogom”, kazali su oni.

Brojna istraživanja pokazuju da djeca koja rastu u socijalno ugroženim naseljima lakše razvijaju sklonost ka zavisnosti, navodi se u članku Američke psihološke asocijacije (APA). Istraživanje koje je obuhvatilo 11 hiljada djece iz 21 grada u Sjedinjenim Državama pokazalo je da oni iz siromašnih naselja imaju veću šansu da razviju bolest zavisnosti.

Čak i ako dijete raste u finansijski i socijalno stabilnoj porodici njegov psihološki razvoj biće značajno usporen ukoliko odrasta u naselju sa velikim brojem nezaposlenih, siromaštvom, kriminalom i slično. Takvo dijete će zbog uticaja naselja imati veće šanse da postane zavisnik, objašnjava se u članku APA.

Najsiromašnijima nedostupno liječenje

Kada se govori prevenciji upotrebe psiho-aktivnih supstanci (PAS), ova zajednica se zanemaruje, a ne bi smijela, kaže za CIN-CG **Marija Mijović** iz NVO Juventas.

“Ovoj zajednici, dijelom zbog načina života i visokog stepena stigme i diskriminacije sa kojima se neminovno suočavaju, nisu uvijek dostupne informacije koje su im potrebne, kao ni preventivni servisi koji bi potencijalno mogli da spriječe prvu upotrebu PAS. Ni kada su

*Dijana Milošević
(foto: PR Centar)*

opcije za liječenje zavisnosti u pitanju ova zajednica nije u zavidnom položaju, pogotovo uzevši u obzir njihov često neregulisan pravni status koji im otežava pristup zdravstvenom sistemu koji nudi besplatno liječenje zavisnosti. A nemaju ni mogućnost plaćanja opcija za liječenje koje su u Crnoj Gori dostupne”, kaže Mijović.

“Opcija liječenja kao što je tretman u podgoričkoj Kakarickoj gori, ustanovi za smještaj, rehabilitaciju i resocijalizaciju korisnika psihoaktivnih supstanci, nedostupna je maltene svim pripadnicima ove zajednice, pa apelujemo da se obezbijedi besplatan tretman kad god je moguće”, objašnjava Mijović.

NVO Juventas aktivno pruža usluge zajednicama Roma i Egipćana kroz Drop in centre i putem održavanja aktivnosti koje za cilj imaju psihosocijalnu podršku i osnaživanje članova ove zajednice, dodala je Marija Mijović.

Iz JU “Kakaricka gora” kažu za CIN-CG je cijena participacije smanjena sa 330 na 230 eura, te da je pun program besplatan za Danilovgrađane i Tivćane jer su te opštine preuzele troškove participacije.

“U nadi da će i druge opštine u skladu sa svojim mogućnostima učiniti isto, koristimo svaku javnu priliku da apelujemo za podršku i promjene. Naglašavamo da je puna cijena tretmana u ustanovi ukupno 1.000 eura mjesečno, ali da razliku od 230 eura participacije do punog iznosa snosi Grad Podgorica nezavisno da li su klijenti/klijentkinje iz Podgorice”, kaže za CIN-CG, **Dijana Milošević**, direktorica “Kakaricke gore”.

Iz Crvenog krsta Crne Gore objašnjavaju da godinama na različite načine pomažu Romima i Egipćanima, te da su u svrhu prevencije bolesti zavisnosti bile održane radionice. Na radionicama su uglavnom učestvovala žene.

predstavnici NVO Link
(foto: PR Centar)

Nema tretmana za zavisnost kod djece

“Naša država nema instituciju koja se bavi maloljetnim licima koja pate od bolesti zavisnosti. Problem je i manjak dječijih psihijatara kojima bi se ova djeca mogla uputiti za tretman. Ne postoji ni kontinuirana edukacija i rad na prevenciji prve upotrebe kod djece”, kaže Marija Mijović.

NVO Juventas se bavi mladima, ali maloljetnima koji upotrebljavaju PAS može se pružati podrška jedino uz prisustvo roditelja ili staratelja, objašnjava ona.

Kada je u pitanju preventiva, ključni su kontinuirani i efikasni programi koje bi finansirala država, tvrdi Mijović.

CIN-CG se u vezi sa problemom nedostatka institucije koja se bavi bolestima zavisnosti kod djece obratio Ministarstvu zdravlja, ali nije bilo odgovora.

“Zloupotreba psihoaktivnih supstanci kada su u pitanju djeca iz zajednice Roma i Egipćana usljed dodatnog siromaštva može da utiče na mlade i tako što nakon stvaranja zavisnosti oni koriste najjeftinije droge koje brzo uništavaju organizam”, kaže za CIN-CG **Jovana Knežević** iz Centra za romske inicijative (CRI)

Problem upotrebe ilegalnih supstanci

dodatno otežava socijalnu inkluziju, koja je ionako prožeta brojnim izazovima, objašnjava Knežević.

Lejla je provela oko godinu dana jednoj državnoj ustanovi koja se bavi smještajem djece bez odgovarajućeg staranja. Tamo je, kaže, definitivno prestala sa upotrebom opoidnih supstanci, ali joj je bilo veoma teško.

“Divljala sam, bila sam bijesna što sam tamo zatvorena. Stalno su mi uveče davali tablete da me smire”.

Kaže da mrzi taj period svoga života.

“Stariji dječaci su me seksualno uznemiravali. Nisam se osjećala bezbjedno...”.

Danas živi sa rođakom koja joj je starateljka i mlađom braćom. Rođaka je često podsjeća da će kada postane punoljetna morati da postane finansijski samostalna, kaže Lejla.

“A ja ne znam kako da nađem posao. Znam da čitam i pišem, ali to nije dovoljno”, kaže ona.

Žali što njena mlađa sestra živi kao što je ona živjela do prije par godina.

“Ona je u tom svijetu... Prosi, skita, ne zna joj se gdje živi. Nije mjesecima bila kući. Nadam se da ne uzima drogu”, kaže naša mlada sagovornica, a njeno prijatno lice poprima izraz brige i tuge.

Štićenici Centra Ljubović uglavnom pozitivni na droge

U oko 80 odsto slučajeva maloljetnici koji dođu su pozitivni na test psihoaktivnih supstanci (PSA), kaže za CIN-CG Nina Delević, direktorica Centra “Ljubović”, ustanove za boravak maloljetnika sa problemima u ponašanju.

Objašnjava da je to slučaj i sa djecom koja dolaze iz drugih institucija, poput Odjeljenja za maloljetnike pri zatvoru u Spužu.

Iz zatvora u Spužu nisu odgovorili na pitanje CIN-CG da li su upoznati da njihovi maloljetni štićenici dolaze u

dodir sa ilegalnim supstancama i zašto do toga dolazi.

PORODIČNO NASILJE U ROMSKOJ I EGIPĆANSKOJ POPULACIJI:

Mračni krug zlostavljanja

Đurđa RADULOVIĆ

Višestruka ranjivost djevojčica i žena iz ovih zajednica otežava odlazak od nasilnika, spas su često skloništa

Udali su me na silu za čovjeka kojeg nisam htjela, mnogo starijeg od mene. Imala sam samo 17 godina. Nije me tukao samo muž, već i djever i svekar. Kasnije je i moj stariji sin bio nasilan prema meni”, kaže za Centar za istraživačko novinarstvo Crne Gore (CIN-CG) **Enisa** (ime

izmijenjeno zbog zaštite identiteta), Romkinja u pedesetim godinama.

Mršava je, drhti dok govori. Njen život pun je stradanja. Od petoro djece izgubila je dvoje, a dvoje je rođeno sa posebnim potrebama. O njima i dalje brine, dok joj treće dijete, sin, dodatno zagorčava život, prijeljama i brutalnim agresivnim ponašanjem.

Enisa je uspjela da se izvuče i ode od muža i njegove porodice. U tome joj je pomogla podgorička NVO Sigurna ženska kuća (SŽK). “Boravila sam tamo godinu dana. Znam da me je muž tražio, pokušavao je da dođe do mene. Srećom, bila sam dobro zaštićena”, objašnjava

Enisa.

Ona je nakon boravka u SŽK, iz Podgorice prešla u drugu, manju opštinu. Uz pomoć humanitarnih donacija sagrađena joj je kuća, gdje danas živi sa dvoje djece sa smetnjama u razvoju.

Ali sad je dočekao sin, koji je očito učio od oca, djeda i strica, pa je Enisa i danas u začaranom krugu nasilja. “Njegov odnos prema meni je takav, da sam često razmišljala da se ubijem”.

Visok procenat Romkinja i Egipćanki u skloništim

„Gotovo svake godine 30 odsto štićenica budu Romkinje i Egipćanke”, kaže za CIN-CG **Nada Jelovac**, psihološkinja Sigurne ženske kuće (SŽK).

Od 38 osoba koje su 2023. bile smještene u SŽK, njih 16 su Romkinje i Egipćanke, kaže Jelovac.

I u Skloništu za žrtve nasilja u Nikšiću, koje je pod pokroviteljstvom nacionalne SOS linije za žrtve nasilja veliki je procenat Romkinja. “Tokom 2023, od ukupno 50 žena i djece, 22 osobe su bile iz romske populacije”, kaže Nataša Međedović, izvršna kordinatorica iz skloništa u Nikšiću.

“Najveći broj slučajeva nasilja u romskoj zajednici ostaje neprijavljen i nerasvijetljen. I nakon prijavljivanja, Romkinje se u najvećem broju slučajeva vraćaju nasilniku. Siromaštvo je veliki uzrok tome”, kaže za CIN-CG **Šejla Pepić**, predstavica Romskog savjeta Crne Gore, koja se bavi zaštitom ženskih prava u okviru zajednice.

Kao jedna od najranjivijih grupa, žene romske zajednice su pod povećanim rizikom od nasilja u porodici, objašnjava Pepić. Zbog siromaštva, neinformisanosti, nedostatka obrazovanja i izraženog patrijarhalnog pogleda na svijet, Romkinje su dodatno ugrožene.

U posljednjih pet godina nije bilo

istraživanja o porodičnom nasilju u zajednici, a podaci prikupljeni prije desetak godina pokazuju da je oko 50 odsto Romkinja i Egipćanki smatralo porodično nasilje prihvatljivim. Problem je, tvrde sagovornici CIN-CG, i to što žene iz ove zajednice često ne prepoznaju nasilje.

Zumreta Nerda, bila je djevojka romske nacionalnosti, čija je smrt 2022. potresla Crnu Goru. Nju je ubio njen nevjenčani suprug, Dalibor Nikolić, građanin Bosne i Hercegovine nastanjen u Baru. Zumreta je godinama trpjela zlostavljanje. Iako su članovi njene šire zajednice prijavljivali njenog partnera policiji zbog nasilja prema njoj, ona je iz straha sve negirala. Zumreta je odrasla u atmosferi nasilja – i njen otac ubio je njenu majku, dok je ona bila još djevojčica.

Izložene visokom stepenu nasilja

“Obično Romkinje trpe dugogodišnje seksualno, psihičko, fizičko nasilje. Izložene su mnogo intenzivnijem zlostavljanju, a imaju mnogo manje mogućnosti da napuste nasilan odnos”, kaže psihološkinja Jelovac.

“Čak i roditelji koji prihvate da im se kćerka vrati, rijetko uzimaju i njenu djecu. Prema načelima patrijarhata koja su i dalje ključna u zajednici, djeca pripadaju muškarcu”, objašnjava Jelovac. Ovaj patrijarhalni običaj opstajao je do skoro i kod većinske populacije u Crnoj Gori, podsjeća ona.

Iz SOS Skloništa za žrtve nasilja u Nikšiću kažu da Romkinje koje trpe nasilje, često nemaju podršku primarne porodice da napuste nasilnika.

“Podaci iz 2023. godine govore da su sve žene romske i egipćanske zajednice, koje su se nalazile u SOS skloništu, bile žrtve partnerskog nasilja. Svaka od njih

je bila izložena psihičkom i fizičkom nasilju – bilo im je ograničeno kretanje, kontakti, komunikacija, a polovini je bila zabranjena upotreba telefona. Dvije trećine su bile pod pritiskom porodice da se vrate nasilniku, a samo je četvrtina imala neki vid podrške porodice, kao, na primjer, verbalna podrška ili privremeni smještaj”, navela je Nataša Medojević.

U romskoj porodici se još uglavnom smatra da muškarci i stariji članovi zajednice treba da imaju kontrolu nad ženama. Zato žene u romskoj porodici mogu biti izložene nasilju u toku cijelog svog života, a da ga ne prepoznaju, posebno oblike psihološkog i ekonomskog nasilja, piše u studiji “Nasilje u porodici u romskoj i egipćanskoj zajednici u Crnoj Gori”, iz 2014. godine.

Od 2014. nije se mnogo promijenilo.

“Ne smijem da izlazim sama, svaki korak moram da prijavim mužu, a kad on nije tu svekrvi. Djeca su prisiljena da me prate, da kažu svekrvi gdje sam bila i šta sam radila”, kaže za CIN-CG pripadnica romske zajednice koja živi u jednom naselju u Podgorici.

Ona je u konstantnom strahu od svekrve i muža. “Ne mogu ja tu ništa... Moram da pazim šta radim”, objašnjava. Živi u krajnjem siromaštvu, prosi, pretražuje kontejnere, da bi preživjeli, ona, djeca, muž, svekrva...

Limitiran pristup pravdi

Osim toga što rijetko donose odluku da izađu iz nasilja, Romkinje i Egipćanke imaju ograničen pristup institucijama koje pružaju podršku, objašnjava Medojević. Zato je i pravda u borbi sa nasiljem teško dostupna. “U situaciji visoke traumatizacije kada je potrebno prijaviti nasilje, Romkinje i Egipćanke moraju da daju izjavu isključivo na jeziku većinske zajednice, što može predstavljati problem, obzirom da to najčešće nije njihov

maternji jezik”, kaže Medojević.

Za maloljetne žrtve dječijih ugovorenih brakove, koje nerijetko prati nasilje, ne postoji dugoročno održivo rješenje koje bi trebalo da obezbijedi država: smještaj, oporavak i osnaživanje za izlazak iz nasilja i početak normalnog života, objašnjava Medojević.

Iz Sigurne ženske kuće objašnjavaju da njihove štićenice romske i egipćanske nacionalnosti često nemaju odgovarajuću dokumentaciju - neke su apatridi, ali i mnoge od onih koje imaju državljanstvo nemaju lična dokumenta. Zato je pokretanje bilo kakvog administrativnog procesa, uključujući i sudske postupke, značajno otežano.

Među ženama romske i egipćanske zajednice postoji i nepovjerenje u rad institucija zbog nedostatka pravovremenog reagovanja nadležnih organa, objašnjava Pepić iz Romskog savjeta.

Ovo potvrđuje i terenski rad organizacije Centar za romske inicijative (CRINK), koja se godinama bavi zaštitom djevojčica i žena u zajednici od ugovorenih brakova i nasilja. “Kada se žrtve odluče da prijave nasilnika, često moraju zvati više puta kako bi policija izašla na lice mjesta, ili se dešava da iz policije traže da žrtva dođe u stanicu policije kako bi prijavila nasilje”, kaže za CIN-CG **Fana Delija** iz CRINK-a.

Zadovoljenje pravde često je nedostupno i ženama iz drugih zajednica, koje prijave nasilje u Crnoj Gori. To je prije dvije godine potvrdio slučaj Šejle Bakije, koja je stradala sa 19 godina. Ubio je bivši, nasilni partner, nakon što ga je više puta prijavljivala policiji.

Kazne za nasilje u porodici su u Crnoj Gori i dalje blage. Najstrožija kazna u 2022. izrečena u Podgorici za djelo nasilje u porodici, bila je dvije godine, kazali su iz Osnovnog suda Podgorica za CIN-CG. Tokom 2022. je u tom sudu formirano 96 krivičnih predmeta za

nasilje u porodici, od čega su 90 razriješeni slučajevi. Od toga su bile 43 kazne zatvora, ali su čak 33 osude samo uslovne. Najblaža kazna zatvora bila je u trajanju od 30 dana, kazali su oni.

Ostale kazne tokom 2022. za nasilje u porodici bile su: pet kazni zatvora koje će se izvršavati u prostorijama za stanovanje, četiri kazne rada u javnom interesu, dva rješenja o psihijatrijskom liječenju i čuvanju u zdravstvenoj ustanovi i jedna novčana kazna. Osim toga bilo je jedno rješenje o obustavi krivičnog postupka i jedno rješenje o odbijanju optužnog predloga, kazali su iz Osnovnog suda.

Da je nasilje u porodici obrazac ponašanja koji se ponavlja potvrđuje i činjenica da je na SOS nacionalnoj linijza žrtve nasilja, od januara do avgusta 2023. u Crnoj Gori ostvareno 1657 poziva, od ukupno 298 osoba. "Nije moguće dostaviti statističke podatke o broju Romkinja i Egipćanki koje se obraćaju za pomoć telefonskim putem", kazala je Medojević.

Izlaz težak, ali moguć

Romkinje i Egipćanke u SŽK uglavnom dođu na sopstvenu inicijativu, objašnjava Jelovac, što govori da su u određenoj mjeri ipak informisane o mogućnosti smještaja u SŽK. "One nerijetko same traže policiji da ih smjeste kod nas. Iako se čini da je za njih pristup informacijama o SŽK otežan, one dolaze po preporuci drugih žena iz njihove zajednice u Podgorici", kaže Jelovac.

U trenutku kada stupe u sklonište, Romkinje i Egipćanke, za razliku od žena

*Šejla Pepić
(foto: privatna arhiva)*

iz većinske populacije obično nijesu zainteresovane za psihološku i pravnu pomoć, već samo smještaj. "Problem je što niko u Crnoj Gori ne pruža psihološku pomoć na romskom jeziku", objašnjava Jelovac.

Zbog načina na koji funkcioniše romska zajednica, žene se često osjećaju nebezbedno.

"One žive u velikim porodicama, koje sve pripadaju istom komšiluku, pa se obično plaše da će se brzo proćuti gdje su se sakrile", kaže Jelovac.

Tokom pola godine koliko Romkinje i Egipćanke obično ostaju u SŽK, ova ustanova im pomaže da počnu proces osamostaljenja, često veoma komplikovan.

"Počinje se od sređivanja papira žene i djece, pokušavamo da pomognemo oko državljanstva ako ga nemaju, obnovimo pasoš ili dobavljamo dokumenta iz susjednih država. Gledamo koje usluge se mogu ostvariti preko Centra za socijalni rad, nastojimo da dijecu upišemo u vrtić ili školu, a nakon toga probamo da obezbijedimo zaposlenje žrtvama", objašnjava Jelovac. "Imamo saradnju sa agencijom za čišćenje, pa tu pokušavamo da je zaposlimo, ili savjetujemo žrtve da traže same posao po marketima, ili na drugim mjestima, uglavnom kao higijeničarke".

Medojević iz skloništa u Nikšiću, naglašava da sve žrtve nasilja mogu dobiti nacionalnu SOS liniju na broj: 081 111 111, na kojem se ne učitava ko zove. Pozivi su otvoreni 24 sata, svih sedam dana i besplatni su za sve mobilne i fiksne mreže u Crnoj Gori.

Osim usluge licenciranog skloništa, Medojević naglašava da u Nikšiću pru-

žaju i profesionalnu pomoć psihologa.

Navedeno, naizgled ohrabruje, ali je problem podatak da se dvije trećine žena iz romske i egipćanske zajednice vrati nasilniku što je značajno više u odnosu na većinsku populaciju, gdje se vrati jedna od tri žene, objašnjava Medojević.

Mlade generacije informisanije o nasilju

Pepić iz Romskog savjeta ističe važnost obrazovanja i finansijske samostalnosti žena romske i egipćanske populacije.

“Radimo na motivaciji djevojčica i žena da se obrazuju i zapošljavaju, jer samo tako se može izlaći iz siromaštva i boriti za svoja prava, ali i izvršavati obaveze”, kaže Pepić.

Ipak, nešto je bolja situacija kod mladih Romkinja i Egipćanki. U posljednje vrijeme kod novih generacija je povećana svijest o značaju prijavljivanja nasilja, a veći je i stepen informisanosti o pravima, kaže Pepić.

“Međutim, kod starijih se i dalje veoma mali broj žena odlučuje da prijavi zlostavljanje”, ističe ova sagovornica CIN-CG.

“Bolja informisanost o osnovnim pravima ove populacije zahtijeva dugoročne napore i saradnju sa zajednicom. Važno je osigurati da se informacije prilagode specifičnim potrebama i kulturnim kontekstima Roma i Egipćana”, kaže Medojević. Jezička barijera je jedan od najvećih problema, pa su prevodioci i medijatori koji mogu pomoći u prevodu na maternje jezike Roma i Egipćana od ključne važnosti.

Iz NVO Centar za romske inicijative (CRINK) kažu da posredstvom svojih medijatorki obrazuju Romkinje i Egipćanke o prijavljivanju nasilja.

“Posljednjih godina Romkinje i Egipćanke najčešće prijavljuju nasilje nakon

*Sa jednog ranijeg protesta
(foto: Boris Pejović)*

obavljenih razgovora sa medijatorkama koje su angažovane od CRINK-a u više gradova”, kaže Fana Delija.

Da se krugovi nasilja ponavljaju, potvrđuje slučaj Enise, sa početka teksta. Ne samo da ona nije uspjela da obezbijedi sebi miran život, već je i njena kćerka je sada žrtva nasilja, koje još niko ne kažnjava.

